

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Кафедра української мови і літератури

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

КОМПАРАТИВІСТИКА І ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС

Для напрямку/спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література)

Автор:

доцент кафедри української мови
і літератури Гурдуз А. І.

Затверджено на засіданні кафедри від «28» серпня 2017 р.

Затверджено на засіданні навчально-методичної комісії філологічного
факультету «28» серпня 2017 р.

Затверджено на засіданні вченої ради філологічного факультету
«28» серпня 2017 р.

Зміст навчально-методичного комплексу

1. Титульна сторінка.
2. Зміст НМК.
3. Витяги з ОКХ, ОПП спеціальності.
4. Навчальна програма дисципліни (*знаходиться в окремій папці 21.1-06*).
5. Робоча навчальна програма дисципліни (*знаходиться в окремій папці 21.1-07*).
6. Програми навчальної, технологічної і професійної практик (*не передбачено навчальним планом*).
7. Засоби діагностики навчальних досягнень студентів.
8. Навчальні-наочні посібники, технічні засоби навчання тощо (*навчально-методичний посібник „Компаративістика і літературний процес” 2017 р. знаходиться в окремій папці 21.1-15*).
9. Конспект лекцій з дисципліни.
10. Комплекс контрольних робіт (ККР) для визначення залишкових знань з дисципліни, завдань для контрольних робіт.
11. Інструктивно-методичні матеріали до практичних занять.
12. Завдання на курсові та дипломні проекти (*не передбачено навчальним планом*).
13. Контрольні завдання до практичних занять, завдання для заліків.
14. Питання до екзаменаційних білетів, екзаменаційні білети (*навчальним планом передбачено залік*).
15. Методичні рекомендації та розробки викладача (*навчально-методичний посібник „Компаративістика і літературний процес” 2017 р. знаходиться в окремій папці 21.1-15*).
16. Методичні матеріали, що забезпечують самостійну роботу студентів (зокрема, банк тестів, теми рефератів, глосарій).
17. Методичні матеріали щодо виконання контрольних робіт для заочної форми навчання (*не передбачено навчальним планом*).
18. Інші матеріали: Концепція курсу.

Список рекомендованої літератури до дисципліни.

Витяг з ОПП

Компаративістика і літературний процес – наукова дисципліна, що вивчає генетичні, генетико-контактні зв'язки й типологічні сходження в національних, зональних і регіональних літературних системах у масштабі світової літератури. Метою викладання навчальної дисципліни „Компаративістика і літературний процес” є системно ознайомити студентів з теорією і практикою компаративних досліджень, навчити самостійно проводити порівняльні студії різних рівнів. Основними завданнями вивчення дисципліни „Компаративістика і літературний процес” є вдосконалювати вміння студентів аналізувати й зіставляти художні твори та явища всього жанрово-видового спектру; забезпечити максимально повне володіння студентами фактичним матеріалом з курсу, а також їх термінологічну грамотність; спрямовувати увагу на ознайомлення з творчістю кращих вітчизняних майстрів художнього перекладу; формувати вміння та навички практики наукової роботи студентів під час виконання ними рефератів і доповідей з питань, відведених на самостійне опрацювання, тощо; розвивати художній смак і творчу уяву студентів.

Ключові проблеми дисципліни:

Актуальні проблеми методології сучасної літературної компаративістики.

Імагологічна домінанта розвитку сучасного вітчизняного порівняльного літературознавства.

Закономірності функціонування метатексту традиційних структур. Сучасні тенденції: причини, характеристика, прогнозування.

Сучасна українська література і світовий літературний процес: характер взаємодії.

Витяг з ОКХ

Спеціаліст повинен знати:

основи теорії й методології сучасного порівняльного вивчення літературно-мистецьких явищ, принципи наукового розвитку компаративістики та її ключові складові, різновиди літературних систем.

Спеціаліст повинен уміти:

самостійно обґрунтовувати й здійснювати різнорівневе компаративне дослідження літературних творів, визначати спектр міжлітературних зв'язків і типологічних збіжностей у творах, бачити українську літературну систему в світовому літературному контексті.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми в результаті вивчення курсу студент оволодіває відповідними компетентностями:

I. Фахові:

- опанувати основи теорії й методології сучасного порівняльного вивчення літературно-мистецьких явищ;
- засвоїти термінологічний апарат навчальної дисципліни;
- уміти застосовувати теорію компаративістичного дослідження на практиці;
- критично оцінювати історію літератури і філологічної науки з позицій сучасної літературної компаративістики;
- знати передумови, етапи і принципи становлення літературної компаративістики, закони її розвитку і ключові складові;
- зіставляти особливості історично домінантних компаративістичних підходів;
- знати різновиди літературно-мистецьких систем і принципи їх побудови;
- визначати особливості розвитку світового й українського порівняльного літературознавства;
- володіти навичками роботи з різноманітним фактичним матеріалом у межах компаративного дослідження;
- розуміти сутність міжлітературного процесу та його складових;
- розрізняти типи і види міжлітературного (міжмистецького) процесу;
- знати специфіку контактено-генетичного підходу в компаративістиці;
- знати специфіку роботи в руслі типологічної студії;
- володіти навичками дослідження літератури в системі інших видів мистецтв і духовно-творчої діяльності людини;
- знати засади імагології;
- уміти моделювати компаративні дослідження початкового рівня;
- володіти навичками самостійно обґрунтовувати й здійснювати різномірівневе компаративне дослідження літературних творів і творів інших видів мистецтв;
- виявляти спектр міжлітературних зв'язків і типологічних подібностей у студійованих творах;
- уміти аналізувати українську літературну систему певної доби у відповідному світовому літературно-мистецькому контексті.

II. Загальнопредметні:

- уміти аналізувати художнє явище як складову світового літературно-мистецького процесу;
- виявляти національні особливості й наднаціональні характеристики того чи іншого досліджуваного мистецького явища;
- бачити розвиток української культурної системи в контексті світових культурно-мистецьких подій;
- моделювати філологічні студії різної масштабності з урахуванням компаративної умови;
- виявляти аспекти зіставляюваності і незіставляюваності мистецьких явищ;
- удосконалювати уявлення про оригінальну художню творчість та протилежні їй вияви;
- втілювати науково обґрунтований пошук виявів оригінальної української парадигми розвитку літературно-мистецького процесу XXI ст.;
- володіти методикою сучасного філологічного дослідження синтетичного плану;
- мати навички наукової організації праці і застосовувати їх у практичній діяльності;
- уміти працювати з довідковими джерелами, базами даних різного типу, здійснювати загальнонауковий пошук, аналіз першоджерел, метааналіз інформації;
- використовувати навички професійного володіння технікою літературознавчих досліджень, умінням самостійно будувати теоретичне дослідження, оформлювати його результати у вигляді наукових статей і завершеної науково кваліфікаційної роботи;
- володіти вмінням планувати та здійснювати самостійну пошукову діяльність.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Кафедра української мови і літератури

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор із науково-педагогічної
роботи _____ Н. І. Василькова
28 серпня 2017 р.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
КОМПАРАТИВІСТИКА І ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС

ОКР «бакалавр»

Галузь знань: 0203 Гуманітарні науки

Напрямок підготовки: 6.020303 Філологія* (Українська мова і література)

Факультет: філологічний

Програму розроблено та внесено: Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Гурдуз Андрій Іванович, доцент кафедри української мови і літератури, кандидат філологічних наук, доцент

Програму схвалено на засіданні кафедри української мови і літератури
Протокол від “28” серпня 2017 року № 1

Завідувач кафедри
української мови і літератури _____ (Філатова О. С.)

Програму погоджено навчально-методичною комісією філологічного факультету

Протокол від “28” серпня 2017 року №
Голова навчально-методичної комісії _____ (Мхитарян О. Д.)

Програму погоджено навчально-методичною комісією університету

Протокол від “28” серпня 2017 року № 12
Голова навчально-методичної комісії університету _____ Василькова Н. І.

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Компаративістика і літературний процес» складена Гурдузом А. І. відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів напряму 6.020303 Філологія* (Українська мова і література).

Предметом вивчення навчальної дисципліни є генетичні, генетико-контактні зв'язки й типологічні сходження в національних, зональних і регіональних літературних системах у масштабі світової літератури.

Міждисциплінарні зв'язки: комплекс літературознавчих і мовознавчих дисциплін, історія, етнографія, психологія, філософія.

Програма навчальної дисципліни складається з 3 кредитів:

Кредит 1. Системність розвитку літературної компаративістики: напрями і рівні.

Кредит 2. Легендарно-міфологічна структура та її функціонування. Міфопоетика.

Кредит 3. Прикладна компаративістика: підходи, проблеми, перспективи.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Компаративістика і літературний процес» є системно ознайомити студентів з теорією і практикою компаративних досліджень, навчити самостійно проводити порівняльні студії різних рівнів.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни "Компаративістика і літературний процес" є вдосконалювати вміння студентів аналізувати й зіставляти художні твори та явища всього жанро-видового спектру; забезпечити максимально повне володіння студентами фактичним матеріалом з курсу, а також їх термінологічну грамотність; спрямовувати увагу на ознайомлення з творчістю кращих вітчизняних майстрів художнього перекладу; формувати вміння та навички практики наукової роботи студентів під час виконання ними рефератів і доповідей з питань, відведених на самостійне опрацювання, тощо; розвивати художній смак і творчу уяву студентів.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми в результаті вивчення курсу студент оволодіває відповідними компетентностями:

I. Загальні компетентності:

- Здатність до навчання.
- Здатність працювати самостійно, готовність удосконалювати й розвивати свій інтелектуальний та загальнокультурний рівень.
- Здатність до аналізу і синтезу.
- Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.
- Здатність застосовувати знання на практиці.

II. Фахові компетентності:

- Уміння визначати актуальні проблеми методології сучасної літературної компаративістики.
- Здатність поглиблено опанувати ключові положення теорії й методології сучасного порівняльного вивчення літературно-мистецьких явищ.
- Уміння визначати особливості розвитку світового й українського порівняльного літературознавства.
- Здатність володіти навичками роботи з різноманітним фактичним матеріалом у межах компаративного дослідження.
- Уміння аналізувати типи і види міжлітературного (міжмистецького) процесу.
- Уміння кваліфікувати історично оптимальний підхід до дослідження в компаративістиці.
- Знання специфіки контактної-генетичної підходу в компаративістиці.
- Знання специфіки роботи в руслі типологічної студії.
- Володіння навичками дослідження літератури в системі інших видів мистецтв і духовно-творчої діяльності людини.
- Знання засад і закономірностей розвитку імагології, етноімагології.

- Здатність визначати статус перекладних досліджень у літературознавстві.
- Уміння формулювати методологічні пріоритети порівняльного літературознавства XXI ст.
- Уміння моделювати компаративні дослідження різних рівнів складності.
- Здатність виявляти місце компаративістичних досліджень у системі сучасного літературознавства і культурології.
- Уміння аналізувати різновиди традиційних структур та особливості їх культурологічного функціонування.
- Уміння володіти навичками самостійно обґрунтовувати й здійснювати різномірне компаративне дослідження літературних творів і творів інших видів мистецтв.
- Здатність виявляти спектр міжлітературних зв'язків і типологічних подібностей у студійованих творах.
- Уміння аналізувати українську літературну систему певної доби у відповідному світовому літературно-мистецькому контексті.
- Знання специфіки і тенденцій розвитку українських і зарубіжних компаративістичних праць кінця XX – початку XXI ст.
- Уміння визначати здобутки українських наукових шкіл і напрямів порівняльного літературознавства в зіставленні з зарубіжними аналогами.
- Здатність формулювати методологічні пріоритети українського та зарубіжного літературознавства.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин/3 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Кредит 1. Системність розвитку літературної компаративістики: напрями і рівні.

Тема 1. Літературні системи: типи, динаміка, проблеми визначення. Світова література.

Тема 2. Парадигми літературної компаративістики і динаміка завдань. Спектр імагологічних студій.

Тема 3. Зasadничі принципи формування і функціонування міжлітературних зв'язків: макро- і мікрорівні системи. Генетико-контактні зв'язки і типологічні сходження крізь призму традиційних структур.

Кредит 2. Легендарно-міфологічна структура та її функціонування. Міфопоетика.

Тема 4. Художня полівалентність легендарно-міфологічної структури і процеси культурологічної трансформації. Біблійні образи і мотиви в українській та західноєвропейській прозі. Античні структури в літературі. Авторський міф як проблема.

Тема 5. Засади міфопоетичного моделювання в літературі і проблема інтертекстуальності. Прикладні компаративістичні студії: кваліфікація й аналіз у міжнаціональних системах координат.

Кредит 3. Прикладна компаративістика: підходи, проблеми, перспективи.

Тема 6. Література в умовах мультимедіаекспансії: трансформації.

Тема 7. Принципи вивчення сучасної української літератури в системі світової. Українська література в європейському літературному контексті (східно- і західноєвропейському). Специфіка українсько-американських та українсько-канадських досліджень XX - початку XXI ст. Проблеми наслідування й запозичення в сучасній (зокрема, українській) літературі.

Тема 8. Компаративна інноватика як фактор оптимізації вивчення дисциплін гуманітарного циклу в вищій школі. Упровадження елементів технологій порівняльного літературознавства в сучасній середній школі: досвід і перспективи.

3. Рекомендована література

Методичне забезпечення

1. Гурдуз А. Сучасна літературна компаративістика: теорія і практика : навч.-метод. посіб. для студ. вищих навч. закладів / А. Гурдуз. – Миколаїв : Іліон, 2017. – 154 с. (5 прим. у бібл.).
2. Гурдуз А. Компаративістика і літературний процес : навч.-метод. посіб. для студ. вищих навч. закладів / А. Гурдуз. – Миколаїв : Іліон, 2017. – 244 с. (5 прим. у бібл.).

3. Гурдуз А. Літературна компаративістика: навч.-метод. посібник для студентів вищих навч. закладів. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П.Могили, 2008. – 72 с. (15 прим. у бібл.).
4. Гурдуз А. Традиційні структури в літературі: навч.-метод. рекомендації до вивчення курсу “Літературна компаративістика”. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П.Могили, 2008. – 68 с. (10 прим. у бібл.).
5. Гурдуз А. Українська література в контексті світового літературного процесу: наук.-метод. рекомендації до вивчення курсу “Історія української літератури кінця XIX - початку XX ст.”. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П.Могили, 2008. – 60 с. (10 прим. у бібл.).
6. Навчально-методичний комплекс навчальної дисципліни «Компаративістика і літературний процес». – URL до електронного варіанта: <https://mnu.mk.ua/course/index.php?categoryid=257>.
7. Будний В. Порівняльне літературознавство / Василь Будний, Микола Ільницький. – К.: ВД „Києво-Могилянська академія”, 2008. – 430 с. (2 прим. у бібл.).
1. Градовський А. Компаративний аналіз у системі шкільного курсу літератури: методологія та методика. – Черкаси: Брама, 2003. – 292 с.
2. Гурдуз А. Ключ до душі людини: (Система уроків з компаративного вивчення творчості М.Коцюбинського та К.Гамсуна) // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2002. – № 2. – С.102-107; №5. – С.109-118; 2003. – № 3. – С.119-125.
3. Літературознавча компаративістика: Навч. посібник / Терноп. держ. пед. ун-т ім. В.Гнатюка; упоряд.: Р.Т.Гром'як, І.В.Папуша.– Тернопіль, 2002.– 334 с.
4. Наливайко Д.С. Спільність і своєрідність: Українська література в контексті європейського літературного процесу. – К.: Дніпро, 1988. – 395 с.
5. Наливайко Д. Компаративістика й історія літератури. – К.: Акта, 2007. – 426 с.
6. Наливайко Д. Україна очима Заходу / Дмитро Наливайко. – 2 вид., доп. – К.: Грамота, 2009. – 782 с.
7. Наливайко Д. Теорія літератури й компаративістика. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2006.
8. Науменко А.М. Філологічний аналіз тексту: (Основи лінгвопоетики): навч. посібник для студ. вищих навч. закладів. – Вінниця: Нова Книга, 2005. – 416 с.
9. Нямцу А. Иуда Искарот и другие...: Учеб. пособие. – Черновцы: Рута, 2004. – 88 с.
10. Нямцу А.Е. Легенда о Дон-Жуане в мировой литературе: Учеб. пособие. – Черновцы: Рута, 1998. – 83 с.
11. Нямцу А.Е. Легендарно-мифологические структуры в славянских и западноевропейских литературах: Учеб. пособие / Черновиц. нац. ун-т им. Ю.Федьковича. – Черновцы: Рута, 2001. – 208 с.

Базова

1. Вербес Г. Як література самоутверджується у світі: Дослідження. – К.: Дніпро, 1990. – 452 с.
2. Генералюк Л. Універсалізм Шевченка: Взаємодія літератури і мистецтва / Леся Генералюк. – К.: Наукова думка, 2008. – 544 с.
3. Гурдуз А. Міфопоетична парадигма в українській та західноєвропейській “прозі про землю” кінця XIX - першої третини XX ст.: моногр. – Миколаїв: вид-во МДГУ ім. П.Могили, 2008. – 216 с.
4. Дюришин Д. Межлитературные общности как конкретизация закономерностей мировой литературы // Проблемы особых межлитературных общностей / под ред. Д.Дюришина. – М.: Наука: Восточная лит., 1993. – С.9-63.
5. Дюришин Д. О европейских межлитературных центризмах // Россия, Запад, Восток: Встречные течения: К 100-летию со дня рожд. акад. М.П.Алексеева. – СПб.: Наука, 1996. – С.269-276.
6. Дюришин Д. Теория сравнительного изучения литературы: пер. со словац. – М.: Прогресс, 1979. – 320 с.
7. Лімборський І.В. Європейське та українське Просвітництво: незавершений проект? Реінтерпретація канону: спроба компаративного аналізу літературних парадигм. – Черкаси, 2006. – 364 с.

8. Матвійшин В.Г. Україно-французькі літературні зв'язки XIX - поч. XXст. – Львів, 1989. – 168 с.
9. Неупокоева И.Г. История всемирной литературы. Проблемы системного и сравнительного анализа. – М.: Наука, 1976. – 359 с.
10. Нямцу А. Основы теории традиционных сюжетов. – Черновцы: Рута, 2003. – 80 с.
11. Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті: В 5 т. / АН УкрРСР. Ін-т літ. ім. Т.Г.Шевченка. – К.: Наук. думка, 1987–1991.
12. Попович А. Проблемы художественного перевода / под ред. П.М.Топера. Пер. со словац. И.А.Бернштейн, И.С.Чернявской. – М.: Высш. школа, 1980. – 199 с.
13. Пригодій С. М. Літературний імпресіонізм в Україні та США: (Типологія та національні особливості). – К.: Нора-принт, 1998. – 311 с.
14. Традиційні сюжети та образи : моногр. / автор проекту й упоряд.: А.Р.Волков. – Чернівці: Місто, 2004. – 442 с.
15. Фатеева Н.А. Контрапункт интертекстуальности, или Интертекст в мире текстов. – М.: Агар, 2002. – 280 с.

Допоміжна

- 1 Азаров Ю.А., Сорокина В.В. Новые исследования в области сравнительного литературоведения // Вестник Моск. ун-та. – Сер.9, Филология. – 1995. – № 1. – С.89-96.
- 2 Бакула Б. Кілька міркувань на тему інтегральної компаративістики // Слово і Час. – 2002. – № 3. – С.50-58.
- 3 Гурдуз А.І. Амплітуда переосмислення образу єдиного в літературі XX - першого десятиліття ХХІ ст. // Новітня філологія. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2010. – № 37. – С. 99-115.
- 4 Гурдуз А.І. Античний міф очима Кортасара і Борхеса (на матеріалі творів “Царі” і “Дім Астеріона”) // Зарубіжна література в школах України. – 2007. – № 8. – С.41-43.
- 5 Гурдуз А. Інтертекстуальність і гіпертекст: проблеми теорії і практики // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2007. – № 4. – С.67-72.
- 6 Гурдуз А.І. Літературна мінотаврія XX - початку ХХІ ст. // Зарубіжна література в школах України. – 2009. – № 1 – С.13-17; № 6. – С.51-56.
- 7 Гурдуз А.І. Літературно-мистецька вампіріяда другої половини XX - першого десятиліття ХХІ століття: інтрига переосмислення // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О.Сухомлинського : зб. наук. праць. Серія „Філологічні науки” / за ред. В.Д.Будака, М.І.Майстренко. — Миколаїв : МНУ ім. В.О.Сухомлинського, 2013. — Вип. 4.12 (96). — С. 64-72.
- 8 Гурдуз А.І. Мешап-проза: історія гри з історією // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О.Сухомлинського : зб. наук. праць. Серія „Філологічні науки” / за ред. В.Д.Будака, М.І.Майстренко. — Миколаїв : МНУ ім. В.О.Сухомлинського, 2013. — Вип. 4.11 (90). — С. 44-48.
- 9 Гурдуз А. Міф і міфологічний фактор у літературі: (Загальнотеоретичні проблеми студіювання) // Укр. мова й літ. в серед. школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2004. – № 3. – С.120-126.
- 10 Гурдуз А.І. Міфопоетика літературного твору та міфопоетична парадигма: теоретичний аспект // Зарубіжна література в школах України. – 2006. – № 6. – С.57-59
- 11 Гурдуз А.І. Міфопоетика роману Еміля Золя “Земля” // Зарубіжна література в школах України. – 2005. – № 9. – С.11-13.
- 12 Гурдуз А.І. Міфопоетична парадигма в романі Томаса Гарді “Тесс із роду д’Ербервіллів”: контури біблійних моделей // Зарубіжна література в школах України. – 2005. – № 8. – С.10-14.
- 13 Гурдуз А. Повість М. Коцюбинського “Тіні забутих предків” і роман К.Гамсуна “Пан” у порівняльно-типологічному висвітленні // Слово і Час. – 2003. – № 11. – С.40-44.
- 14 Гурдуз А.І. Постійність рухливого: ізоморфізм ключових традиційних образів і мотивів у літературі // Зарубіжна література в школах України. – 2009. – № 9.
- 15 Гурдуз А.І. Рей Бредбері, Ернест Хемінгуей і машина до Кіліманджаро // Зарубіжна література в школах України. – 2008. – № 3. – С. 12-13.
- 16 Гурдуз А. Світова літературна компаративістика: етапи розвитку // Укр. мова й літ. в серед. школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2005. – № 2. – С.114-120.

- 17 Гурдуз А. Українська літературна компаративістика: етапи розвитку // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2005. – № 6. – С.90-98.
- 18 Гурдуз А. Чи існує єдина світова література? (Літературні системи: проблеми й дискусії) // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2008. – № 3. – С.84-88.
- 19 Клименко Ж. Проблема взаємодії літератур у компаративістиці // Зарубіжна література. – 1999. – № 33-34. – С.3.
- 20 Наливайко Д. Стан і завдання українського порівняльного літературознавства // Урок української. – 2000. – № 11-12. – С.55-58.
- 21 Папуша І. До методології літературознавчої компаративістики // Слово і Час. – 2002. – № 3. – С.58-67.
- 22 Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму: моногр. – Вид. 2-ге, доп. і переробл. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. – 392 с.
- 23 Радчук В. Глобалізація і переклад // Всесвіт. – 2002. – № 5-6. – С.127-136.
- 24 Стріха М. Переклад як націєтворення // Зарубіжна література – 2003. – № 14. – С.13-14.
- 25 Турган О.Д. Українська література кінця ХІХ - початку ХХ ст. і античність: (Шляхи сприйняття і засвоєння) / НАН України. Ін-т л-ри ім. Т.Г.Шевченка. – К., 1995. – 175 с.
- 26 Фрай Н. Архетипний аналіз: теорія мітів // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М.Зубрицької. – Львів: Літопис, 2002. – С.142-172.
- 27 Астаф'єв О. Інтертекстуальність як літературна стратегія // Дивослово. – 2000. – № 2. – С.5-7.
- 28 Бульвінська О.І. Інформаційне суспільство і література: перспективи співіснування // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2004. – № 6. – С.7-10.
- 29 Одаренко О. Простір розгалужених шляхів: знайомство з гіперлітературою // Всесвіт. – 2003. – № 9-10. – С.161-168.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання: залік.

5. Засоби діагностики успішності навчання: контрольні роботи, усне й письмове опитування, підготовка студентами доповідей, захист рефератів, тестування.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Кафедра української мови і літератури

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор із науково-педагогічної
роботи _____ Н. І. Василькова
28 серпня 2017 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
КОМПАРАТИВІСТИКА І ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС

ОКР «бакалавр»

Галузь знань: 0203 Гуманітарні науки

Напрямок підготовки: 6.020303 Філологія* (Українська мова і література)

Факультет: філологічний

2017–2018 навчальний рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Компаративістика і літературний процес» для студентів напрямку 6.020303 Філологія* (Українська мова і література).

Розробник: Гурдуз Андрій Іванович, доцент кафедри української мови і літератури, кандидат філологічних наук, доцент _____ (Гурдуз А. І.)

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри української мови і літератури.

Протокол № 1 від “28” серпня 2017 р.

Завідувач кафедри _____ (Філатова О.С.)

“28” серпня 2017 р.

1. Опис навчальної дисципліни (заочна форма навчання)

Найменування показників	Галузь знань, освітньо-кваліфікаційний рівень (ступінь)	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	
Кількість кредитів – 3	Галузь знань: 0203 Гуманітарні науки Напрямок підготовки: 6.020303 Філологія* Українська мова і література	Нормативна / <u>Варіативна</u>	
Індивідуальне науково-дослідне завдання – проект компаративного дослідження	Спеціальність (професійне спрямування): Українська мова і літератур	Рік підготовки:	
		4	
Семестр			
7			
Загальна кількість годин – 90	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		6	
Практичні, семінарські			
4			
Лабораторні			
-		-	
Самостійна робота			
80			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить: для заочної форми навчання – 10 год. – аудиторні заняття, 80 год. – самостійна робота (11,1 % / 89,9 %).

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: системно ознайомити студентів з теорією і практикою компаративних досліджень, навчити самостійно проводити порівняльні студії різних рівнів.

Завдання: вдосконалювати вміння студентів аналізувати й зіставляти художні твори та явища всього жанро-видового спектру; забезпечити максимально повне володіння студентами фактичним матеріалом з курсу, а також їх термінологічну грамотність; спрямовувати увагу на ознайомлення з творчістю кращих вітчизняних майстрів художнього перекладу; формувати вміння та навички практики наукової роботи студентів під час виконання ними рефератів і доповідей з питань, відведених на самостійне опрацювання, тощо; розвивати художній смак і творчу уяву студентів.

У результаті вивчення курсу студент оволодіває такими компетентностями:

I. Загальні компетентності:

- Здатність до навчання.
- Здатність працювати самостійно, готовність удосконалювати й розвивати свій інтелектуальний та загальнокультурний рівень.
- Здатність до аналізу і синтезу.
- Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.
- Здатність застосовувати знання на практиці.

II. Фахові компетентності:

- Уміння визначати актуальні проблеми методології сучасної літературної компаративістики.
- Здатність поглиблено опанувати ключові положення теорії й методології сучасного порівняльного вивчення літературно-мистецьких явищ.
- Уміння визначати особливості розвитку світового й українського порівняльного літературознавства.
- Здатність володіти навичками роботи з різноманітним фактичним матеріалом у межах компаративного дослідження.
- Уміння аналізувати типи і види міжлітературного (міжмистецького) процесу.
- Уміння кваліфікувати історично оптимальний підхід до дослідження в компаративістиці.
- Знання специфіки контактно-генетичного підходу в компаративістиці.
- Знання специфіки роботи в руслі типологічної студії.
- Володіння навичками дослідження літератури в системі інших видів мистецтв і духовно-творчої діяльності людини.
- Знання засад і закономірностей розвитку імагології, етноімагології.
- Здатність визначати статус перекладних досліджень у літературознавстві.
- Уміння формулювати методологічні пріоритети порівняльного літературознавства XXI ст.
- Уміння моделювати компаративні дослідження різних рівнів складності.
- Здатність виявляти місце компаративістичних досліджень у системі сучасного літературознавства і культурології.
- Уміння аналізувати різновиди традиційних структур та особливості їх культурологічного функціонування.
- Уміння володіти навичками самостійно обґрунтовувати й здійснювати різнорівневе компаративне дослідження літературних творів і творів інших видів мистецтв.
- Здатність виявляти спектр міжлітературних зв'язків і типологічних подібностей у студійованих творах.
- Уміння аналізувати українську літературну систему певної доби у відповідному світовому літературно-мистецькому контексті.
- Знання специфіки і тенденцій розвитку українських і зарубіжних компаративістичних праць кінця XX – початку XXI ст.

- Уміння визначати здобутки українських наукових шкіл і напрямів порівняльного літературознавства в зіставленні з зарубіжними аналогами.
- Здатність формулювати методологічні пріоритети українського та зарубіжного літературознавства.

3. Програма навчальної дисципліни

Кредит 1. Системність розвитку літературної компаративістики: напрями і рівні.

Тема 1. Літературні системи: типи, динаміка, проблеми визначення. Світова література.

Тема 2. Парадигми літературної компаративістики і динаміка завдань. Спектр імагологічних студій.

Тема 3. Зasadничі принципи формування і функціонування міжлітературних зв'язків: макро- і мікрорівні системи. Генетико-контактні зв'язки і типологічні сходження крізь призму традиційних структур.

Кредит 2. Легендарно-міфологічна структура та її функціонування. Міфопоетика.

Тема 4. Художня полівалентність легендарно-міфологічної структури і процеси культурологічної трансформації. Біблійні образи і мотиви в українській та західноєвропейській прозі. Античні структури в літературі. Авторський міф як проблема.

Тема 5. Засади міфопоетичного моделювання в літературі і проблема інтертекстуальності. Прикладні компаративістичні студії: кваліфікація й аналіз у міжнаціональних системах координат.

Кредит 3. Прикладна компаративістика: підходи, проблеми, перспективи.

Тема 6. Література в умовах мультимедіаекспансії: трансформації.

Тема 7. Принципи вивчення сучасної української літератури в системі світової. Українська література в європейському літературному контексті (східно- і західноєвропейському). Специфіка українсько-американських та українсько-канадських досліджень ХХ - початку ХХІ ст. Проблеми наслідування й запозичення в сучасній (зокрема, українській) літературі.

Тема 8. Компаративна інноватика як фактор оптимізації вивчення дисциплін гуманітарного циклу в вищій школі. Упровадження елементів технологій порівняльного літературознавства в сучасній середній школі: досвід і перспективи.

4. Структура навчальної дисципліни

4.2. Заочна форма навчання

Назви кредитів і тем	Кількість годин					
	Денна форма					
	Усьо- го	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7
Кредит 1. Системність розвитку літературної компаративістики: напрями і рівні						
Тема 1. Парадигми літературної компаративістики і динаміка завдань. Спектр імагологічних студій.	6	1	1			4
Тема 2. Літературні системи: типи, динаміка, проблеми визначення. Світова література.	7	1				6
Еволюція порівняльного літературознавства: кризи і перспективи.	4					4
Спектр імагологічних студій у сучасній компаративістиці.	6					6
Тема 3. Зasadничі принципи формування і функціонування міжлітературних зв'язків: макро- і мікрорівні системи	7		1			6
Усього за кредит 1	30	2	2			26
Кредит 2. Легендарно-міфологічна структура та її функціонування. Міфопоетика						
Тема 4. Художня полівалентність легендарно-міфологічної структури і процеси культурологічної трансформації.	5	1				4
Легендарно-міфологічна структура: рівні, походження. Біблійні образи і мотиви в українській та західноєвропейській прозі. Античні структури в літературі.	7		1			6
Авторський міф як проблема.	5	1				4
Генетико-контактні зв'язки і типологічні сходження крізь призму традиційних структур.	7					7
Тема 5. Засади міфопоетичного моделювання в літературі і проблема інтертекстуальності.	4					4
Міфопоетична парадигма твору.	2					2
Усього за кредит 2	30	2	1			27
Кредит 3. Прикладна компаративістика: підходи, проблеми, перспективи						
Тема 6. Прикладні компаративістичні студії: кваліфікація й аналіз у міжнародних системах координат.	5	1				4
Література в умовах мультимедіаекспансії: трансформації.	4					4
Тема 7. Принципи вивчення сучасної української літератури в системі світової. Проблеми наслідування й запозичення в сучасній (зокрема, українській) літературі.	6	1	1			4
Закономірності генологічних і тематологічних трансформацій у сучасній літературі. Українська варіація і погляд.	4					4
Українська література в європейському літературному контексті (східно- і західноєвропейському).	4					4
Специфіка українсько-американських та українсько-канадських досліджень ХХ - початку ХХІ ст.	4					4
Тема 8. Компаративна інноватика як фактор оптимізації вивчення дисциплін гуманітарного циклу в вищій школі. Упровадження елементів технологій порівняльного літературознавства в сучасній середній школі: досвід і перспективи.	3					3
Усього за кредит 3	30	2	1			27
Усього годин	90	6	4			80

6. Теми практичних занять
6.2. Для заочної форми навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Кредит 1. Системність розвитку літературної компаративістики: напрями і рівні	
1	Основи вчення про літературні системи.	1
	Засадничі принципи формування і функціонування міжлітературних зв'язків. Класифікації.	1
	Кредит 2. Легендарно-міфологічна структура та її функціонування. Міфопоетика	
2	Художня полівалентність легендарно-міфологічної структури і процеси культурологічної трансформації Авторський міф як проблема.	1
	Кредит 3. Прикладна компаративістика: підходи, проблеми, перспективи	
3	Прикладні компаративістичні студії: кваліфікація й аналіз у міжнаціональних системах координат.	
	Сучасна українська література в системі світової.	
	Разом	4

8. Самостійна робота
8.2. Для заочної форми навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Кредит 1. Системність розвитку літературної компаративістики: напрями і рівні	
1	Еволюція порівняльного літературознавства: кризи і перспективи (аналітичний огляд визначених питань: письмові відповіді)	4
2	Спектр імагологічних студій у сучасній компаративістиці (аналітичний огляд визначених питань: письмові відповіді)	6
	Кредит 2. Легендарно-міфологічна структура та її функціонування. Міфопоетика	
3	Біблійні образи і мотиви в українській та західноєвропейській прозі (аналітичний огляд визначених питань: письмові відповіді)	6
4	Античні структури в літературі (реферат)	4
5	Засади міфопоетичного моделювання в літературі і проблема інтертекстуальності (аналітичний огляд визначених питань: письмові відповіді)	6
6	Генетико-контактні зв'язки і типологічні сходження крізь призму традиційних структур (аналітичний огляд визначених питань: письмові відповіді)	6
7	Міфопоетична парадигма твору (аналітичний огляд визначених питань: письмові відповіді)	6
	Кредит 3. Прикладна компаративістика: підходи, проблеми, перспективи	
8	Проблеми наслідування й запозичення в сучасній (зокрема, українській) літературі (аналітичний огляд визначених питань: письмові відповіді)	6

9	Закономірності генологічних і тематологічних трансформацій у сучасній літературі. Українська варіація і погляд (аналітичний огляд визначених питань: письмові відповіді)	6
10	Література в умовах мультимедіаекспансії: трансформації (аналітичний огляд визначених питань: письмові відповіді)	6
11	Засадничі принципи й завдання сучасного вивчення української літератури в європейському літературному контексті (східно- і західноєвропейському) (аналітичний огляд визначених питань: письмові відповіді)	6
12	Специфіка українсько-американських та українсько-канадських досліджень XX - початку XXI ст. (аналітичний огляд визначених питань: письмові відповіді)	6
13	Компаративна інноватика як фактор оптимізації вивчення дисциплін гуманітарного циклу в вищій школі (аналітичний огляд визначених питань: письмові відповіді)	6
14	Упровадження елементів технологій порівняльного літературознавства в сучасній середній школі: досвід і перспективи (аналітичний огляд визначених питань: письмові відповіді)	6
	Разом	80

9. Індивідуальні завдання

Виконання проекту компаративного дослідження.

10. Методи навчання

Компаративний, фундаментальний, комбінований, пояснювально-ілюстративний, проблемного викладу навчального матеріалу, репродуктивний, інтертекстуальний, міфопоетичний, культурно-історичний, описовий, герменевтичний методи навчання.

11. Методи контролю

Контрольна робота (КР): усні / письмові, відкриті / закриті, комбіновані тестові завдання тощо; усне й письмове опитування (фронтальне, групове, індивідуальне, комбіноване), підготовка студентами доповідей, захист рефератів.

Основними критеріями оцінювання навчальної діяльності студентів з курсу є її систематичність, активність і результативність.

Показниками систематичності навчальної діяльності є відвідування студентами практичних занять з курсу та своєчасне виконання навчальних і контрольних робіт. Активність студента на практичних заняттях визначається якістю підготовки до нього і рівнем виконання практичних завдань. Показником результативності є правильність виконання на практичних заняттях усіх видів робіт (зокрема, контрольних), ґрунтовність опрацювання тем для самостійного вивчення, а також участь у науково-дослідній роботі.

Основними формами поточного контролю є такі види робіт:

- перевірка (усна, письмова) рівня засвоєння теоретичного матеріалу за навчальними темами;
- контрольні завдання;
- усний або письмовий експрес-контроль;
- тестування;
- перевірка рівня засвоєння студентами навчальних тем, призначених для самостійного та індивідуального опрацювання;
- підсумкова комплексна контрольна робота.

Контроль передбачає перевірку стану засвоєння визначеної системи елементів знань того чи іншого кредиту, до якої включаються елементи знань з планового повторення попередніх кредитів. Сума балів становить 300: 140 балів за КР + 160 балів за інші види робіт.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Залік

Поточне тестування та самостійна робота								Контр. роб.	Накопичувальні бали / Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	140	300
20	20	20	20	20	20	20	20		

Шкала оцінювання: національна та ECTS

ОЦІНКА ECTS	СУМА БАЛІВ	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		екзамен	залік
A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
E	50-54		
FX	35-49	2 (незадовільно)	Не зараховано

13. Методичне забезпечення

1. Гурдуз А. Сучасна літературна компаративістика: теорія і практика : навч.-метод. посіб. для студ. вищих навч. закладів / А. Гурдуз. – Миколаїв : Іліон, 2017. – 154 с. (5 прим. у бібл.).
2. Гурдуз А. Компаративістика і літературний процес : навч.-метод. посіб. для студ. вищих навч. закладів / А. Гурдуз. – Миколаїв : Іліон, 2017. – 244 с. (5 прим. у бібл.).
3. Гурдуз А. Літературна компаративістика: навч.-метод. посібник для студентів вищих навч. закладів. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П.Могили, 2008. – 72 с. (15 прим. у бібл.).
4. Гурдуз А. Традиційні структури в літературі: навч.-метод. рекомендації до вивчення курсу “Літературна компаративістика”. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П.Могили, 2008. – 68 с. (10 прим. у бібл.).
5. Гурдуз А. Українська література в контексті світового літературного процесу: наук.-метод. рекомендації до вивчення курсу “Історія української літератури кінця ХІХ - початку ХХ ст.”. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П.Могили, 2008. – 60 с. (10 прим. у бібл.).
6. Навчально-методичний комплекс навчальної дисципліни «Компаративістика і літературний процес». – URL до електронного варіанта: <https://mnu.mk.ua/course/index.php?categoryid=257>.
7. Будний В. Порівняльне літературознавство / Василь Будний, Микола Ільницький. – К. : ВД „Києво-Могилянська академія”, 2008. – 430 с. (2 прим. у бібл.).

14. Рекомендована література

Базова

1. Вервес Г. Як література самоутверджується у світі: Дослідження. – К.: Дніпро, 1990. – 452 с.
2. Генералюк Л. Універсалізм Шевченка: Взаємодія літератури і мистецтва / Леся Генералюк. – К. : Наукова думка, 2008. – 544 с.
3. Гурдуз А. Міфопоетична парадигма в українській та західноєвропейській “прозі про землю” кінця ХІХ - першої третини ХХ ст.: моногр. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П.Могили, 2008. – 216 с.
4. Дюришин Д. Межлитературные общности как конкретизация закономерностей мировой литературы // Проблемы особых межлитературных общностей / под ред. Д.Дюришина. – М. : Наука: Восточная лит., 1993. – С.9-63.
5. Дюришин Д. О европейских межлитературных центризмах // Россия, Запад, Восток: Встречные течения: К 100-летию со дня рожд. акад. М.П.Алексеева. – СПб.: Наука, 1996. – С.269-276.

- 6 Дюришин Д. Теория сравнительного изучения литературы: пер. со словац. – М.: Прогресс, 1979. – 320 с.
- 7 Лімборський І.В. Європейське та українське Просвітництво: незавершений проект? Реінтерпретація канону: спроба компаративного аналізу літературних парадигм. – Черкаси, 2006. – 364 с.
- 8 Матвійшин В.Г. Україно-французькі літературні зв'язки XIX - поч. XXст. – Львів, 1989. – 168 с.
- 9 Неупокоева И.Г. История всемирной литературы. Проблемы системного и сравнительного анализа. – М.: Наука, 1976. – 359 с.
- 10 Нямцу А. Основы теории традиционных сюжетов. – Черновцы: Рута, 2003. – 80 с.
- 11 Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті: В 5 т. / АН УкрРСР. Ін-т літ. ім. Т.Г.Шевченка. – К.: Наук. думка, 1987–1991.
- 12 Попович А. Проблемы художественного перевода / под ред. П.М.Топера. Пер. со словац. И.А.Бернштейн, И.С.Чернявской. – М.: Высш. школа, 1980. – 199 с.
- 13 Пригодій С. М. Літературний імпресіонізм в Україні та США: (Типологія та національні особливості). – К.: Нора-принт, 1998. – 311 с.
- 14 Традиційні сюжети та образи: Монографія / Автор проекту й упоряд.: А.Р.Волков. – Чернівці: Місто, 2004. – 442 с.
- 15 Фатеева Н.А. Контрапункт интертекстуальности, или Интертекст в мире текстов. – М.: Агар, 2002. – 280 с.

Допоміжна

1. Азаров Ю.А., Сорокина В.В. Новые исследования в области сравнительного литературоведения // Вестник Моск. ун-та. – Сер.9, Филология. – 1995. – № 1. – С.89-96.
2. Бакула Б. Кілька міркувань на тему інтегральної компаративістики // Слово і Час. – 2002. – № 3. – С.50-58.
3. Гурдуз А.І. Амплітуда переосмислення образу єдинорога в літературі XX - першого десятиліття XXI ст. // Новітня філологія. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2010. – № 37. – С. 99-115.
4. Гурдуз А.І. Античний міф очима Кортасара і Борхеса (на матеріалі творів “Царі” і “Дім Астеріона”) // Зарубіжна література в школах України. – 2007. – № 8. – С.41-43.
5. Гурдуз А. Інтертекстуальність і гіпертекст: проблеми теорії і практики // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2007. – № 4. – С.67-72.
6. Гурдуз А.І. Літературна мінотаврія XX - початку XXI ст. // Зарубіжна література в школах України. – 2009. – № 1 – С.13-17; № 6. – С.51-56.
7. Гурдуз А.І. Літературно-мистецька вампіріяда другої половини XX - першого десятиліття XXI століть: інтрига переосмислення // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О.Сухомлинського : зб. наук. праць. Серія „Філологічні науки” / за ред. В.Д.Будака, М.І.Майстренко. — Миколаїв : МНУ ім. В.О.Сухомлинського, 2013. — Вип. 4.12 (96). — С. 64-72.
8. Гурдуз А.І. Мешап-проза: історія гри з історією // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О.Сухомлинського : зб. наук. праць. Серія „Філологічні науки” / за ред. В.Д.Будака, М.І.Майстренко. — Миколаїв : МНУ ім. В.О.Сухомлинського, 2013. – Вип. 4.11 (90). – С. 44-48.
9. Гурдуз А. Міф і міфологічний фактор у літературі: (Загальнотеоретичні проблеми студіювання) // Укр. мова й літ. в серед. школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2004. – № 3. – С.120-126.
10. Гурдуз А.І. Міфопоетика літературного твору та міфопоетична парадигма: теоретичний аспект // Зарубіжна література в школах України. – 2006. – № 6. – С.57-59
11. Гурдуз А.І. Міфопоетика роману Емілі Золя “Земля” // Зарубіжна література в школах України. – 2005. – № 9. – С.11-13.

12. Гурдуз А.І. Міфопоетична парадигма в романі Томаса Гарді “Тесс із роду д’Ербервіллів”: контури біблійних моделей // Зарубіжна література в школах України. – 2005. – № 8. – С.10-14.
13. Гурдуз А. Повість М. Коцюбинського “Тіні забутих предків” і роман К.Гамсуна “Пан” у порівняльно-типологічному висвітленні // Слово і Час. – 2003. – № 11. – С.40-44.
14. Гурдуз А.І. Постійність рухливого: ізоморфізм ключових традиційних образів і мотивів у літературі // Зарубіжна література в школах України. – 2009. – № 9.
15. Гурдуз А.І. Рей Бредбері, Ернест Хемінгуей і машина до Кіліманджаро // Зарубіжна література в школах України. – 2008. – № 3. – С. 12-13.
16. Гурдуз А. Світова літературна компаративістика: етапи розвитку // Укр. мова й літ. в серед. школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2005. – № 2. – С.114-120.
17. Гурдуз А. Українська літературна компаративістика: етапи розвитку // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2005. – № 6. – С.90-98.
18. Гурдуз А. Чи існує єдина світова література? (Літературні системи: проблеми й дискусії) // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2008. – № 3. – С.84-88.
19. Клименко Ж. Проблема взаємодії літератур у компаративістиці // Зарубіжна література. – 1999. – № 33-34. – С.3.
20. Наливайко Д. Стан і завдання українського порівняльного літературознавства // Урок української. – 2000. – № 11-12. – С.55-58.
21. Папуша І. До методології літературознавчої компаративістики // Слово і Час. – 2002. – № 3. – С.58-67.
22. Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму: Монографія. – Вид. 2-ге, доп. і переробл. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. – 392 с.
23. Радчук В. Глобалізація і переклад // Всесвіт. – 2002. – № 5-6. – С.127-136.
24. Стріха М. Переклад як націєтворення // Зарубіжна література – 2003. – № 14. – С.13-14.
25. Турган О.Д. Українська література кінця XIX - початку XX ст. і античність: (Шляхи сприйняття і засвоєння) / НАН України. Ін-т л-ри ім. Т.Г.Шевченка. – К., 1995. – 175 с.
26. Фрай Н. Архетипний аналіз: теорія мітів // Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / За ред. М.Зубрицької. – Львів: Літопис, 2002. – С.142-172.
27. Астаф’єв О. Інтертекстуальність як літературна стратегія // Дивослово. – 2000. – № 2. – С. 5-7.
28. Бульвінська О.І. Інформаційне суспільство і література: перспективи співіснування // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2004. – № 6. – С.7-10.
29. Одаренко О. Простір розгалужених шляхів: знайомство з гіперлітературою // Всесвіт. – 2003. – № 9-10. – С.161-168.

15. Інформаційні ресурси

1. Посилання на сайт викладача: <https://mnu.mk.ua/course/index.php?categoryid=257>.
2. Підручники:
 - 2.1. Будний В. Порівняльне літературознавство / Василь Будний, Микола Ільницький. – К. : ВД „Києво-Могилянська академія”, 2008. – 430 с. (2 прим. у бібл.).
 - 2.2. Українська література в загальнослов’янському і світовому літературному контексті : у 5 т. – К. : Наукова думка, 1987-1994 (2 прим. у бібл.).
3. Електронні підручники, статті:
 - Гурдуз А. Літературна компаративістика: навч.-метод. посібник для студ. вищих навч. закладів. – Миколаїв: вид-во МДГУ ім. П.Могили, 2008. – 72 с. – URL : <http://lib.chdu.edu.ua/index.php?m=2&b=266>.
 - Гурдуз А. Традиційні структури в літературі: навч.-метод. рекомендації до вивчення курсу “Літературна компаративістика”. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П.Могили, 2008. – 68 с. – URL : <http://lib.chdu.edu.ua/index.php?m=2&b=265>.

Засоби діагностики навчальних досягнень студентів

Методи контролю

Контрольна робота (КР): усні / письмові, відкриті / закриті, комбіновані тестові завдання тощо; усне й письмове опитування (фронтальне, групове, індивідуальне, комбіноване), підготовка студентами доповідей, захист рефератів.

Основними критеріями оцінювання навчальної діяльності студентів з курсу є її систематичність, активність і результативність.

Показниками систематичності навчальної діяльності є відвідування студентами практичних занять з курсу та своєчасне виконання навчальних і контрольних робіт. Активність студента на практичних заняттях визначається якістю підготовки до нього і рівнем виконання практичних завдань. Показником результативності є правильність виконання на практичних заняттях усіх видів робіт (зокрема, контрольних), ґрунтовність опрацювання тем для самостійного вивчення, а також участь у науково-дослідній роботі.

Основними формами поточного контролю є такі види робіт:

- перевірка (усна, письмова) рівня засвоєння теоретичного матеріалу за навчальними темами;
- контрольні завдання;
- усний або письмовий експрес-контроль;
- тестування;
- перевірка рівня засвоєння студентами навчальних тем, призначених для самостійного та індивідуального опрацювання;
- підсумкова комплексна контрольна робота.

Контроль передбачає перевірку стану засвоєння визначеної системи елементів знань того чи іншого кредиту, до якої включаються елементи знань з планового повторення попередніх кредитів. Сума балів становить 300: 140 балів за КР + 160 балів за інші види робіт.

Розподіл балів, які отримують студенти

Залік

Поточне тестування та самостійна робота								Контр. роб.	Накопичувальні бали / Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	140	300
20	20	20	20	20	20	20	20		

Критерії оцінювання знань і вмінь студентів

Оцінка виставляється відповідно до чинного положення за чотирибальною системою, "відмінно", "добре", "задовільно", "незадовільно".

1. "Відмінно"

Студент володіє набутими знаннями та використовує їх для вирішення нової навчальної проблеми. Оцінка „відмінно” передбачає повні відповіді на всі запропоновані в білеті питання з наведенням необхідних теоретико-методологічних передумов, вираженням творчим підходом до вирішення проблеми, зазначенням прикладів, які б ілюстрували відповідний аспект певного питання. Студент виявляє розуміння історико-літературних явищ і процесів; робить аргументовані висновки; характеризує історико-літературні явища і процеси, використовуючи різні джерела інформації. Вміє:

- диференціювати, інтегрувати та уніфікувати знання;
- застосовувати правила, методи, принципи, закони у конкретних ситуаціях;
- аналізувати й оцінювати факти, події та прогнозувати очікувані результати;
- викладати матеріал на папері логічно, послідовно, системно і повно;
- аргументовано висловлювати свої думки, вміти формулювати висновки;

- виявляти творчий підхід до виконання завдань;
- правильно оформити письмову роботу.

2. "Добре"

Студент у достатній мірі оперує навчальним матеріалом, узагальнює окремі факти, формулює та обґрунтовує нескладні висновки; може дати порівняльну характеристику літературних явищ, дає визначення поняттям; самостійно встановлює причинно-наслідкові зв'язки явищ і процесів; може узагальнювати й застосовувати знання, але припускається певних негрубих помилок чи неточностей у відповідях, не ілюструє свої відповіді прикладами. У роботі виконано переважну більшість поставлених завдань (не менш як дві третини), виявлено належні знання, вміння й навички порівняльного вивчення художніх творів.

3. "Задовільно"

Студент володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або володіє частиною навчального матеріалу, вміє застосовувати знання у стандартних ситуаціях. Студент самостійно відтворює фактичний матеріал теми; може дати стислу характеристику мовному або літературному явищу (за алгоритмом); правильно вживає літературознавчі терміни. Студент володіє навчальним матеріалом поверхово і фрагментарно.

У роботі виконано не менш як одну третину поставлених завдань, коли студент володіє основами літературознавчого зіставлення і не може на практиці застосувати теоретичні знання, навести приклади обговорюваних у роботі мистецьких явищ і процесів; проводить можливі й переважно (частково) правильні зіставлення творів чи інших явищ міжлітературного процесу і не демонструє при цьому певні теоретичні знання.

4. "Незадовільно"

Студент не володіє навчальним матеріалом, не зміг виконати жодного з поставлених питань, не володіє теоретичними знаннями і практичними вміннями компаративного аналізу художніх творів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

ОЦІНКА ECTS	СУМА БАЛІВ	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		екзамен	залік
A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
E	50-54		
FX	35-49	2 (незадовільно)	Не зараховано

Конспект лекцій з дисципліни

Лекція № 1

Тема: Парадигми літературної компаративістики і динаміка завдань

Мета: Навчити розуміти особливості парадигматичної еволюції літературної компаративістики, пояснити специфіку структури порівняльного літературознавства в Україні, завдання складових цієї науки.

План

1. Закономірності розвитку літературної компаративістики. Етапи, парадигми. Кризи. Еволюція вчень.
2. Структура сучасної літературної компаративістики.
3. Проблема синтезу контактено-генетичного і типологічного підходу в сучасному порівняльному літературознавстві.
4. Статус перекладних досліджень у компаративістиці.
5. Місце компаративістичних досліджень у системі сучасного літературознавства і культурології.

Проблемне питання: Чому розвиток літературної компаративістики ознаменований двома кризовими періодами? Які перспективи вирішення другої такої кризи?

Література основна

1. Гром'як Р. Літературознавча компаративістика та перекладознавство: дотичність, перетини, колізії // Слово і Час. – 2002. – № 8. – С.49-58.
2. Гурдуз А. Міфопоетична парадигма в українській та західноєвропейській “прозі про землю” кінця XIX - першої третини XX ст.: моногр. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П.Могили, 2008. – 216 с.
3. Гурдуз А. Світова літературна компаративістика: етапи розвитку // Укр. мова й літ. в серед. школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2005. – № 2. – С.114-120.
4. Лімборський І.В. Європейське та українське Просвітництво: незавершений проект? Реінтерпретація канону: спроба компаративного аналізу літературних парадигм. – Черкаси, 2006. – 364 с.
5. Наливайко Д. Стан і завдання українського порівняльного літературознавства // Урок української. – 2000. – № 11-12. – С.55-58.
6. Наливайко Д. Сучасна літературна компаративістика: аспекти і тенденції // Слово і Час. – 2007. – № 5. – С.28-30.
7. Наливайко Д.С. Типологія української реалістичної літератури на європейському тлі // Наливайко Д. Теорія літератури й компаративістика. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2006. – С.277-312.
8. Пригодій С. М. Літературний імпресіонізм в Україні та США: (Типологія та національні особливості). – К.: Нора-принт, 1998. – 311 с.
9. Турган О.Д. Українська література кінця XIX - початку XX ст. і античність: (Шляхи сприйняття і засвоєння) / НАН України. Ін-т л-ри ім. Т.Г.Шевченка. – К., 1995. – 175 с.

Література додаткова

1. Бакула Б. Кілька міркувань на тему інтегральної компаративістики // Слово і Час. – 2002. – № 3. – С.50-58.
2. Літературна компаративістика. Вип.1 / НАН України. Ін-т л-ри ім. Т.Г.Шевченка; Редкол.: Наливайко Д.С. (відп. ред.) та ін. – К.: ПЦ «Фоліант», 2005. – 363 с.
3. Літературна компаративістика. Вип.2 / НАН України. Ін-т л-ри ім. Т.Г.Шевченка; Редкол.: Наливайко Д.С. (відп. ред.) та ін. – К.: ПЦ «Фоліант», 2005. – 365 с.
4. Папуша І. До методології літературознавчої компаративістики // Слово і Час. – 2002. – № 3. – С.58-67.
5. Современные зарубежные литературоведческие концепции: герменевтика, рецептивная эстетика: реф. сб. / Цурканова.– М., 1983.– 184 с.

Конспект лекції

Літературна компаративістика як наука вивчає явища мистецтва слова шляхом зіставлення їх з іншими подібними явищами в різних національних літературах. Предмет компаративістики – генетичні, генетико-контактні зв'язки і типологічні збіги (аналогії, сходження) в національних і регіональних літературах. Генеральною метою цієї науки є розроблення теоретичних засад і методологічних принципів порівняльного вивчення літератур, а також методики компаративного аналізу літературних текстів. За Д.Дюришиним, порівняльне літературознавство, синтезуючи матеріали окремих національних літератур, сприяє встановленню закономірностей розвитку у вищому міжлітературному плані і спрямоване на відтворення світового літературного процесу. Своїми спостереженнями компаративістика водночас стимулює всебічний й об'єктивний підхід до явищ національної літератури. У цьому – „універсальність” мети цієї науки.

Залежно від того, які пріоритети в компаративістиці висуває кожна конкретна держава (її національна наукова „школа”), структура компаративістики може варіювати при розгляді різних національних „шкіл” (скажімо, французької та американської). Сучасна українська літературна компаративістика має такі галузі: а) теорія і методологія вивчення генетико-контактних зв'язків; б) порівняльна типологія різних рівнів (тематологічний, морфологічний, генологічний, стилів тощо); в) література в системі інших мистецтв і видів духовно-практичної діяльності людини; г) імагологія.

У силу складності й відносної невпорядкованості матеріал з історії становлення літературної компаративістики подаємо більш детально.

Світова літературна компаративістика: етапи розвитку

У сучасній філології визнано, що одними з найбільш актуальних і перспективних досліджень галузі є компаративістичні („...майбутнє літературознавства належить саме порівняльним дослідженням” [1; 54]). Повномасштабне відродження порівняльного літературознавства в Україні після 1991 р. вимагає не лише його інтенсивного розвитку, базованого на актуалізації відповідних вітчизняних наукових традицій та врахуванні інновацій зарубіжного досвіду, але й укладання систематик історичного плану (періодизацій розвитку ряду національних шкіл та світової компаративістики в цілому) для певного унормування поглядів і створення цілісної картини еволюції наукової дисципліни. Пропонуємо спробу визначення головних етапів розвитку світової компаративістики із стислою їх характеристикою.

1. „Пасивна” (донаукова) стадія розвитку (VI ст. до н. е. – поч. XIX ст. н. е.).

Літературна компаративістика має складну історію. Не дивлячись на відносну молодість її як наукової літературознавчої галузі (трохи більше 150 років), досвід використання компаративістичних елементів відомий ще з часів античності: зіставлення літературних явищ у художніх творах спостерігається вже в VI–V ст. до н.е. Приклад цьому – суперечка між Есхілом та Евріпідом у „Жабах” Арістофана про принцип зображення людини в літературі: якою людиною має бути чи якою вона є. Яскравою ілюстрацією тут є і „Порівняльні життєписи” Плутарха.

Елементи компаративістики зустрічаємо також у теоретичних працях – поетиках (у „Поетиці” Арістотеля трагедію зіставлено з епосом, а епос – з історією) тощо.

Актуалізація античності сприяла появі ряду порівняльних досліджень у добу Відродження, коли часто зіставлялася творчість грецьких і латинських письменників і пріоритет надавався першим. Порівнювали Вергілія і Гомера; у контексті античності розглядали Данте і Петрарку тощо. Крім того, слід зауважити, що коли в XV ст. в Європі превалювала латинська мова, то у XVI ст. на провідні позиції вже виходили мови національні (італійська, англійська, французька й ін., якими й писалися художні твори на достатньо високому рівні. Так, виникла потреба порівняти ці твори з античними зразками, а головною метою стало довести, що нові твори національними мовами не поступаються, а де в чому й кращі, ніж твори класичні.

Особливо помітним явищем у XVII ст. (класицизм) стає вивчення іспано-французьких літературних зв'язків через інтерес до циклу творів про Сіда (іспанський сюжет XII ст., до якого звертались, зокрема, Хуан де ла Кueva, Лопе де Вега, Гільєн де Кастро, П'єр Корнель та ін.).

XVIII ст. характеризують посилення інтересу до інонаціональних літератур та поява узагальнюючих праць з історії європейської літератури (Деніна й ін.). Вольтер у „Філософських листах” (досить упереджено) знайомить тоді французів з літературною Англією та Шекспіром;

порівняльні методи досліджень використовують й інші просвітителі: Д. Дідро, Ж.-Ж. Руссо і под. Однак раціоналізм Просвітництва дещо гальмує розвиток компаративістських студій.

2. „Активна” (наукова) стадія розвитку компаративістики визначається межами II пол. XIX ст. – наш час. Перехідний період між донауковою та науковою стадіями трактується як (2.1.) підготовчий етап (30-ті – поч. 80-х рр. XIX ст.).

XIX ст. приносить інтенсивний політичний, суспільний і культурний розвиток, створює сприятливу атмосферу для міжнародного обміну культурними цінностями; Й. В. Гете вводить у цей час поняття „світової літератури” (1829), в національних системах усе більше зростає зацікавлення зарубіжними літературами. Саме в цей час компаративістика формується як наука.

Підготовчий етап пов’язаний із швидким розвитком етнографії, тобто посиленою увагою до оригінальної творчості різних народів, особливо тих, що стояли на ранніх ступенях суспільного розвитку. Це обумовило прагнення до виявлення певного фонду світових, загальнолюдських тем, образів та сюжетів. М.Конрад вказує, що на цьому етапі порівняльне літературознавство зосереджувалось на вивченні формування цих сюжетів і образів, їх руху в часі та виявлення безпосередньо чи опосередковано в літературі різних народів та епох [6; 297]. Тоді працюють Ж. де Сталь, Якоб і Вільгельм Грімми; брати Фрідріх та Август Вільгельм Шлегелі виступають за укладання історії всесвітньої літератури тощо.

Першими компаративістами (за відсутності в той час чіткої компаративістичної методології) стають французькі вчені: професор риторики Сорбонни Абель Франсуа Вільмен (у 1846 р. він широко запроваджує порівняльні методи під час вивчення літератур латинських народів Середземномор’я тощо), Філарет Шаль, Жан-Жак Ампер та Едгар Кіне.

У 1847–1864 рр. виходить 20-томник Ф. Шаля „Дослідження з порівняльного літературознавства”, де термін „порівняльне літературознавство” вжито вперше.

Імпульс для розвитку літературної компаративістики дають, зокрема, порівняльна лінгвістика, порівняльна міфологія, порівняльна фольклористика.

У I пол. XIX ст. активно вивчаються „мандрівні сюжети”, і першим дослідником у цій сфері стає шотландець Джон Денлоп. Орієнтуючись у т.ч. на його праці, німецький сходознавець Теодор Бенфей обґрунтовує „теорію наслідування” (компаративізму), яку викладає в передмові до перекладу збірки байок і притч Стародавньої Індії „Панчатантра” (1859). Він припускав можливість міграції сюжетів серед народів через історично-доведене культурне спілкування.

Можемо говорити про закладення певних компаративістичних традицій в I пол. XIX ст. у словацькому [5; 33] та українському літературознавстві [7; 29]. У цей період працює професор, видатний італійський письменник-романтик Нікколо Уго Фосколо (переважно в останній період життя в англійській еміграції – 1820-ті рр.); у II пол. XIX ст. у Швейцарії в Женевському університеті – компаративісти Ришар, Моньє, Род. Середина ж XIX ст. відзначена появою порівняльного літературознавства в Китаї.

Особливо помітний розвиток літературної компаративістики припадає на 70-90-ті рр. XIX ст., коли переважна більшість праць, присвячена проблемам впливів, виходить у Франції, а акцентуються в основному романо-германські літературні зв’язки. Предтечею компаративістики як дисципліни вважається данський учений Георг Брандес (1842-1927), якому належить фундаментальна праця в 6 томах „Головні течії в європейській літературі 19 ст.” (1872-1890). Цей час є й піком творчої діяльності визначного російського компаративіста (фольклориста, міфолога, засновника історичної поетики) Олександра Веселовського.

2.2. Етап офіційного визнання та початку власне наукового розроблення літературної компаративістики (1885 р. – 40-ві рр. XX ст.).

Переломним в історії компаративістики вважається 1886 рік: тоді виходить та отримує популярність книга Хетчисона Познетта „Порівняльне літературознавство”, в Німеччині Макс Кох започатковує перший у світі „Журнал порівняльної історії літератури” (виходитиме до 1910 р.), який на час свого існування стане центром компаративних студій, а в Женеві (Швейцарія) читаються перші курси лекцій із порівняльної історії літератури.

У той час викладає Фердинанд Брюнетьер, наголошуючи на потребі охоплення явищ світової літератури. Учень цього французького вченого, перший штатний професор кафедри порівняльного літературознавства у Франції (м. Ліон), Жозеф Текст визнаний засновником

літературної компаративістики. Саме він визначив „генеалогію” нового напрямку і в 1890 р. писав: „Я вірю в майбутнє порівняльного літературознавства, європейського літературознавства. Брандес, Макс Кох, Ерих Шмідт у Німеччині, Х. Познетт в Англії проклали шлях, і ми попрямуємо цим шляхом” [цит. за: 4; 49].

Ж.Тексту належить перше значне компаративне дослідження „Ж.-Ж.Руссо і джерела літературного космополітизму” (1895).

Відповідно, в літературознавстві II пол. XIX ст. (у Франції) паралельно з культурно-історичною школою (Іпполіт Тен) розвивається й порівняльно-історичний метод. Пріоритетними для молодшої науки в цей час стають генетико-контактні дослідження літератур.

Далі розвиток компаративістики набирає оберти. На поч. XX ст. формулюються її завдання, методи. В 10-20-х рр. виходять уже класичні галузеві праці: Естєва (фр.) „Байрон і французький романтизм”, В. Жирмунського (рос.) „Байрон і Пушкін” (1924) тощо.

Ж. Текста на Ліонській кафедрі змінює Фернан Бальдансперже, який, активно розробляючи теорію і практику компаративістики („Дослідження з історії літератур”, 1907-1939), також започатковує з П.Азаром журнал „Revue de littérature comparée” (з 1921 р.), який стає одним з провідних у міжнародній компаративістичній періодиці. Далі французьку – “класичну” – школу очолює проф. Поль Азар (досліджував переважно зв’язки „Франція – Італія”). До тієї ж школи належить проф. Сорбонни Поль Ван Тігем, відомий теоретик галузі, автор книг „Синтез в історії літератури. Порівняльне літературознавство і загальна література” (1925), „Історія літератур Європи і Америки від Відродження до наших днів” (1945), „Романтизм у європейських літературах” (1948) та першого в історії компаративістики підручника „La littérature comparée” (1931). В останньому подавались історія нового напрямку, його принципи, завдання, методи. Автор вказував, що літературна компаративістика „входить до складу історії кожної національної літератури, розкриваючи на кожному етапі розвитку останньої зв’язки цієї літератури з літературами інших народів. Тим самим літературна компаративістика сильнішою мірою підвищує наукову цінність історико-літературних досліджень національної літератури порівняно з попередніми студіями” [цит. за: 6; 297].

В Італії у XX ст. слід назвати Артуро Фаринеллі („Романтизм у латинському світі”, 1927), Дж. Пелегрині та ін.

У Німеччині та Японії літературна компаративістика розквітла особливо після Другої світової війни. Всеєвропейське визнання отримали праці німців Ериха Ауербаха „Мімесис” (1946) та Ернста Роберта Курціуса „Європейська література і латинське середньовіччя” (1948). Визначні представники німецької компаративістики також – проф. Курт Вайс і Фриц Штрих. У ФРН було створено Асоціацію компаративістів (голова – проф. Боннського університету Хорст Рюдигер).

Про міцні позиції японського порівняльного літературознавства свідчать заснування 1948 р. Японського національного товариства компаративістів та 1953 – Інституту порівняльно-історичних досліджень літератури при Токійському університеті.

2.3. Етап удосконалення і перегляду базових настанов („першої кризи”): 50-ті рр. XX ст. Через 20 років після виходу підручника П. Ван Тігема Маріус Франсуа Гюйяр видає книгу з однойменною назвою – „La littérature comparée” (1951), причому мету порівняльного літературознавства він вбачає вже у дослідженні конкретних міжнародних літературних зв’язків: „Порівняльне літературознавство – це історія міжнародних літературних відносин”. Щоправда, предметом вивчення компаративістики М. Ф. Гюйяр визнавав лише літератури минулого.

У XX ст. у Франції виділяються постаті Рене Етьємбля, П’єра Брюнеля.

З 1955 р. існує Міжнародна асоціація літературної компаративістики з центром у Парижі. Важливо зауважити також, що домінування французької школи компаративістики у світі тривало до 60-х рр. XX ст. Іншими словами, попередній етап розвитку даної науки проходив “під знаком” французької традиції. Провідною на наступному етапі стає американська школа.

М. Конрад вказує, що в XVII ст. вже чітко намітилися контури національних європейських літератур, а XIX ст. стало епохою грандіозного розвитку останніх. Тісний взаємозв’язок європейських народів у цей час учені трактували і як показник певної спільності історії двох і більше літератур (частіше сусідніх), що сприяло виникненню вчення про зональні літератури

(народів Західної Європи, слов'ян тощо). Заслуга французької компаративістики полягає у доведенні спільності літератур у межах однієї зони (Західна Європа і Америка) переважно в рамках XVII-XIX ст., максимально – з Ренесансу.

Розвиток теорії зональних літератур породив ідею світової літературної спільності, в результаті чого поняття світової літератури стало розумітись не як сукупність (сума) окремих явищ (національних літератур), а як системно організоване самостійне явище (єдність). На цьому ґрунті виникла особлива галузь компаративістської школи (у США).

В Америці літературна компаративістика народилась на порозі XX ст.: “в лекціях” проф. Ірвінга Беббіта в Колумбійському та Гарвардському університетах. Сильного впливу вона зазнала від французької класичної школи, яку сама ж сильно критикувала в 1920-1930-х рр. (зокрема, за європоцентризм, дослідження майже виключно системи впливів). Так розпочались пошуки нових методологій.

Поштовхом до оновлення компаративістики у США став позалітературний фактор. Поширення фашизму і початок Другої світової війни призвели до еміграції в Америку інтелектуалів Європи. Неупереджене ставлення до них тут і наявність усіх умов для роботи сприяли тому, що ці вчені розпочали викладати компаративістику в Штатах, досконало знаючи власні національні літератури. Це були чех Рене Веллек, німець Х. Френц, італійці Р. Поджіолі та Дж. Орсині, швейцарці Вернер Фридеріх і Ф. Жост та ін. (також серед американських компаративістів назвемо Дж. А. Боргезе, Америко Кастро, Лео Шпіцера, Романа Якобсона, Чендлера Белла та ін.). Саме в той час в Америці й виникають значні компаративістські інновації, посилюється протистояння французькій школі.

У кін. 50-х рр. у США до галузей літературної компаративістики входить ще одна: дослідження літератури в системі мистецтв та інших видів духовно-творчої діяльності людини, – остаточне визначення й визнання якої у світовій науці відбулося лише в 70-х рр. XX ст. (поворотним тут був IX конгрес Міжнародної асоціації порівняльного літературознавства 1979 р. в Інсбруку) [9, ч.І; 10, 17]. II пол. XX ст. відзначена також появою і поширенням імагології у світовій компаративістиці.

Формально визнана американська школа була 1958 р. на II конгресі Міжнародної асоціації порівняльного літературознавства (в університеті Північної Кароліни). Р.Веллек виголосив тоді знамениту доповідь „Криза порівняльного літературознавства”, де гостро розкритикував класичну наукову школу й засудив її “штучну демаркацію предмета і методики, механічну концепцію джерел і впливів, мотивацію, що ґрунтується на культурному націоналізмові, яким би ліберальним він не був...”. У 1961 р. в Америці виходить „Порівняльне літературознавство, метод і перспективи” за ред. Н. П. Шталькнехта і Г. Френца; там же отримує життя журнал „Comparative Literature”.

На відміну від французької школи, у США в центрі уваги постають не конкретні факти міжнаціональних рецепцій, а встановлення загальних інтернаціональних закономірностей літературного процесу, наднаціональних категорій (жанрів, тем, стилів, течій).

Таким чином, у 50-х рр. XX ст. в розвитку світової компаративістики відбуваються кардинальні зміни: найбільш раціональними й перспективними визнаються дослідження не генетико-контактних зв'язків (які ставились на перший план французькою школою, а отже, й домінували в останній третині XIX – I пол. XX ст.), а порівняльно-типологічні студії різних рівнів. „Класична” компаративістика в цей час переживає кризу, результатом якої стає зміна наукової парадигми. Д. Наливайко підкреслює: “Генетико-контактологія в компаративістиці другої половини XX ст. втрачає самодостатність і абсорбується порівняльною типологією” [8; 26]. Ключові позиції переходять до американської школи, яка утримує їх і нині.

2.4. Етап глобального поширення й інтенсифікації компаративних досліджень у світі (60-ті – поч. 90-х рр. XX ст.).

У цей час світова філологія переживає „компаративістичний бум” (Д. Наливайко). Паралельно з інтенсивним розвитком науки у «класичних» для неї країнах, пошуком їх ученими якісно нових технологій порівняльного вивчення літератури відбувається поширення компаративістики в усі розвинені країни світу (скажімо, потужний імпульс до розвитку отримує в 1970-х рр. румунське порівняльне літературознавство (О. Дима)). Спостерігається активне

засвоєння компаративістикою нових наукових концепцій (феноменології, герменевтики тощо), різного ступеня звернення порівняльного літературознавства до теорій рецептивної естетики й інтертекстуальності (приміром, „компаративістика як інтертекстуальність – це чи не найширша ділянка порівняльних досліджень у Польщі” [7; 88]). У ВНЗ відкриваються кафедри відповідного профілю, засновуються нові наукові компаративістичні часописи. Більш того, головною літературознавчою дисципліною в університетах ряду країн Заходу (Франції, Америки й ін.) стає комплексний предмет – „Загальне і порівняльне літературознавство” („General and Comparative Literature”), який поєднує компаративістику з теорією та історією літератури.

2.5. Етап „другого перегляду” базових настанов („другої кризи”) літературної компаративістики (середина 90-х рр. XX ст. – початок XXI ст.).

Сучасний стан світової літературної компаративістики позначений глибокими протиріччями як зовнішнього (її функція), так і внутрішнього (її предмет) характеру. Словенський науковець Томо Вірк констатує: „...останнє десятиліття знову (вдруге після виступу Р. Веллека 1958 р. – А.Г.) стало періодом виключно інтенсивного обговорення питань про сутність, зміст, обґрунтування, структуру і майбутнє дисципліни” [3; 169].

Висловлюються думки про “другу кризу” порівняльного літературознавства (Сьюзен Бесснет та ін.), хоча природа питань навколо нього від часу доповіді Р. Веллека змінилася докорінно. Усвідомлення кризи й необхідності кардинальних перетворень у компаративістиці в різних країнах проявляється неоднаково (воно менш інтенсивне в континентальній Європі та яскраво виражене у США, Канаді, Великобританії), однак це не знімає проблеми.

Про потребу оновлення дисципліни в цілому йдеться, зокрема, в „Доповіді Бернхеймера” Американської ради з порівняльного літературознавства за 1993 рік. Причому в цьому документі ставиться під сумнів самий предмет галузі: це має бути не стільки література, скільки все „поле культурної продукції” [див.: 3; 171] – культура. Підкреслені в „Доповіді...” „контекстуалізація літератури й маргіналізація літературознавства” [там само; 173] викликали гострий протест таких визначних компаративістів, як Брукс, Каллер, Перлофф та ін. (таким чином, вчені розділилися на „контекстуалістів” і „неконтекстуалістів”). Останні занепокоєні тим, що подібні погляди можуть призвести до розчинення дисципліни в культурологічних дослідженнях (за Каллером, це був би перехід уже в порівняльні культурологічні студії). Однак, відстоюючи предмет науки та власне інститут літературності, „традиційні” компаративісти не виключають діалогу літератури із зовнішнім світом.

Прикметно, що, на думку Т. Вірк, „Доповідь...” 1993 р. „носить головним чином програмовий характер і не відзначається достатньою аргументованістю” [там само; 181].

Отже, узагальнюючи погляди найбільш радикальних сучасних науковців, можна сказати, що модифікація порівняльного літературознавства бачиться в них як плавний перехід у форму перекладацьких досліджень або ж у культурологічну сферу, в той час як «класичні» підходи до галузі ще містять невичерпні ресурси, що чекають на своє розроблення (доречним тут буде пригадати, що ще „...в 60-70-х рр. (XX ст. – А. Г.) порівняльне літературознавство розвивалося по лінії зближення із «загальним», з історією світової літератури на рівні певних її констант і доміант” [10], а у 80-90-х воно вже тяжіло до теорії літератури; за Р. Етьємблем, літературна компаративістика – це „порівняльна поетика”). Крім того, про потребу модифікації компаративістики зараз можна говорити не скрізь, а, скажімо, в країнах Заходу, де, на думку деяких науковців, і спостерігається криза порівняльного літературознавства. Так, С. Бесснет у книзі 1993 р. „Comparative Literature: A Critical Introduction” пише про занепад західної компаративістики [див.: 3; 170]. Поряд з цим наголошується на тому, що у Східній, Південно-Східній та частково в Центральній Європі, Азії, Африці, Австралії розвиток порівняльного літературознавства перебуває в самому розквіті [там само; 179]. Останнє, однак, також не аксіома: пригадаймо хоча б твердження польського вченого Б. Бакули про те, що „...традиційна модель слов'янської філології та компаративістики стає все менш придатною” [1; 54].

Ідучи, як і кожна наука, шляхом самовдосконалення, перегляду й осучаснення своїх завдань відповідно до потреб об'єктивної дійсності, літературна компаративістика, „заінфектована” суміжними дисциплінами” [2; 114], нині переживає черговий період визначення. „Нове порівняльне літературознавство, зорієнтоване на нові теорії... все більше обіцяє стати

метанаукою, – пише О. Веретюк і згодом додає: „При всіх новаторських тенденціях компаративістика все ж залишається традиційною...” [там само]. Отже, – знову зіткнення традиції та реформування, парадоксальність і нестримний рух уперед. Дискусії навколо зазначених проблем тривають, і, відповідно, даний етап розвитку нашої науки є відкритим.

Українська літературна компаративістика: етапи розвитку

Моделювання перспективного розвитку наукової галузі нині можливе лише за умов достеменного знання попередньої еволюції даної науки. Питання становлення й розвитку літературної компаративістики в Україні на сьогодні є проблемним у силу ряду об'єктивних і суб'єктивних факторів: а) складні історичні умови розвитку вітчизняної дисципліни; б) значний корпус наукових праць, які, вміщуючи потужну компаративну складову, вчасно не були включені до числа компаративних розвідок, або взагалі не оброблені й не опубліковані, або ж, ставши сприйматися стереотипно, потребують сучасного переосмислення; в) нарешті, наявність в історії українського наукового світу ряду вилучених постатей вчених, що досліджували літературу крізь призму порівняльних дослідів і наукові доробки яких тепер повертаються у вітчизняну філологію, знаходячи в ній свої „законні” ніші, а також г) певна розбіжність у поглядах провідних науковців відносно шляхів розвитку літературної компаративістики в Україні.

Історію української компаративістики викладаємо в етапах її розвитку із стислим їх коментарем та з огляду на (хронологічно) паралельний розвиток нашої дисципліни у світовому масштабі.

Ранній (або класичний) етап розвитку української компаративістики: остання третина XIX – поч. XX ст.

В Україні літературна компаративістика формується в останній третині XIX ст. паралельно з аналогічним процесом у Росії та більшості країн Європи. Її вітчизняні зачинателі – М. Драгоманов (1841-1895), І. Франко (1856-1916), а також М. Дашкевич (1852-1908). Саме їм належать перші українські компаративістичні праці з фольклористики й літератури.

Г. Вервес вказує, що перші спроби наукового визначення зв'язків давньої і нової української літератури з літературами західних і південних слов'ян спостерігаються вже в I пол. XIX ст. (І. Срезневський, М. Костомаров, О. Бодянський, М. Максимович) [1; 12]. Починаючи з II пол. XIX ст., у працях М. Драгоманова, І. Франка, О. Потебні, В. Щурата, В. Перетца в широкому зіставленні подається аналіз фольклору й художньої літератури в Україні. Історичні думи і пісні, лірика XVII–XVIII ст., творчість І. Котляревського й Т. Шевченка порівнюються з аналогічними явищами в російській, польській, чеській та інших літературах, для чого залучається величезний фактичний матеріал.

За Л. Грицик, до числа перших українських компаративістів (XIX ст.) слід відносити також М. Максимовича, О. Бодянського, О. Котляревського, О. Потебню, Д. Овсянико-Куликовського, А. Кримського, М. Грушевського та ін. [6; 29-30]. Звертає на себе увагу строкатість компаративістських технік у роботах тогочасних науковців, пов'язана передовсім з різним баченням останніми своїх завдань. Показовою тут є думка М. Драгоманова, який у роботі „До справи про вертепну комедію на Україні” наголошує на „доконечності порівняльного дослідження” української народної словесності як “нагло потрібного” і вказує: „Порівняння... повинно бути зроблено в кількох кругах різної величини променів: у крузі руським (велико – біло – малоруським), у крузі слов'янським, у крузі арійським, загальнолюдським, нарешті, в кругах тісніших і, так би мовити, випадкових – у крузі області народів різного племені і різного ступеня культури, що стикалися з нашим народом і передали йому або перейняли від нього певну частину матеріалу народної словесності. Докладне порівняння того матеріалу у різних народів, порівняння як основних тем, так і їх розвитку в деталях показало би і відміну нашої словесності, і схожість її з іншими...” [цит. за: 6; 40].

Як видно, М. Драгоманов, окреслюючи „круги” досліджень, мав на увазі і контактено-генетичні зв'язки, і типологічні студії, тобто вже тоді визначив „програму” розвитку української компаративістики надовго вперед. До того ж, указані ним „круги різної величини променів” за своїм принципом дуже нагадують прийняту в сучасній компаративістиці класифікацію

літературних систем – національних, зональних і регіональних.

Цікаво, що вже в середині XIX ст. М. Максимович і О. Бодянський використовують (правда, ще безсистемно) різні “компоненти” сучасної компаративістики, зокрема імагології, тематології, генології.

Л. Грицик підкреслює необхідність нового, ґрунтового прочитання й переосмислення спадщини ранньої української компаративістики. Вчена впевнена, що це доведе факт формування вітчизняного порівняльного літературознавства не в останні десятиліття XIX ст., а значно раніше.

Українська компаративістика XIX ст. („класична”) є різновекторною (спрямована на вивчення явищ і Заходу, і Сходу порівняно з українськими), і такою вона має бути й зараз. У силу того, що Україна здавна перебувала під „перехресними впливами азійсько-кочового, орієнтально-візантійського та європейського світів, по-різному інтегруючи впливи кожного з них” [див.: 6; 32], її література є „ідеальним” (Л. Рудницький) предметом компаративістики.

Отже, перший вітчизняний компаративіст (переважно як фольклорист) – М. Драгоманов. Представник культурно-історичної школи, він зазнав відчутного впливу філософії позитивізму (О. Конта) і вважав, що „літературознавче і фольклорне дослідження без порівняльних виходів у словесність інших народів є не чим іншим, як стосом сирого матеріалу”. У своїх фольклорних студіях вчений виявив себе прибічником теорії „мандрівних сюжетів”, тобто компаративістичної теорії запозичень. Більш того, за слушним твердженням М. Гнатюка, в студіях М. Драгоманова „...зароджується і метод порівняльно-історичного літературознавства. Саме М. Драгоманову належить теоретичне обґрунтування досягнень європейського порівняльно-історичного літературознавства” [3; 117].

Роботи М. Драгоманова впливають на український науковий дискурс, починаючи з II пол. 60-х рр. XIX ст. У 1870 р. він пише ґрунтовну працю „Малороссия в её словесности”. Віддаючи пріоритет культурологічним і національним питанням та проблемі ролі поневолених народів, у цій розвідці вчений на основі численних зіставлень пише про Україну як про „розсадник літератури і освіти для всієї Росії з XVI до XVIII ст.” М. Драгоманов компаративно доводив, що „Слово о полку Ігоревім” – українська дума XII ст., а плач Ярославни – пісня української дівчини; що „Слово...” не вплинуло на подальший розвиток літератури Північної Русі, за винятком наслідувальної „Задонщини”. Це дослідження стало першим в історії української літератури науковим обґрунтуванням її самостійності й оригінальності. Головним постулатом ученого (постулатом, який був необхідним у той час, хоча й мав недоліки) був „космополітизм в ідеях і цілях, національність в ґрунті і формах культурної праці”.

М. Драгоманов доводив самотність українського фольклору. В 1874 р. вийшла його праця “Відгук лицарської поезії в руських народних піснях: пісні про Королевича”, де увагу було приділено європейському сюжету про Королевича та характеру його національного опрацювання. Того ж року з’являється його реферат про тему кровосуміші в народних піснях, який згодом переростає у працю „Слов’янські переробки Едіпової історії”.

Чимало компаративістичних праць учений написав в останній період діяльності, працюючи в Софійському університеті, однак вони поки не всі досліджені й видані. Прикметно, що вчений значно вплинув на розвиток літературної компаративістики в Болгарії, де його традиції згодом розвинув І. Шишманов.

Аналіз наукового доробку М. Драгоманова свідчить, що іноді вчений припускався неточностей і перебільшень у своїх висновках, але його ідеї були переважно продуктивними. Так, проаналізувавши існуючі на той час теорії з порівняльного вивчення літератури, він вибудовував власну концепцію для всеохопного дослідження художніх творів. Заслуговує на увагу акцентування вченим питання „ембріогенезу” твору – тобто дослідження місця зародження твору, місця виникнення його варіантів та шляхів, якими цей твір мандрував [3; 118].

Окремою фазою у становленні порівняльного методу в Україні є студії Олександра Котляревського (1837-1881), полтавчанина, який більшу частину життя провів у Росії, Естонії, Італії, лише іноді вертаючись на батьківщину, проте ніколи не пориваючи духовного зв’язку з нею [детальніше про нього див.: 6; 43-50]. Він був чудовим славістом і германістом, знавцем західноєвропейських літератур. Протягом 6 років, починаючи з 1875-го, викладав на кафедрі

слов'янознавства Київського університету. Писав переважно статті, рецензії, відгуки, а в українській науці особливо „запам'ятався” як славіст та етнолог. Коло його наукових зацікавлень включало також проблеми розвитку світової літератури, міжлітературних взаємин, а перевагу він надавав діяхронічному студіюванню. Вершинною працею вченого (удостоєною Уваровської премії) вважається розвідка „О погребальных обычаях... языческих славян». Цікаво, що О. Котляревський оцінює міф як „цвіт, вищий прояв духовного життя народу, в якому сходяться всі інші життєві прояви народного організму, як у центрі” [там само; 47].

Переважно в контексті російської науки до останнього часу розглядалася творчість вченого-українця проф. Дмитра Овсянико-Куликовського. Він глибоко вивчав психологію, філософію, займався санскритом, а також порівняльною граматику давньоіранських мов; більшість своїх праць присвятив російській мові й літературі. Вивчав давньоіндійські веди: за працю „Міф про сокола, що приніс квітку Соми” отримав звання доцента, а „на основі” ведійських гімнів побудував докторську дисертацію, яку захистив у 1887 р. в Одесі.

Д. Овсянико-Куликовський цікавився культом вогню, сформулював концепцію мови та екстазу (де виділяв роль ритму). Серед його праць – „Мова і мистецтво” (1895), „Психологія національності” (друк. 1922 р.), роботи про М. Гоголя, І. Тургенєва, А. Чехова та ін. Отже, він розвивав українську компаративістику в аспекті порівняльного вивчення санскритських та іранських пам'яток, а також греко-римської античності. У 1910-1923 рр. вийшло зібрання творів Д. Овсянико-Куликовського в 9 т.

Проф. М. Дашкевич читав у Київському університеті курси західноєвропейських і слов'янських літератур, постійно вдаючись до порівнянь, переважно до виявлення їх генетичних зв'язків.

Вагомий внесок у розвиток вітчизняної компаративістики зробив І. Франко, який звернувся до компаративного студіювання літератури під впливом порівняльно-історичного літературознавства М. Драгоманова. І. Франко у своїх працях виклав власне бачення світового літературного процесу і місця в нім національного та інтернаціонального, проаналізував найважливіші моменти сучасної йому світової літератури та літератури попередніх епох і, нарешті, вивів оригінальний „історико-психологічний” метод дослідження літератури. Назвемо окремі праці І. Франка із його обґрунтуванням та використанням компаративної техніки дослідження: „Формальний і реальний націоналізм” (1889), „Інтернаціоналізм і націоналізм у сучасних літературах” (1898), „Теорія і розвій історії літератури” (1909). Також слід згадати в цьому контексті його „Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р.”, „Найновіші напрями у народознавстві”, „Задачі і метод історії літератури”.

І. Франко, зокрема, стверджує, що українська література не є вторинною від російської, що більшість давньоруських пам'яток – з українським корінням. Що ще в XVII ст. Росія „вчилася” в України й замовчувала це, а після реформ Петра I у XVIII ст. вже Україна наздоганяла відстаючу ще 100 років тому Росію.

Як і М. Драгоманов, І. Франко цікавився вивченням генетичних зв'язків, „мандрівних сюжетів” та їх проявами в українському фольклорі й літературі. Власне, такі напрями досліджень домінували в українській компаративістиці даного етапу її розвитку, а сама ця наука (станом і тенденціями) органічно вписувалася в розвиток світового порівняльного літературознавства. За словами С. Росовецького, в тогочасній Україні компаративістика існувала в нормальній загальноєвропейській моделі [11; 23].

До „класичного” періоду української компаративістики відносять і досить важливу для нього наукову діяльність проф. Олександра Колесси (1867-1945). Серед його актуальних у данім контексті праць – „Українські народні пісні в поезіях Олександра Залеського” (1892), „Шевченко і Міцкевич. Про значення впливу Міцкевича в розвою поетичної творчості та генези поодиноких поем Шевченка” (1894), „Гене́за української новітньої повісті” (1927) та ін.

Цікаво, що М. Гнатюк у порівняльно-історичній діяльності М. Драгоманова, І. Франка й О. Колесси вбачає три окремі етапи українських порівняльних студій [3].

II етап розвитку української компаративістики: 20-ті рр. XX ст.

На межі XIX-перших десятиліть XX ст. українська компаративістика продовжувалась, зокрема, такими вченими, як В. Перетц, М. Возняк, С. Маслов, А. Шамрай та ін.

Проф. Михайло Возняк (1881-1954) (завідував кафедрою української літератури Львівського державного університету) чи не одним з перших вітчизняних літературознавців став застосовувати синхроністичні таблиці, які нині – атрибут „Истории всемирной литературы” в 9 т. Інституту світової літератури ім. Горького Російської Академії наук (1983-1994). Розвиток української літератури (від найдавніших часів до XVIII ст.) науковець висвітлював як у контактено-генетичному, так і в типологічному аспектах (його праця „Історія української літератури”).

У 20-х рр. XX ст. українську компаративістику активно розвивали й за межами України. Серед вчених-емігрантів – авторитетний на Заході славіст і компаративіст Дмитро Чижевський. З-поміж його книг (а видавав він їх переважно німецькою та англійською мовами) – двотомник „Порівняльне вивчення слов'янських літератур”, „Нарис порівняльної історії слов'янських літератур”, „Український літературний барок. Нариси” (Прага, 1941-1944) (остання праця містить досить значний компаративний момент) тощо. Проте в Радянській Україні твори Д. Чижевського були заборонені, а отже, майже невідомі.

У 20-30-ті рр. вже плідно працювали акад. Олександр Білецький та його учні. Вважаючи обов'язковим урахування суспільно-історичних, соціальних і художньо-естетичних критеріїв при оцінці та встановленні впливів, аналогій, спільності й національної своєрідності процесів у контактуючих літературах, він багато в чому визначив головні тематичні напрями подальших компаративістських студій в Україні. Слід назвати працю вченого (з його зібрання праць у 5 т.) „Українська література серед інших літератур світу”. Цікавою є думка академіка про те, що національно своєрідне є водночас інтернаціональним, найбільш ушанованим іншими народами. О. Білецький усвідомлював при цьому, що домінування в нашій літературі контактено-генетичних досліджень тягне науку “вниз”, що слід переходити до типологічних студій (тобто ішов „в ногу” з найсучаснішими тоді науковими тенденціями світової компаративістики (американська школа).

III період розвитку: 30-ті – початок 50-х рр. XX ст.

За свідченням Д. Наливайка, в середньому нормальний розвиток компаративістики в Україні відбувався лише до 30-х рр. На поч. 30-х розпочався тиск на вітчизняну літературну компаративістику, і він посилювався. Гальмування розвитку цієї науки йшло паралельно з процесом розгрому української культури.

У повоєнні роки на літературну компаративістику в СРСР накладено заборону. У II пол. 40-х рр. її було офіційно засуджено як „буржуазну лженауку”, накладено ідеологічну анафему. Учених-компаративістів різко критикували, а нерідко вони зазнавали репресій.

Тодішнє гоніння на компаративістику пов'язане з кампанією проти космополітизму. У час уславлення великої російської науки, ученим якої належали нібито всі кращі світові досягнення, праці з компаративістики розцінювались як диверсійні, спрямовані на приниження російської науки, літератури тощо. Адже компаративістика ставила під сумнів цю сталінську політику, суперечила їй, говорячи про всенациональну цінність і рівність. Так українську (та й радянську взагалі) літературну компаративістику було загальмовано на декілька десятиліть.

IV етап розвитку компаративістики в Україні: 1953 – кін. 80-х рр.

Повільна реабілітація компаративістів розпочалась у період „хрущовської відлиги” (1953-1964), але цей процес був млявий, непослідовний й однобічний, особливо в Україні, де відповідну наукову традицію було штучно перервано, а “...порівняльні студії набули нових, здебільшого викривлених форм, як-от українські версії радянських напрямів сирітської, якоїсь „прихованої” компаративістики” [11; 23].

Майже до 80-х рр. термін „компаративістика” не вживався й був замінений перекладним – „порівняльне літературознавство” (або ж використовувався вислів „порівняльне дослідження літератур”). Було “науково” закріплено існування „буржуазної” компаративістики („псевдонауки”) та протилежного їй радянського порівняльного літературознавства („справжньої” науки). Доконечною перевагою останнього вважалося володіння ним єдиною науковою марксистсько-ленінською методологією. Класичний приклад такого роду праць – стаття І. Журавської „Буржуазна компаративістика і порівняльне вивчення літератур” (1973) [5].

Отже, в той час як у Західній Європі й Америці визнавалася пріоритетність компаративістичних досліджень, а останні стимулювались і розширювали свої обрії, діапазон

порівняльного вивчення української літератури штучно звужувався і стягувався до ідеологічно визначеного центру – російсько-українських зв'язків із тенденцією домінування російського літературного процесу (вже в 1958 р. про це „обережно” писав О. Білецький). Було тоді також визначено межі, в яких можна було говорити про своєрідність та оригінальність української літератури; порушення цих меж кваліфікували як прояв буржуазного націоналізму”.

Певну інтенсифікацію у вивченні інтернаціональних літературних зв'язків (на першому плані тоді було встановлення інтернаціональних спільностей між літературами) приніс IV Міжнародний з'їзд славистів у Москві 1958 р. Однак завданням порівняльних студій стає розкриття „величезного і благотворного впливу передової російської літератури” (кліше того часу) на українську літературу, літературу інших народів СРСР... зрештою, на всесвітню літературу”.

Г. Вервес зазначає, що в 1950–1970-х рр. в Україні визначилось декілька основних типів досліджень літературних зв'язків:

1. Проблема освоєння національною літературою видатних художніх явищ інших літератур (праці про О. Пушкіна, М. Гоголя, Л. Толстого, А. Міцкевича та українську літературу XIX–XX ст.). Наприклад: Г. Вервес „Адам Міцкевич в українській літературі” (К., 1955), О. Білецький „Пушкін і Україна” (1966).

2. Значення українських письменників у міжслов'янських літературно-суспільних контактах, загальнослов'янський і світовий резонанс їх ідейно-естетичних концепцій: О. Шпильова „Т.Шевченко і болгарська література” (К., 1964), І. Журавська „Леся Українка и зарубежные литературы” (М., 1968).

3. Українсько-інослов'янські зв'язки цілих історичних епох, взаємодія української літератури з іншими слов'янськими літературами на основних етапах розвитку: В. Шевчук „Основні проблеми українсько-чеських літературних зв'язків XIX–XX ст.” (К., 1963) та ін.

4. Проблеми порівняльного вивчення методу і стилю слов'янських літератур: Є. Кирилюк „Український реалізм і літератури слов'янських народів у XIX ст.” (К., 1968) та ін.

I і II типи праць превалюють у 50-х рр., III – на поч. 60-х, а IV – у середині 70-х рр. [1; 13–15]. Сучасне вітчизняне порівняльне літературознавство демонструє значно ширший спектр своїх можливих досліджень, що пов'язано, в т.ч., з об'єктивним переходом його на рівень порівняльної типології, зі становленням і розвитком в українському культурно-літературному просторі нових компаративістичних галузей тощо. Однак слід визнати, що „у нашій компаративістиці до останнього часу (кін. 80-х – 90-ті рр. – А. Г.) переважало вивчення контактено-генетичних зв'язків української літератури, яке, до того ж, нерідко здійснювалося, кажучи словами О. Білецького, „по лінії спрощеного компаративізму”, – пише Д. Наливайко (порівняймо: у світовій компаративістиці перехід до типологічних студій відбувся ще в середині XX ст.).

Зрушення в бік типологічних досліджень в Україні припадає лише на кін. 80-х – 90-х рр. Значною подією у вітчизняній науці стає вихід у 1987–1991 рр. масштабного п'ятитомного дослідження (IV і V томи – списки бібліографії) „Українська література в загальнослов'янському й світовому літературному контексті”. Г. Вервес визначає цю працю як „першу у вітчизняному літературознавстві спробу дослідження динаміки входження окремо взятого національного письменства – від його витоків і до наших днів – в регіональний (слов'янський, європейський) і світовий літературний контекст” [2; 273]. Проте, заплановане як типологічне, реально це дослідження поповнило ряди вітчизняних контактено-генетичних досліджень.

Однак українська компаративістика мала тоді і власне типологічні праці: Г. Вервеса „Максим Рильський в колі слов'янських літературних зв'язків” (1982) і „Як література самоутверджується у світі” (К., 1990), Д. Наливайка „Спільність і своєрідність: Українська література в контексті європейського літературного процесу” (К., 1988) та ін.

Типологічні студії належать і зарубіжним українцям, зокрема Григорію Грабовичу (проф. Гарвардського університету, США), Магдалині Ласло-Куцюк (Румунія), Стефану Козаку (Польща) та ін.

Поступовий перехід в означений період до типологічних досліджень ознаменував зіткнення в українській літературній компаративістиці двох наукових парадигм: порівняльно-історичної та

порівняльно-типологічної [детальніше див.: 4], що, власне, є прикметою й деяких інших тогочасних національних компаративістичних шкіл, наприклад, казахської.

Характерно, що в українській науці, як і в світовій, пріоритетність компаративних досліджень тоді усвідомлювали особливо чітко. Скажімо, Г. Вервес констатував, що час національних історій літератури, які оперують даними винятково внутрішнього розвитку (без виходу на світовий художній процес) уже минув, і настала ера порівняльних національних і регіональних літератур; на чільне місце висувається потреба встановлення співвідношення національного й інтернаціонального [2; 275].

V період розвитку української компаративістики: з 1991 р.

Нова історія літературної компаративістики в Україні розпочалася з набуттям країною незалежності, коли дана наука була відновлена в правах. Розширення й поглиблення культурних і літературних взаємин України сприяли актуалізації й активізації компаративних студій.

Однак провідний вітчизняний компаративіст Д. Наливайко стверджує, що до останнього часу „в основному українська компаративістика все ще залишалася на проблемно-тематичному й теоретико-методологічному рівні перших десятиліть ХХ ст.” [9; 56], а С. Росовецький каже про „недостатню розвиненість” вітчизняної компаративістики [11; 28]. Серед завдань сучасного українського порівняльного літературознавства доцільно виділити наступні:

1. Дослідження проблем порівняльної типології української літератури та поступовий відхід від акцентуації контактено-генетичних зв'язків, тобто вивчення розвитку української літератури в силовому полі багатовікового регіонального, європейського й світового літпроцесу, який має в основі спільні глибинні закономірності й архетипні структури; її об'єктивного внеску в розробку спільних або подібних проблемно-тематичних комплексів і художніх парадигм, притаманних їй моментів спільності з іншими літературами (тут варто відзначити, що з цим поглядом погоджуються не всі науковці: „традиціоналіст” С. Росовецький, приміром, “справжнє оновлення української компаративістики” пов'язує тільки з поверненням її до генетичних і контактних досліджень [там само; 30]).

2. Активізація вивчення таких галузей компаративістики, як а) література в системі мистецтв та інших сфер духовно-практичної діяльності і б) імагологія (зокрема, наукова перевірка й спростування „імагологічних” міфів і стереотипів попередньої доби) (Д. Наливайко) [9; 56-58].

3. За С. Росовецьким, „...стан нашої компаративістики... вимагає... реконструкції, що матиме два взаємопов'язані аспекти – відродження національних традицій порівняльного літературознавства й фольклористики та „прискорений розвиток” із урахуванням новацій світової компаративістики, ігнорованих або принципово відкинутих за радянських часів” [11; 24-25].

4. Дослідження закономірностей та своєрідностей трансформації традиційних сюжетів, образів і мотивів у різні (зокрема, в перехідні) культурно-історичні періоди; аналіз “неоміфологічних” процесів та явищ міфотворчості в літературі, а також проблем їх національної рецепції (формулюємо за А. Нямцу [детальніше див.: 10; 4-5]).

У 1994 р. вперше в Україні було створено кафедру компаративістики в університеті „Києво-Могилянська академія”. Пізніше був створений відділ компаративістики в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, очолений доктором філологічних наук, професором, членом-кореспондентом НАН України Д. С. Наливайком (нині підрозділ є складовою відділу теорії літератури і компаративістики); відкрито спецради по захисту дисертацій з дисципліни 10.01.05 – „Порівняльне літературознавство”; створено кафедри компаративістики та читаються відповідні академічні курси в окремих ВНЗ країни.

Серед видань сучасних вітчизняних компаративістичних студій особливо виділяються: „Українська література в системі літератур Європи і Америки (XIX-XX ст.)” (відп. ред. Д. Наливайко. – К., 1997); „Очима Заходу: Рецепція України в Західній Європі XI-XVIII ст.” Д. Наливайка (К., 1998); „Літературний імпресіонізм в Україні та США: (Типологія та національні особливості)” С. Пригодія (К., 1998), „Національні шляхи поетичного модерну першої половини ХХ ст.: Україна і Польща” В. Моренця (К., 2002), „Доля – Los – Судьба: Шевченко і польські та російські романтики” Є. Нахліка (Львів, 2003), „Міф. Легенда.

Література: (теоретичні аспекти функціонування)” А. Нямцу (Чернівці, 2007) та ін.

Говорячи про спеціальну наукову літературу, слід зазначити, що в 2001 р. в Чернівцях вийшов друком „Лексикон загального та порівняльного літературознавства” (за ред. А. Волкова), який поки не має аналогів у вітчизняній науці. Велику цінність для українського порівняльного літературознавства мають „Теорія літератури й компаративістика” Д. Наливайка (К., 2006), посібник [6] і монографії [7]; [8] за ред. Р. Гром’яка (до речі, у передмові до першого Р. Гром’як справедливо вказує на „ледь не абсолютну відсутність синтезованих праць з літературознавчої компаративістики” в сучасній Україні [6; 4]). Нарешті, не можна обійти увагою активне обговорення сучасного стану та перспектив розвитку української компаративістики в журналі „Слово і Час” 2002-2003 і 2007 рр., а також регулярне проведення наукових конференцій з актуальних проблем сучасної компаративістики в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (з 2003 р.) та університетах країни.

Таким чином, вітчизняна літературна компаративістика нині розвивається досить активно й рівно (в силу національної специфіки для неї не характерна наявна сьогодні у світовому порівняльному літературознавстві „друга криза” його розвитку), постійно підвищуючи свій науково-практичний рівень. Маючи незаперечну пріоритетність у сучасному літературознавстві, вона розширює обрії своїх досліджень і завойовує все ширше коло прихильників.

Лекція № 2

Тема: Літературні системи: типи, динаміка, проблеми визначення. Світова література

Мета: Навчити розуміти сутність і специфіку розвитку світової літератури як макросистеми, розрізняти її підсистеми й розуміти їх взаємозв’язки.

План

1. Поняття літературної системи. Типи літературних систем.
2. Співвідношення концепцій І. Неупокоевої і Д. Дюришина.
3. Загальна характеристика літературного регіону, зони та національної літературної системи.
4. Світова література: еволюція поняття і сучасні полеміки навколо нього.

Проблемне питання: Яка з запропонованих систем світової літератури є науково коректною й оптимальною? Чому?

Література

1. Азаров Ю.А. Новые исследования в области сравнительного литературоведения / Ю. А. Азаров, В. В. Сорокіна // Вестник Моск. ун-та. – Сер. 9, Филология. – 1995. – № 1. – С. 89-96.
2. Дюришин Д. Межлитературные общности как конкретизация закономерностей мировой литературы / Д. Дюришин // Проблемы особых межлитературных общностей / под ред. Д. Дюришина. – М. : Наука : Восточная лит., 1993. – С. 9-63.
3. Дюришин Д. О европейских межлитературных центризмах / Д. Дюришин // Россия, Запад, Восток: Встречные течения : К 100-летию со дня рожд. акад. М. П. Алексеева. – СПб. : Наука, 1996. – С. 269-276.
4. Кузнецова Р.Р. Концепция мировой литературы Диониза Дюришина / Р. Р. Кузнецова // Вестник Моск. ун-та. – Сер. 9, Филология. – 1995. – № 1. – С. 82-89.
5. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / Буковин. центр гуманіт. дослідж. ; за ред. А. Волкова та ін. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – 636 с.
6. Неупокоева И.Г. История всемирной литературы. Проблемы системного и сравнительного анализа / И. Г. Неупокоева. – М. : Наука, 1976. – 359 с.

Конспект лекції

Продуктивним є зіставлення найбільш відомих теорій літературних систем, виділення спільного й відмінного в цих теоріях та, нарешті, синтез і наступна концептуалізація їх основних положень.

Чи не найбільш поширеними нині є відповідні (історико-культурні) концепції

І. Неупокоевої та Д. Дюришина, які, маючи ряд принципово відмінних моментів, водночас містять і певні спільні риси.

Так, І. Неупокоева розрізняє в макросистемі світової літератури регіональні, зональні та національні літературні системи (для порівняння: вітчизняний дослідник А. Волков говорить про культурно-літературні регіони і зони [5; 471], а також про національні літератури). Під регіональною літературною системою російський вчений розуміє “динамічну спільність розвитку великої групи літератур, схожість історико-культурного типу та основних естетичних форм яких обумовлена спільністю соціально-історичних, історико-культурних та суспільно-політичних факторів; причому і роль цих факторів у консолідації регіональної літературної системи, і ступінь спільності розвитку в межах самої системи на різних етапах різні” [6; 196].

Починаючи від середньовіччя й до сьогодення, А. Волков налічує п’ять літературних регіонів (хоча й каже, що свого часу чітко визначався ще й античний регіон): європейсько-християнський, близькосхідно-мусульманський, південноазійський, далекосхідний, африканський.

Регіональна літературна система складається із зональних систем, які мають свою специфіку. Українські вчені виділяють такі зональні літературні (культурно-літературні) системи: арабо-мусульманська [5; 40-42], балканська [там само; 59-60], балтійська [там само; 60-61] (і прибалтійська підзона [там само; 439-440]), латиноамериканська [там само; 279-280], скандинавська [там само; 528-530], слов’янська [там само; 532-533]. Хоча єдності в поглядах щодо зонального поділу літератур немає (так, І. Неупокоева пише про латиноамериканський регіон, а Ю. Попов – про латиноамериканську зону; Ю. Ткачов в одному місці говорить про прибалтійську зону [там само; 61], а в іншому – про прибалтійську підзону [там само; 439] тощо).

Приміром, українська література (або ж українська національна літературна система) входить до східнослов’янської підзони слов’янської літературної зони європейського культурно-літературного регіону (за І. Неупокоевою – до європейської регіональної літературної системи).

Нарешті, зональну літературну систему утворює ряд національних літературних систем.

Виділення в системі світової літератури (як її складників) регіональних, зональних та національних систем (І. Неупокоева) корелює з не менш популярною концепцією світової літератури Д. Дюришина, який стверджує наявність т. зв. особливих міжлітературних спільностей, – таких, що варіюються за масштабом, „певних типів близьких чи споріднених літератур” [2; 9]. Найчастіше це багатонаціональні формації, „для яких характерні як збереження індивідуальних особливостей окремих національно-літературних... компонентів, так і наявність спільних поєднуючих властивостей і рис” [див.: 1; 92]. Підкреслимо, що, не дивлячись на різні назви складників, концепції світової літератури І. Неупокоевої й Д. Дюришина багато в чому споріднені, і ця спорідненість виявляється в характеристичних рисах складових названих систем.

Російська дослідниця визначає наступні специфічні риси літературного регіону:

1. Ця система діє на широкому географічному просторі, який охоплює історичні долі багатьох (різномовних і різномовних) народів, проте спільність чи близькість мов у літературах регіону часто є вагомим рисом всієї системи. Важливим чинником тут є й спільність класичної художньої спадщини: фольклору, літератури, мистецтва, філософсько-естетичної думки.
2. В одному регіоні в однакових хронологічних рамках можуть спостерігатися різні стадії розвитку окремих літератур.
3. Літературні процеси в такій системі в окремих літературах мають схожий історико-культурний тип і характеризуються своєрідністю суспільних функцій літератури в умовах даного регіону.
4. Регіональні літературні системи не дорівнюють собі упродовж своєї історії (історично змінюються за своїм складом) і чітко виявляють етапи свого розвитку. Проте всі елементи (літератури) будь-якої системи рівноправні, оскільки їх сукупність підтримує існування системи).

5. Розвиток регіональних літературних систем відбувається в рамках великих історичних епох. У цих хронологічних межах існує відносна синхронність регіонального літературного процесу, тобто відмінності в рівні розвитку його літератур чи зон не виходять за межі магістральних літературних процесів цього регіону (таких, як романтизм чи реалізм у Європі тощо) [6; 197-203].

Прикметно, що окремі літератури не можуть бути об'єднані в зональну чи регіональну систему на основі однієї певної ознаки (мовної близькості тощо).

Історично найбільш тісно пов'язані між собою групи національних літератур утворюють у межах регіону ніби особливі зони (зональні системи), в яких складається свій тип літературного розвитку, свій варіант більш загального регіонального літературного процесу (скажімо, існує слов'янський тип романтизму). Серед головних особливостей зональної літературної системи І. Неупокоева виділяє такі:

1. Різноманітні, тривалі й стійкі зв'язки та взаємодія літератур усередині даної спільності. Через значно вужчий діапазон, ніж у регіоні, зона характеризується інтенсивнішими безпосередніми й багатобічними зв'язками своїх літератур. Своєрідна унікальність літературної зони полягає в тому, що, включаючи в себе всі можливі різновиди генетико-контактних зв'язків і типологічних сходжень, ця спільність є найбільш сприятливою базою комплексного їх дослідження.
2. Фактори, що зумовлюють зональну близькість літератур і її ступінь, історично різноманітні і діють сукупно; причому одні з цих факторів у даній історичній ситуації є основними, а інші – супровідними.
3. Зміна в ході історії причин утворення зональних літературних систем викликає історичну рухливість складу літературних зон, або ж їх історичного „переконфлігування”.
4. У межах зональної літературної системи розвиток літератур відбувається найбільш синхронно.
5. Можливий перехресний характер розвитку літературних зон. Це відбувається, якщо близькорозташовані зональні системи настільки тісно взаємопов'язані окремими своїми національними ланками, настільки „входять” одна в одну, що чітко роз'єднати такі зони неможливо. Тоді йдеться про рівну приналежність окремих національних літератур (у певні періоди їх розвитку) двом зональним системам.
6. Зональні літературні системи не одномовні.
7. У розвитку цих систем важливу роль відіграють спільні культурні центри [6; 215–231].

Зональні літературні системи, у свою чергу, утворюються національними літературами (чи літературними системами).

Прикметно, що Д. Дюришин, пишучи про особливі міжлітературні спільності, найчастіше наводить їх приклади (східнослов'янська, вже історичні радянська чи югославська й ін.), що відповідають у концепції І. Неупокоевої зональним літературним системам. Певні з названих словацьким ученим конститутивні риси особливих міжлітературних спільностей збігаються із вказаними І. Неупокоевою властивостями регіональних та зональних літературних систем.

Справедливі як для літературного регіону, так і для літературної зони положення Д. Дюришина про особливі міжлітературні спільності як про „живі, видозмінювані формації, які у процесі свого розвитку реагують на найрізноманітніші історичні детермінанти” [2; 9]. Крім того, особливі міжлітературні спільності, як і регіони чи зони, „не однорідні”, а їх сфери впливу взаємоперетинаються; „одна національна література як історико-літературна одиниця може, таким чином, належати різним... системам” [там само; 9-10]. Наприклад, українська національна література з погляду рівня розвитку належить, за поглядами Д. Дюришина, до диференційованих літератур, з точки зору географічного – до міжлітературної спільності літератур Східної Європи. Будучи складовою міжлітературної спільності (або зони) східних слов'ян, в історичному плані українська література певний час входила до радянської літературної спільності (історичної вже літературної зони), а та, у свою чергу, – до соціалістичної міжлітературної спільності (також уже історичної зони). Можна навести і приклад того, що своєю західною частиною Україна історично входила до австро-угорської

міжлітературної спільності (за А. Волковим, це австро-дунайська культурно-літературна зона [5; 472]) тощо.

Визначаючи принципи особливих міжлітературних спільностей, Д. Дюришин називає, зокрема (так само, як І. Неупокоева для літературних зон), важливість мовної близькості національних літератур у таких спільностях, хоча й оговорює випадки т.зв. багатонаціональних літератур (в Іспанії, Швейцарії, Канаді тощо).

Словацькому науковцю належить оригінальне формулювання критерію диференційованості розвитку певних літератур, що входять в особливу міжлітературну спільність. Диференційованими літературами він називає літератури „з багатою й різноманітною динамікою розвитку, з широкою шкалою стилів і жанрів” [2; 13], а менш диференційованими – літератури, що мають „...інші характеристики з точки зору цих або схожих критеріїв і відповідно репрезентовані в міжлітературному процесі” [там само]. Важливо, що за допомогою критерію диференційованості Д. Дюришину вдається „зняти” такі застосовувані раніше в науці й суб’єктивно-оціночні терміни, як „великі літератури” / „малі літератури”, „законодавчі літератури” / “незаконодавчі літератури”.

Поняття „особливі міжлітературні спільності” корелює в концепції Д. Дюришина з терміном „міжлітературні спільності” (останні обумовлені генетичною спорідненістю народів, які творять літератури, що складають ту чи іншу спільність). Доцільність розрізнення міжлітературних спільностей та особливих міжлітературних спільностей, щоправда, досі залишається дискусійною [1; 92].

Резюмуючи зіставлення концепцій І. Неупокоевої й Д. Дюришина, можна сказати, що визначені російським ученим зональні літературні системи Д. Дюришином кваліфікуються переважно як особливі міжлітературні спільності. Для повноти аналізу тих чи інших різнонаціональних літературних масивів варто, очевидно, зважати на характеристики відповідних структурних одиниць, подані як І. Неупокоевою, так і Д. Дюришином. Обидві ці концепції визнані спроможними й продуктивними (наприклад, див.: [4; 82-84], [1]).

Що ж до традиційного розгляду національної літератури як складника світової, то варто оговорити, що тут об’єктом дослідження стає вже те, як конкретна національна літературна система включена в системні процеси ширших масштабів (типи зв’язків і ступінь їх інтенсивності в різні історичні періоди з іншими літературними системами тощо); при цьому питома вага описового елемента в характеристиці національних літературних процесів мінімілізується, на перший план виходять контактено-генетичний і типологічний контексти функціонування національної системи.

Серед основних типологічних рис національної літературної системи виділяються наступні:

1. Органічний зв’язок літературної системи з історичною долею народу, а становлення літературної системи – з його фольклором.
2. Основна форма існування національної літературної системи – національна мова. Поряд з цим у країнах зі змішаним національним складом зустрічаємо двомовні, три- й чотиримовні літератури (швейцарська література, приміром, створюється французькою, німецькою, італійською мовами і ретороманським діалектом; канадська – французькою й англійською мовами тощо), хоча причини того, що національна літературна система утворюється декількома мовами, існують різні (скажімо, країна має власну класичну традицію, але як література нового часу створюється, зокрема, мовою держави, яка колись колонізувала її (деякі літератури Індії, Африки) тощо).
3. Генетично, контактено і типологічно ця система пов’язана із загальним розвитком світової літератури; зв’язки між національними літературними системами пронизують усі рівні літературного процесу. У національну літературу органічно входить і світовий художній досвід – як минулих епох, так і синхронний.
4. Національна літературна система водночас стійна і динамічна, перебуває у процесі неперервного поступового розвитку.
5. Така система не є соціально й естетично монолітною [6; 245-262].

Нарешті, слід також зауважити, що історико-культурний тип систем літературного розвитку, до якого належать вищерозглянуті системи, є одним із трьох основних у своєму класі. Залежно від обраних критеріїв аналізу виділяють ще часовий тип систем літературного розвитку (включає системи літературних епох або дрібніших періодів літературного розвитку) і художній (об'єднує системи літературних напрямів, жанрів, стилів, самих художніх творів тощо). Історико-культурне структурування світової літератури є чи не найменш вивченим, активно розробляється в сучасній науці й відкриває широкі перспективи в дослідженні єдиного організму літератури світу. Очевидно, що лише з позицій літературних систем може розглядатись і міждисциплінарний процес у світовій літературі, який, за справедливим зауваженням Д. Дюришина, „...не лише предмет наукового дослідження, але і його кінцева мета” [3; 276].

Лекція № 3

Тема: Спектр імагологічних студій у сучасній компаративістиці

Мета: Навчити розуміти принципові засади імагологічних досліджень та специфіку сучасних підсистем імагології – в теоретичному і прикладному аспектах.

План

1. Імагологія: сутність напрямку досліджень, розвиток і тенденції до автономності.
2. Специфіка сучасних імагологічних досліджень.
3. Етноімагологія.
4. Імагологічний профіль роботи секції компаративістики відділу теорії літератури і компаративістики Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України: пошуки і здобутки.

Проблемне питання: Поясніть причини інтенсивного розвитку імагології в кінці ХХ – початку ХХІ ст. Які перспективи статусу цього напрямку порівняльного літературознавства?

Література

1. Будний В. Розгадка чарів Цирцеї: національні образи та стереотипи в освітленні літературної етноімагології // Слово і Час. – 2007. – № 3. – С.52-63.
2. Вєрвєс Г.Д. Як література самоутверджується у світі: Дослідження. – К.: Дніпро, 1990. – 452 с.
3. Гурдуз А. Світова літературна компаративістика: етапи розвитку // Укр. мова й літ. в серед. школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2005. – № 2. – С.114-120.
4. Наливайко Д. Стан і завдання українського порівняльного літературознавства // Урок української. – 2000. – № 11-12. – С.55-58.
5. Наливайко Д. Сучасна літературна компаративістика: аспекти і тенденції // Слово і Час. – 2007. – № 5. – С.28-30.
6. Орехов В.В. «Ответная» литературная рецепция как объект имагологии // Літературна компаративістика. Вип.1 / НАН України. Ін-т л-ри ім. Т.Г.Шевченка; Редкол.: Наливайко Д.С. (відп. ред.) та ін. – К.: ПЦ «Фоліант», 2005. – С.98-110.
7. Папуша І. До методології літературознавчої компаративістики // Слово і Час. – 2002. – № 3. – С.58-67.

Конспект лекції

У сфері імагології системні явища інтертекстуальної природи, що впливають на тип імажинації реципієнта. інтертекстуальність останні десятиліття займає все більш вагомі позиції у філології – як явище, поняття, науковий напрям досліджень, художня тенденція („стратегія”, за О. Астаф’євим) літератури. Актуальні прикладні студії цієї галузі виявляють неабияку продуктивність, однак „страждають” на „нескоординованість” своїх результатів у зв’язку з відсутністю єдиної універсальної класифікації інтертекстуальності, необхідність якої очевидна. Не менш потрібне нині й вироблення базової дефініції самої

інтертекстуальності, уточнення термінології її сфери. У зв'язку з цим доцільні критичне синтезування матеріалу з теорії інтертекстуальності (та спорідненого з нею явища гіпертексту) й наступні спроби його концептуалізації. Власне, здійснення такого панорамного огляду галузі і складає мету пропонованої статті.

Найбільш узвичаєне значення інтертекстуальності (лат. *inter* – „між” і *textum* – „тканина”, „будова”) – сукупність міжтекстових зв'язків (В.Халізов). Це й основне поняття текстології постструктуралізму, під яким розуміють “виявлення різних форм і напрямів письма (цитата, центон, ремінісценція, алюзія, пародія, плагіат, трансформація інваріанта, стилізація тощо) в одній текстовій площині”.

Термін „інтертекстуальність” (фр. *intertextualité*, англ. *intertextuality*) уведено 1967 р. теоретиком постструктуралізму Юлією Крістєвою. Поняття стало одним з головних у літературознавчому аналізі постмодернізму, хоча вживається і для визначення т.зв. “постмодерністської чуттєвості” сучасної людини (особливого типу світо- і самовідчуження).

Концепція інтертекстуальності сформульована Крістєвою, зокрема, на основі переосмислення праці Михайла Бахтіна „Проблема змісту, матеріалу і форми у словесній художній творчості” (1924), де йшлося про те, що, крім даної митцю дійсності, він також перебуває в постійній „діалозі” з попередньою та сучасною йому літературою. Ідею „діалогу” Крістєва сприйняла формально – як літературний діалог текстів („міжтекстовий діалог”), – інтертекстуальність. Також у витворенні концепції інтертекстуальності дослідниця спиралася на досягнення формальної школи (приміром, Ю. Тинянова) і теорію анаграм Ф. де Соссюра.

Ідеологи структуралізму і постструктуралізму (Р. Барт, Ж. Лакан, М. Фуко, Ж. Деррида й ін.) зі своєю панмовною концепцією ототожили свідомість людини з писемним текстом як нібито єдиним достовірним способом її фіксації. Так, як текст стали розуміти все: літературу, культуру, суспільство та його історію, навіть людину. Порівняймо вислови Крістєвої і Барта:

Крістєва: „Будь-який текст будується як мозаїка цитат... є продуктом вбирання й трансформації якого-небудь іншого тексту”; „літературне слово” – це „місце перетину текстових площин”.

Барт: „Кожен текст є інтертекстом... становить собою нову тканину, зіткану зі старих цитат. Обривки культурних кодів, формул, ритмічних структур, фрагменти соціальних ідіом і т.ін. – всі вони поглинені текстом і перемішані в нім, оскільки завжди до тексту і навколо нього існує мова. Як необхідна передумова для будь-якого тексту інтертекстуальність не може бути зведена до проблеми джерел і впливів; вона становить загальне поле анонімних формул, походження яких рідко можна виявити, несвідомих або автоматичних цитат, що даються без лапок”.

Таким чином, існує інтертекст (його визначення переважно співпадає з дефініцією інтертекстуальності, хоча окремі науковці – такі, як француз М. Риффатер, – ці терміни розрізняють), який вміщує в собі не стільки, отже, цитати з певних творів, скільки всі можливі культурні дискурси (соціолектні, побутові, наукові, маскультурні, літературні тощо), під впливом яких перебуває автор твору.

Читатись, як текст, у такий спосіб, може й історія суспільства, тобто історія культури уявляється єдиним інтертекстом, який водночас є претекстом (прототекстом) кожного „новонародженого” тексту. Світ – це єдиний загальний текст із прихованими та явними нагромадженнями алюзій, цитат і ремінісценцій з культурного досвіду минулого.

У практиці Заходу текст вбачається практично автономним (він може “прочитувати” історію), й відповідно поширюються ідеї теоретичної „смерті суб'єкта” („смерті автора” – Барт), „смерті” конкретного твору – тобто його розчинення в континуумі інтертекстуальності, тощо. Цікавим у цьому контексті є вислів семіотика й літературознавця Ш. Гривеля: „Немає тексту, окрім інтертексту”. Дослідниця Л. Перрон-Муазес стверджує: під час читання всі троє: автор, текст і читач – перетворюються в єдине „безкінечне поле для гри письма”. Отже, відбувається (за Жаком Дерридою) „децентрування” суб'єкта,

знищення меж поняття тексту й самого тексту; комунікація стає вільною грою визначальників. Так витворюється картина „універсуму текстів”, де окремі безособові тексти до безкінечності посиляються один на одного і на всі одразу, оскільки всі разом є лише частиною всезагального тексту, який, у свою чергу, співпадає з “текстуалізованими” дійсністю й історією.

Крізь призму інтертекстуальності світ постає як величезний текст, де все коли-небудь уже було сказано, а нове можливе лише як результат синтезу певних елементів в інших комбінаціях.

І. Ільїн указує, що інтертекстуальність актуалізує (в постмодернізмі) т. зв. „цитатне мислення”. Яскраві приклади такої “цитатної” прози – твори Дж. Фаулза. Х. Кортасара, У. Еко, а також – й особливо – М. Павича. Якщо в постмодернізмі спостерігається передусім гра, то в літературі модернізму інтертекстуальність пов’язана з неоміфологізмом (Т. Манн „Доктор Фаустус”, Дж. Джойс „Улісс”, Г. Гессе „Гра в бісер” та ін.).

Доводиться констатувати, що явище інтертекстуальності властиве як „низькій”, так і „високій” (класичній) літературі. Численні усвідомлені й автоматичні цитати і ремінісценції спостерігаються в „масовій” літературі, епігонських творах. З іншого боку, часто віртуозно використовують інтертекстуальність значні автори („Я давно перестала делить стихи на свои и чужие, на „тебя” и „меня”. Я не знаю авторства”, – писала колись М. Цветаєва). Активно „вписується”, приміром, фольклор у твори Т. Шевченка, Р. Бернса, С. Єсеніна й ін.

Цікаво, що в інтертексті цитата як така переважно вже не відіграє ролі інформаційного посилання до іншого тексту (джерела), а „...стає запорукою наростання смислів, посилення полілогу текстів, культур і свідомостей”. Теорія інтертекстуальності в сучаснім літературознавстві сприяє зміні усталених підходів в оцінці таких літературних фактів, як традиція, вплив, інваріант і трансформація тощо.

Прикметно, що під інтертекстуальністю мається на увазі не тільки виявлення у творі певних літературних явищ більш ранніх творів (прототекстів) чи різнотипних наслідувань, але й „текстова інтеракція в межах того самого тексту” (Ю. Крістева): взаємодія епіграфа й тексту тощо.

Дефініція інтертекстуальності і класифікація її різновидів були й залишаються проблемними. Так, у вітчизняному літературознавчому словнику 1997 р. визначалися наступні чотири види інтертекстуальності:

- 1) генетична (зауважує прототексти, що брали участь у появі літературного твору);
- 2) інтенціональна (усвідомлена автором);
- 3) іманентна (визначена чи навіяна самим літературним твором);
- 4) рецепційна (така, що може бути виявлена емпірично різними реципієнтами).

Як видно, певні позиції тут дещо дублюються (наприклад, третя й четверта).

У перевиданій версії цього словника 2006 р. запропоновано вже іншу типологію інтертекстуальності – француза Ж.Женетта (з його книги „Палімпсести: Література у другому ступені”, Париж, 1982). Вона включає такі п’ять основних класів інтертекстуальності:

- 1) співіснування в аналізованому тексті одного чи кількох (цитата, ремінісценція тощо);
- 2) паратекстуальність (відношення тексту до своєї частини – заголовка, епіграфа, вставної новели);
- 3) метатекстуальність (співвідношення тексту з претекстом як коментування чи критика першим другого);
- 4) гіпертекстуальність (пародійне співвідношення тексту з профанованими ним іншими текстами);
- 5) архітекстуальність (жанровий зв’язок текстів).

Принципову відмінність (від наведеної вище класифікації) типів інтертекстуальності зумовлено в даному разі іншим кутом зору на обговорюване явище. Хоча й тут вбачаємо недоліки визначення типів інтертекстуальності: можливе змішування функцій першої,

третьої й четвертої названих позицій, дискусійність самої обраної дослідником термінології (приміром, „гіпертекстуальність”) та ін.

Цікаво, що ще у 2000 р. неспроможність цієї класифікації Ж. Женетта довела провідний російський фахівець із даних питань Н. Фатеева, наголосивши на „вельми загальному характері” означеної типології і на тому, що остання „не покриває різноманітних комбінацій диференціальних ознак міжтекстових взаємодій”. Крім того, до Н. Фатеевої в наукових колах класифікація Ж. Женетта кваліфікувалася як, „на перший погляд, значуща, але така, яку важко реалізувати на практиці аналізу”.

Конкретний зміст поняття інтертекстуальності суттєво видозмінюється залежно від теоретичних і філософських координат, в яких працює вчений. Послідовник Барта Л. Женні вказує, що інтертекстуальність уводить новий спосіб читання, який підриває лінеарність тексту, бо кожне інтертекстуальне відсилання є відміткою альтернативи читання, яке можна або продовжити, або ж повернутись до вказаного першоджерела. Актуалізується поняття гіпертексту (побудованого на манер гіперпосилань в Internet: у тексті є ряд виділених слів, які ведуть до нових текстів), який можна читати й витворювати тільки в комп’ютері.

Ідея гіпертексту (гіпер – з лат. „понад”) виникла ще в 1945 р. в американця Ванневару Буша, який виклав тоді принцип нелінійного пересування текстом документа в комп’ютерному просторі. Одним із перших реалізувати цю ідею на практиці зміг також американець, програміст і філософ, Теодор Нельсон, який 1965 р. увів до наукового обігу й сам термін „гіпертекст”.

Існує ряд визначень гіпертексту, найбільш відомі з яких наступні:

- „непослідовний твір – розгалужений текст, який залишає вибір за читачем, текст, який найкраще читається на інтерактивному екрані. ...він являє собою серію текстових уривків, об’єднаних посиланнями, які пропонують читачеві різноманітні шляхи руху” (Т. Нельсон);

- „технологія об’єднання декількох документів за допомогою посилань”;
- „текст, побудований у такий спосіб, що перетворюється на систему, ієрархію текстів, водночас становлячи єдність і множинність текстів”;
- „текст, фрагменти якого містять певну систему виявлених зв’язків з іншими текстами і пропонують читачу різноманітні “шляхи” прочитання”;
- „подання інформації як пов’язаної мережі гнізд, де читачі вільні прокладати шлях у нелінійний спосіб. Він припускає можливість численності авторів, розділення функцій автора і читача, розширення роботи з нечіткими межами та множинністю способів читання”.

Наведені дефініції, як видно, більшою чи меншою мірою різняться одна від одної в силу відмінності обраних їх авторами базових критеріїв визначення гіпертексту (за влучним висловом проф. А. Науменка, це поняття перетворилося на „багатозначний поетизм”). У принципі, проблемність дефініцій термінів „гіпертекст” та „інтертекстуальність” сприймається швидше як закономірність у світлі дискусійності центрального для цих понять „тексту” (зокрема, див. одну з останніх присвячених цій проблемі праць).

О.Одаренко констатує: „Гіперреальність має міфологічний характер, що проявляється через відтворення часово-просторових ознак міфу та номадологічного блукання по можливих світах, в які реципієнт потрапляє за посередництвом гіперпосилань”. Природно, що надзвичайного поширення в гіперлітературі набула тематика лабіринту.

Як явище сучасної культури гіперлітература з’являється в 1990-х роках. Це новий вид літератури, принципом побудови якої є гіпертекстове розміщення текстового матеріалу (приблизно тоді ж, до речі, виникає й гіпертеатр, або „гроноподібний театр” (Росія), знімається перший гіперфільм (США)).

Указуючи на засадничі риси гіперлітератури (нелінійність, мультимедійність, гіпертекстуальність, – сюди ж додамо багаторазове варіативне прочитання), окремі дослідники говорять про доцільність розрізнення гіперлітератури як такої („сукупність художніх творів, що своєю формою мають гіпертекст”) та комп’ютерної літератури („література, за формою як друкована, так і електронна, в якій реалізується комп’ютерна

тематика”). Щоправда, за таким визначенням, гіперлітература може становити частину літератури комп’ютерної.

У становленні гіперлітератури простежуються два основні етапи й відповідно чітко виділяються дві групи творів. Перша – це твори з наслідуванням принципів гіпертексту у своїй будові й водночас такі, що мають звичайну („книжну”) репрезентацію: „Гра в класики” Х. Кортасара, оповідання Х. Л. Борхеса, твори М. Павича, зокрема його знамениті романи „Хозарський словник” і „Пейзаж, намальований чаєм” [див. також: 12; 45]; „Машинерія чудес” В. Кальпіді, „Ерон” А. Корольова, „Енциклопедія сентиментальної подорожі на зустріч експортерів у Друдені” О. Окопенка (прозорий натяк на роман „засновника” художнього гіпертексту Л. Стерна „Сентиментальна подорож по Франції та Італії”, 1768), „Листи до ангелів” А. Льовкіна, „Жовта стріла” В. Пелевіна, „Ніч і ранок” Л. Соколовського тощо. До другої групи належать власне гіпертекстові твори, читання яких можливе тільки через комп’ютерний монітор: романи американців Майкла Джойса „Полудень” і Реймана Федермана „На ваш розсуд”, італійця Італо Кальвіно „Незримі міста” і „Замок схрещених доль”, а також В. Гібсона „Віртуальне світло” і „Мона Ліза овердрайв” та ін.

Наприклад, у джойсівському „Полудні” біля 540 умовних сторінок та 950 „зв’язок” (і кожна з останніх актуалізує альтернативний розвиток сюжету): з виділенням на екрані одного зі слів-„зв’язок” текст роману розсувається, включаючи відповідну цій „зв’язці” сцену.

Зорієнтовані за своєю природою на Internet-простір, твори другої групи отримали назву „сетература” (від рос. „сеть” і „литература”). Однак сьогодні цей термін можна вважати таким, що не підкріплюється реальним змістом: як культурне явище сетература виявилась неспроможною.

Варто зауважити, що одною з умов існування гіпертекстових творів є колективне авторство, коли саме від творчого читання-вибору реципієнта залежить і версія даного твору (найчастіше – роману). Письменник тут уже не стільки творець своєї прози, скільки „ініціатор проекту”. Нарешті, й сам художній текст утворюється безпосередньо у процесі читання, що цей процес, у свою чергу, по суті, схожий на гру (читач сам обирає варіант розвитку сюжету, може вирішувати долі героїв, визначати характер фіналу твору тощо). Актуалізуються (характерні для постмодерністської прози в цілому) прийоми *пермутації* ((від лат. *permutatio* – „зміна”, „заміна”) – взаємозамінність частин тексту), *інкорпорації* ((від лат. *incorporare* – „включати до свого складу”) – різноманітні включення в текст), *інсталяції* ((від фр. *installation* – „монтування”) – пристосування фрагмента іншого тексту, міфоелемента тощо для наступного включення в певний текст) тощо.

Отже, серед дискусійних питань обговорюваної сфери, вочевидь, одне з перших місць належить проблемі вибору критеріїв виявлення інтертекстуальних зв’язків у творах, оскільки саме це визначає формування об’єктивної й універсальної класифікації міжтекстової взаємодії та уможливорює продуктивність практичних досліджень у цьому руслі. Не викликає сумнівів перспективність „систематизованих” таким чином інтертекстуальних розвідок, зокрема в компаративному плані. Можна очікувати також, що подальше планомірне розроблення методології й методики аналізу гіперлітератури сприятиме виведенню її з периферійної на академічну літературознавчу орбіту.

Лекція № 4

Тема: Засадничі принципи формування і функціонування міжлітературних зв’язків: макро- і мікрорівні системи

Мета: Навчити визначати типи і види міжлітературних зв’язків і співвідношень, практично кваліфікувати конкретні художні явища і процеси в межах літературно-мистецької взаємодії.

План

1. Класифікація форм міжлітературного процесу.

2. Генетико-контактні зв'язки: їх понятійний апарат та механізми функціонування.
3. Проблеми типології. Типологічні сходження.
4. Поняття традиційних образів та сюжетів у світлі літературної компаративістики. Специфіка їх художнього існування в літературі та культурі.

Проблемне питання: Поясніть, чи коректно вважати типологічні сходження частиною системи міжлітературних зв'язків?

Література

1. Гурдуз А. „Друге ім'я” автора, твору та героя : (До питання про взаємопроникнення літератур і культур) // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2003. – № 4. – С. 201-203.
2. Генералюк Л. Алгоритми і варіанти концепту „картина”: вплив образотворчого мистецтва на літературний стиль Шевченка / Леся Генералюк // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2011. – № 1-2. – С. 112-123.
3. Клименко Ж. Проблема взаємодії літератур у компаративістиці // Зарубіжна література. – 1999. – № 33-34. – С. 3.
4. Лилова А. Введение в общую теорию перевода. – М., 1985.
5. Нямцу А. Основы теории традиционных сюжетов. – Черновцы: Рута, 2003. – 80 с.
6. Ойцевич Г. Тайные записки 1836-1837 годов А.Пушкина как постмодернистская мистификация / Гжегож Ойцевич // Зарубіжна література в школах України. – 2008. – № 6. – С. 26-30.
7. Попович А. Проблемы художественного перевода / под ред. П. М. Топера ; пер. со словац. И.А.Бернштейн, И.С.Чернявской. – М. : Высш. школа, 1980. – 199 с.
8. Радчук В. Глобалізація і переклад // Всесвіт. – 2002. – № 5-6. – С. 127-136.
9. Стріха М. Переклад як націєтворення // Зарубіжна література – 2003. – № 14. – С. 13-14.
10. Тетеріна О. Переклад як чинник розвитку нової української літератури (поч. ХІХ ст.) // Слово і Час. – 2002. – № 11. – С. 14-19.
11. Традиційні сюжети та образи : моногр. / авт. проекту й упоряд. : А. Р. Волков. – Чернівці : Місто, 2004. – 442 с.
12. Художественный перевод и взаимодействие литератур // Вопросы литературы. – 1979. – № 5. – С. 3-82.

Конспект лекції

Найбільшою одиницею вивчення літературної компаративістики є світова література як „явище вищого порядку” (М. Конрад). Уведений Й. В. Гете в 1829 р., термін цей досі однозначно не визначений, а питання концепції світової літератури залишається в компаративістиці одною з основних проблем.

Погляди вчених на цей термін вельми різняться і коливаються від пропозиції взагалі відмовитись від нього (приміром, угорець І. Ханкис, 1938 р.) до ствердження існування ряду „світових літератур” (німець Е. Лаатс, 1953 р.) тощо. Об'єктивне існування світової літератури (жодна національна література не живе в ізоляції) стимулює до пошуків її дефініції, варіантів якої чимало. Аналіз наявних у науці поглядів на проблему виявляє три основні значення поняття „світова література”: а) література всього світу; б) вибране зібрання кращого, що створено в надрах окремих національних літератур, і в) сума взаємопов'язаних або аналогічних для всіх національних літератур творів. Наближеною до оптимальної у практиці порівняльного літературознавства звичайно вважають третю версію значення цього терміна (якщо, правда, не тлумачити її механістично).

Однією з найбільш відомих є дефініція поняття словацького вченого Д. Дюришина: „Світова література є системою, що включає в себе такі літературні явища, які певним чином (...контактно-генетично і типологічно) пов'язані одне з одним, утворюючи тим самим певну єдність”. Водночас учений наголошує, що в силу історичної змінності змісту поняття світової літератури його визначення також може видозмінюватись, чим, власне, й обумовлені

періодичні спроби перегляду концепції світової літератури в компаративістиці.

Доречно згадати в цьому контексті і визначення світової літератури, вміщене у „Лексиконі загального та порівняльного літературознавства” (Чернівці, 2001; с. 512): дещо зтягнуте й нецілісне, воно, між іншим, характеризує світову літературу як „...системну сукупність багатьох національних та місцевих літератур...” (курсив наш. – А. Г.). Як видно, тут непроясненим залишається, зокрема, склад залучених до обговорюваного явища літератур. Про подібні недоліки дефініцій говорив ще в 1975 р. Д. Дюришин.

На сучасному етапі вивчення певних фактів і процесів національної літератури поза її інонаціональним контекстом фактично є неспроможним. Комплексне ж дослідження світової літератури передбачає розгляд не окремих національних літератур, але їх різномасштабних систем. Відповідно системний підхід стає засобом до усвідомлення „механізму” формування і розвитку всесвітньої літератури. Принцип цей взято на озброєння майже повсюдно, та власне зміст поняття літературної системи (як і форма самого терміна) коливається.

Не викликає, однак, заперечень трактування світової літератури як динамічної складної системи, утворюваної історично рухливими системами меншого діапазону.

Варто з'ясувати значення поданих у наведеній таблиці термінів, дібрати по декілька прикладів-ілюстрацій до кожного з понять.

	Типи міжлітературних зв'язків		
	Контактні зв'язки	Генетичні зв'язки	Типологічні сходження (збіги)
Основні види міжлітературних зв'язків	- Особисті зв'язки письменників - Інонаціональна тематика - Переказ - Переспів - Адаптація - Інсценізація - Цитація - Парафраза - Наукова розробка проблем інонаціональної літератури - Критична оцінка творчості інонаціонального письменника - Переклад	- Запозичення - Наслідування - Стилізація - Ремінісценції - Алюзії - Травестіювання - Пародіювання - Плагіат - Переклад	<i>На рівнях:</i> Мікроструктури (тематика; проблематики; сюжету, композиції; образної системи; системи віршування; типу тропів і фігур; поетики жанру). Макроструктури (течії; напрямку; стилю; творчого методу).

Поясніть специфічну позицію перекладу.

З'ясуйте також значення рівновидів генетико-контактних зв'язків у літературі: зовнішніх і внутрішніх, прямих та опосередкованих. Зверніть увагу на такі форми міжлітературних зв'язків: **а)** за участю сторін: односторонні, двосторонні, багаторічні; **б)** за участю посередників: прямі (безпосередні) та непрямі (опосередковані); **в)** за складом: однорідні, змішані; **г)** за тенденцією розвитку: зближення, розходження, взаємодоповнювання.

Поясніть сутність суспільно-історичних, літературних і психологічних передумов типологічних сходжень. Які з них найбільш вагомі і чому?

Визначаючи принципи особливих міжлітературних спільностей, Д.Дюришин називає,

зокрема (так само, як І.Неупокоева для літературних зон), важливість мовної близькості національних літератур у таких спільностях, хоча й оговорює випадки т.зв. багатонаціональних літератур (в Іспанії, Швейцарії, Канаді тощо).

Словацькому науковцю належить оригінальне формулювання критерію диференційованості розвитку певних літератур, що входять в особливу міжлітературну спільність. Диференційованими літературами він називає літератури “з багатою й різноманітною динамікою розвитку, з широкою шкалою стилів і жанрів” [2; 13], а менш диференційованими – літератури, що мають “...інші характеристики з точки зору цих або схожих критеріїв і відповідно репрезентовані в міжлітературному процесі” [там само]. Важливо, що за допомогою критерію диференційованості Д.Дюришину вдається “зняти” такі застосовувані раніше в науці й суб’єктивно-оціночні терміни, як “великі літератури” / “малі літератури”, “законодавчі літератури” / “незаконодавчі літератури”.

Поняття “особливі міжлітературні спільності” корелює в концепції Д.Дюришина з терміном “міжлітературні спільності” (останні обумовлені генетичною спорідненістю народів, які творять літератури, що складають ту чи іншу спільність). Доцільність розрізнення міжлітературних спільностей та особливих міжлітературних спільностей, щоправда, досі залишається дискусійною [1; 92].

Резюмуючи зіставлення концепцій І.Неупокоевої і Д.Дюришина, можна сказати, що визначені російським ученим зональні літературні системи Д.Дюришином кваліфікуються переважно як особливі міжлітературні спільності. Для повноти аналізу тих чи інших різнонаціональних літературних масивів варто, очевидно, зважати на характеристики відповідних структурних одиниць, подані як І.Неупокоевою, так і Д.Дюришином. Обидві ці концепції визнані спроможними й продуктивними (наприклад, див.: [4; 82-84], [1]).

Що ж до традиційного розгляду національної літератури як складника світової, то варто оговорити, що тут об’єктом дослідження стає вже те, як конкретна національна літературна система включена в системні процеси ширших масштабів (типи зв’язків і ступінь їх інтенсивності в різні історичні періоди з іншими літературними системами тощо); при цьому питома вага описового елемента в характеристиці національних літературних процесів мінімілізується, на перший план виходять контактено-генетичний і типологічний контексти функціонування національної системи.

Серед основних типологічних рис національної літературної системи виділяються наступні:

1. Органічний зв’язок літературної системи з історичною долею народу, а становлення літературної системи – з його фольклором.
2. Основна форма існування національної літературної системи – національна мова. Поряд з цим у країнах зі змішаним національним складом зустрічаємо двомовні, три- й чотиримовні літератури (швейцарська література, приміром, створюється французькою, німецькою, італійською мовами і ретороманським діалектом; канадська – французькою й англійською мовами тощо), хоча причини того, що національна літературна система утворюється декількома мовами, існують різні (скажімо, країна має власну класичну традицію, але як література нового часу створюється, зокрема, мовою держави, яка колись колонізувала її (деякі літератури Індії, Африки) тощо).
3. Генетично, контактено і типологічно ця система пов’язана із загальним розвитком світової літератури; зв’язки між національними літературними системами пронизують усі рівні літературного процесу. У національну літературу органічно входить і світовий художній досвід – як минулих епох, так і синхронний.
4. Національна літературна система водночас стійна і динамічна, перебуває у процесі неперервного поступового розвитку.
5. Така система не є соціально й естетично монолітною.

Нарешті, слід також зауважити, що історико-культурний тип систем літературного розвитку, до якого належать вищерозглянуті системи, є одним із трьох основних у своєму класі. Залежно від обраних критеріїв аналізу виділяють ще часовий тип систем літературного

розвитку (включає системи літературних епох або дрібніших періодів літературного розвитку) і художній (об'єднує системи літературних напрямів, жанрів, стилів, самих художніх творів тощо). Історико-культурне структурування світової літератури є чи не найменш вивченим, активно розробляється в сучасній науці й відкриває широкі перспективи в дослідженні єдиного організму літератури світу. Очевидно, що лише з позицій літературних систем може розглядатись і міжлітературний процес у світовій літературі, який, за справедливим зауваженням Д.Дюришина, "...не лише предмет наукового дослідження, але і його кінцева мета".

Лекція № 5

Тема: Художня полівалентність легендарно-міфологічної структури і процеси культурологічної трансформації

Мета: Навчити розпізнавати типи легендарно-міфологічної структури різної природи, кваліфікувати процеси культурологічної (зокрема, кроскультурної) трансформації, трактувати специфіку останніх.

План

1. Різновиди традиційних структур та особливості їх культурологічного функціонування.
2. Поняття метатексту традиційних структур у літературознавстві.
3. Сучасні тенденції трансформації ключових традиційних структур та їх значення.

Проблемне питання: Поясніть причини й перспективи розв'язання полеміки щодо поняття легендарно-міфологічних структур.

Література

1. Берков П.Н. Проблемы исторического развития литератур: Статьи. – Л.: Худож. лит., 1981. – 495 с.
2. Гурдуз А.І. Постійність рухливого: ізоморфізм ключових традиційних образів і мотивів у літературі // Зарубіжна література в школах України. – 2009. – № 12. – С.63-64.
3. Літературна компаративістика. Вип.2 / НАН України. Ін-т л-ри ім. Т.Г.Шевченка; Редкол.: Наливайко Д.С. (відп. ред.) та ін. – К.: ПЦ «Фоліант», 2005. – 365 с.
4. Нямцу А. Миф. Легенда. Литература: (теоретические аспекты функционирования): Монография. – Черновцы: Рута, 2007.
5. Нямцу А. Основы теории традиционных сюжетов. – Черновцы: Рута, 2003. – 80 с.
6. Современное зарубежное литературоведение: Страны Западной Европы и США: Концепции. Школы. Термины / Рос. Акад. наук. ИНИОН; Сост. И.П.Ильин, Е.Л.Цурганова. – М.: Интрада, 1996. – 520 с.
7. Традиційні сюжети та образи : моногр. / авт. проекту й упоряд.: А.Р.Волков. – Чернівці: Місто, 2004. – 442 с.

Конспект лекції

З розвитком ідеї системного вивчення літератури, пріоритетного в сучасній парадигмі науки, все більш очевидною стає теза про те, що дослідження лінійне відносно системного відіграє роль у тому числі акумулятивну, накопичувальну: на основі створюваного на цьому рівні „банку даних” будуються масштабні типологічні студії. Вельми цікавий і продуктивний досвід різноманітних типологічних праць, що передбачає виведення певних концептуальних структур як у самих масивах літературного матеріалу (синхронія), так і в характері його розвитку (діахронія) (логічно зачинають такі роботи пошуки у сфері міфології, фольклору (зокрема, чарівної казки).

Виокремлюваний як один з найбільш перспективних аналіз традиційних структур у літературі також має певні напрацювання: окреслені характер і амплітуда переосмислення основних тут образів, сюжетів і мотивів. Більш або менш досліджений інтерпретаційний корпус ряду традиційних структур античного (наприклад, образи Прометея, Тезея, Медеї, Кассандри, Гелени Прекрасної) й біблійного походження (приміром, мотив гріхопадіння й

вигнання з Едему Адама і Єви, образи Христа, Іуди, Агасфера, жінок у Святому Письмі, диявола), авторської міфології (Дон Жуан, Дон Кіхот, Гамлет, Робінзон, Фауст та ін.), історичних постатей (зокрема, Нерон, Олександр Македонський, Б.Хмельницький, І.Мазепа) тощо. Поряд з цим, все ще мало або майже не досліджені інтерпретаційні ряди неолімпійських божеств та інших постатей античності, міфологій світу, авторських персонажів (Пан, дріада, Голем, Франкенштейн і деякі інші); до недавнього часу „в тіні” залишалося трактування образу Мінотавра, тоді як розглядалися переважно інші образи однойменного міфу – Тезея й Аріадни, а найбільш популярним у дослідженнях був образ лабіринту.

Своєрідний паспорт функціональності традиційні структури в українському літературознавстві отримали у працях А.Нямцу й А.Волкова. Однак слід визнати, що у вітчизняній науці досі в більшості випадків практикувалося вивчення певної традиційної структури, яке замикалося на ній самій: обмежувалося відповідним тематичним матеріалом (Алкмена і Амфітріон, Дон Жуан, Робінзон, Фауст, окремі складники біблійного контексту і под.). Між тим література ХХ - початку ХХІ ст. уже майже не пропонує зразків „чистих”, односкладних інтерпретацій традиційних структур (образу, сюжету, мотиву). Це актуалізує завдання наступного порядку: укрупнене дослідження традиційних структур у їх взаємозв'язках і сполученнях (дифузні явища). Теоретичні передумови до такої роботи є: так, А.Нямцу говорить про множинність літературних інтерпретацій як про “своєрідний культурологічний метатекст, що розвивається як специфічне явище всесвітньої літератури, яке має особливі закони входження в духовний контекст різних культурно-історичних епох багатьох національних літератур”, наводить приклади позначених вище дифузій (“фаустизація” сюжету про Дон Жуана тощо). Серед найбільш оригінальних образних і сюжетних дифузій варто назвати, зокрема, поєднання в образі Мінотавра рис Христа і Прометея (драма Л.Каверіної „Мінотавр”) або Робінзона й Агасфера (роман С.Шерріла „Мінотавр вийшов попалити”); в образі Коннора Маклауда (цикл „Горець” з 11 романів, а також відповідний кіноцикл) – рис Агасфера, Дон Жуана й Робінзона; проєкцію образів Адама і Єви на образи роботів у п'єсі К.Чапека “Р.У.Р.”; варіацію „одіссея Піноккіо-робота” у знятій за мотивами оповідання Б.Олдісса “Суперроботи живуть усе літо” драмі С.Спілберга „Штучний розум” (2001).

На тлі акцентування пріоритетності вивчення традиційних структур (Д.Наливайко, А.Нямцу, Р.Гром'як та ін.) і виходячи з викладених міркувань, бачимо необхідність студіювання цього „культурологічного метатексту” в його системності, як єдиного (операціонального) цілого. Додамо, що такі дослідження за визначенням є інтертекстуальними і переважно можуть бути присвячені компаративній міфопоетиці.

При такій постановці питання виникають і нові координати наукового пошуку: певна сукупність традиційних структур із ряду, що до цього часу вважався однорідним, постає як складна система, де окремі традиційні структури виступають своєрідними первніями, функціонально й логічно продовженими іншими структурами, тощо (наприклад, Голем передусе образу творіння Франкенштейна, а Фауст – постаті самого Франкенштейна), – тобто між окремими тематичними лініями (големіана, фаустіана, франкенштейніана й ін.) окреслюються раніше не виявлювані чи визначувані нечітко своєрідні причинно-наслідкові зв'язки.

Яскравий приклад обґрунтування таких „ланцюжків” образів знаходимо в А.Нямцу, який позначає послідовність: Лазар – Дракула – Франкенштейн. Ключовий момент і принцип тут – виявлення конститутивної, визначальної ознаки для ряду образів, сюжетів. Той самий принцип, що покладений в основу пошуку й характеристики метагероя в творчості письменника.

Прагнучи окреслити порушувану проблему й намітити основні шляхи її вирішення, схарактеризуємо з пропонованого погляду іпостась власне героя в літературі.

Образ героя фігурує в культурі здавна: в міфології, фольклорі. У спробі пояснити явища природи й підтримати себе перед ними людство не тільки створювало міфології, але й висувало перед собою захисника – героя. Для часів, коли міфологія сприймається буквально,

характерне висування героя-напівбога: у спілкуванні з богами, сприянні окремим з них і протистоянні іншим він, за логікою, потребував напівбожественності. Класичні приклади тут – античні Геракл, Тезей та ін. Зі зміною сприймання міфології, з переростанням її образів у метафори (тобто з трансформацією свідомості людини) змінюється й герой. Сфера компетенції його вже незрівнянно вужче, тому сам він звичайно позбавлений „кровної” божественності і, як максимум, може бути богообраним.

В усі періоди історії художній образ героя¹ будується відповідно до доби й місцевості, що його породжують. Так же залежно від ряду причин цей образ семантично коливається від іпостасі героя національного (Гайавата; популярний у цім контексті варіант „народний месник” – назвемо Зорро; близька тут робінгудівська лінія, – як правило, своя в багатьох народів) до іпостасі героя взагалі (в ХХ ст. – „універсальний” Супермен).

Образи „розкручених” у кіноіндустрії ХХ - початку ХХІ ст. супергероїв – Бетмена, Людини-молнії (з фільму 1990 р. „Спалах”), Тіні (з фільму Р.Малкехі 1994 р. „The Shadow”), Людини-павука і Фантастичної Четвірки (з однойменних фільмів) та аналогічних їм² – це, по суті, ті самі античні геракли й тезеї, але „вписані”, інсталювані в новий культурний контекст (пригадується деміфологізація героя в комедії А.Сайдлмана „Геркулес у Нью-Йорку” 1970 р.). Більшості таких героїв притаманне ведення „подвійного життя”: „сіре” буденне існування нібито звичайної, часто безпорадної в зіткненні з труднощами людини (яке впритул наближає персонажа твору до реципієнта) контрастує з періодичними перевтіленнями у власне героя. Діють вони, отже, в рамках указаної традиції, а тому в певній мірі взаємозамінювані: як би приходять на зміну один одному. Успіх на якийсь час їм забезпечується в силу того, що постійно „оновлювана” аудиторія часто сприймає черговий такий образ як новий, близький інваріантному.

В образах героїв ХХ - початку ХХІ ст., як і в більш ранніх, втілені мрії людства про недоступне: позамежну силу, вміння літати, бачити крізь предмети, володіти іншими надлюдськими здібностями (порівняймо з даними того ж Тезея). Вирішення питання сили (сили як вищості) тут також вельми демократичне: вона дана не тільки обраному („людині з зірки” – Супермен³, своєрідному ангелу – Хенкок (з однойменного фільму П.Берга 2008 р.), але й набувається в результаті незвичайної події, впливу обставин (Людина-молнія, Людина-павук, „сім’я” людей-Х та ін.), через наукові досягнення й технології (Бетмен), є за визначенням складовою професії (агент 007 Джеймс Бонд⁴).

На стику ХХ-ХХІ ст. в літературі і кіно поступово формується певне нове „покоління” героїв з традиційних антигероїв. За праву справу борються люди-Х з однойменного фільму з продовженням („Х-Men”, режисер Б.Сингер, США), клан вампірів з аналогічного кіноциклу „Інший світ” („Underworld”, режисер Л.Вайзмен, США), співробітники Нічної Варти з романної саги про Варти С.Лук’яненка (і В.Васильєва) (хоча в ході розповідання виявляється, що й вони, „світлі”, свого роду вампіри), Хеллбой (причому „hell” у пер. з англ. – „пекло”!) та багато інших персонажів цього часу (правда, в перших двох випадках боротьба ця швидше „внутрішня”, за інтереси „сторони”, не цивілізації в цілому). При строгому підході, статус класичного героя як античного напівбога зміщується до статусу людини, яка співпрацює з уособленнями „нижчої міфології”, або ж до безпосереднього представника останньої.

Показовий тут і момент, що стосується інтерпретації сучасними літературою й кіно світоустрою.

У 1999 р. свідомість багатьох вразив перший фільм циклу „Матриця”

¹ Приблизно в 1917 р. виникає популярне нині поняття „супергерой”.

² Як правило, такі образи в цей час приходять у кіно і/або літературу з коміксів. Наприклад, поряд з численними кіно- і мультиплікаційними версіями співіснують 13 романів про Бетмена (М.Резника, К.Шоу Гарднера, Е.Ван Ластбадера, П.Девіда, М.Наумової, Г.Кирєєва й ін.).

³ Парадоксально, але в автора ідеї й акторів, які грали роль Супермена, після зйомок фільмів цього циклу несподівано руйнувалась кар’єра і/або виникали серйозні проблеми зі здоров’ям.

⁴ Постать Джеймса Бонда „вписано” в коло традиційних структур та обіграно в художній літературі як частину сучасної міфології (у „Присмерковій Варті” С.Лук’яненка).

Е. і Л.Вачовських, в якому нібито давалося нове, і доволі переконливе, бачення світоустрою. Та проблема тлумачення дійсності і сну як ледве чи не окремих світів бере початок ще в античності. В цьому ж контексті варто пригадати східні духовні практики, а також легендарну драму П.Кальдерона „Життя – це сон”, яка, у свою чергу, започаткувала відповідну традицію в європейській літературі. Певне переосмислення традиції в ХХ ст. з додаванням сучасного аранжування (кібермозок, протистояння людства і робототехніки тощо) створили для пересічного реципієнта враження ледве не абсолютно нового, хоч це й не так. Високий же ступінь впливу на свідомість реципієнта в цьому випадку пояснюється тим, що для людини, яка *повірила*, перейнялася атмосферою нового твору, деформується чинний стереотип (можливо, й релігійний); парадоксальність ситуації в тім, що будь-яка деміфологізація відносна і тягне за собою міфологізацію (простий приклад: атеїст *вірить*, що Бога немає), а отже, нова версія, в яку повірила людина, постає для останньої як новий міф.

Традиційне уявлення про протистояння у світі сил добра і зла в сучасному мистецтві також переосмислено. Якщо раніше контрастність цих полюсів опозиції знижувалась шляхом збагачення останніх відтінками й нюансами (згадаймо хоча б „Втрачений рай” Дж.Мільтона), то в кінці ХХ - на початку ХХІ ст., зокрема, „збагачується” сама бінарна опозиція „добро – зло”, переходячи у тріаду: „добро – змінна – зло” (функції „змінної” тут набуває своєрідний – земний – інститут, який визначає динамічну рівновагу „добра” і „зла”). Таку ситуацію змодельовано, скажімо, у знаковому для літератури межі ХХ-ХХІ ст. російському циклі романів про Варти С.Лук’яненка (перший твір циклу, „Нічна Варта”, написано 1998 р.): за рівновагою між Нічною й Денною Вартами тут слідує Інквізиція (до речі, яскравий приклад деміфологізації відповідного середньовічного церковного інституту). Стійке враження про значне, подекуди аж надмірне запозичення матеріалу названої саги українцями О.Ладиженським і Д.Громовим (псевдонім тандему – Генрі Лайон Олді) залишає їх пізніший роман „Обитель героїв” (2004-2005 рр.).

Триває розроблення в літературі ХХ-ХХІ ст. і наступної проблемно-тематичної лінії: зіткнення людини та подекуди її діалог з якісно іншим типом культури/цивілізації. Твори, побудовані за подібним принципом, відомі, знову ж таки, з часів античності, нова така літературна хвиля спостерігається в добу відкриттів Старим Світом нових земель. У II половині ХХ і на початку ХХІ ст. у силу об’єктивних причин має місце масове захоплення творами про інопланетні контакти/загрози/війни тощо (вирішальна роль у виникненні цього літературного корпусу належить, очевидно, численним – дискусивним – свідченням про „контакти” з НЛО; масиви таких даних утворили відповідну квазіміфологію).

З іншими цивілізаціями людина взаємодіє в ультрапопулярних у цей час творах фентезі, альтернативної історії (яскравий приклад – всесвітньо відомий „Володар перснів” Дж.Р.Толкіна); окремо слід назвати розповіді про (як правило) протистояння людства й колись породженої ним і самовдосконаленої Машини (фактично – лінія Франкенштейна). Твори типу кіноциклів „Термінатор” і „Матриця” при цьому – логічні продовження не тільки знакових „Війни світів” Г.Уеллса. „Р.У.Р.” К.Чапека чи „Ім’я моє – легіон” Р.Желязни, але і всього літературного масиву про Машину як таку. Адже остання чи не з часу її появи асоціювалася в людини з чимось демонічним, „нечистим”; яскраво це демонструють твори, скажімо, межі ХІХ-ХХ ст.

Паралельно в історії літератури інше джерело для подібного роду творів відкрито митцями в темі „пізнання” людиною потойбіччя (як Іншого) – його будови, законів і под. (один із взірців – „Божественна комедія” Данте, її пряме відлуння в ХХІ ст., наприклад, – роман англійця С.Павлоу „Ген” (у рос. перекладі – „Троянський кінь”). Цікаво, що з такими творами пов’язаний літературний масив про спілкування людини зі світом власне міфологічним (частіше демонологією). Назвемо тут і ті ж таки античні й інші міфологічні зразки про подвиги героїв (мотив сходження в Аїд тощо).

З-поміж численних творів про іпостасі сил „нижчої міфології” особливо виділяється лінія дияволяди (у християнській традиції генетично пов’язана з біблійною міфологією); відома окрема її варіація – воландіана (від образу Воланда в „Майстрі і Маргариті” М.Булгакова). Наближаються сюди твори про вампірів з їх стрижневою „серією” дракуліани.

Наведені міркування, очевидно, можна розглядати як преамбулу необхідного й, вочевидь, продуктивного фундаментального вивчення порушеної проблеми: системності масивів інтерпретацій традиційних образів і сюжетів у світовій літературі. Набутий у вітчизняному й зарубіжному літературознавстві досвід студіювання окремих таких структур дозволяє перейти до цього, якісно нового рівня досліджень, що, у свою чергу, дасть змогу побачити й оцінити досі не розпізнавані закономірності процесів як світової культури й літератури зокрема, так і національних культурних систем.

Лекція № 6

Тема: Міфопоетична парадигма твору

Мета: Навчити володіти теоретичним інструментарієм і практичними навичками аналізу спектру виявів міфологічного фактору в літературі, розуміти принципи міфопоетичних парадигм художнього твору.

План

1. Проблеми міфу в сучасній культурології. Міфологія і література.
2. Міфологічний фактор у літературі різних епох та художніх систем: особливості симбіозу (довіді; апарат прикладів-ілюстрацій дібрати з української та зарубіжної літератур):
3. Основні концепції міфотворчості.
4. Міфопоетична система твору (різновиди структури, зміст, складники) та міфопоетична парадигма.

Проблемне питання: Поясніть відмінність основних підходів до міфотворення в літературно-художньому світі. Який із цих типів більш продуктивний?

Література

1. Гадамер Г.-Г. Міф в епоху науки // Гадамер Г.-Г. Герменевтика і поетика: Вибрані твори : пер. з нім. – К.: Юніверс, 2001. – С. 110-118.
2. Голосовкер Я.Э. Логика мифа. – М.: Наука, 1987. – 217 с.
3. Грабович Г. Поет як міфотворець: Семантика символів у творчості Тараса Шевченка / пер. з англ. С. Павличко. – 2-ге вид., випр. й авториз. – К.: Критика, 1998. – 207 с.
4. Забужко О.С. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. – 2-ге вид., випр. – К.: Факт, 2001. – 160 с.
5. Лосев А.Ф. Диалектика мифа // Лосев А.Ф. Миф. Число. Сущность. – М.: Мысль, 1994. – С. 5-216.
6. Мелетинский Е.М. Поэтика мифа. – 2-е изд. – М.: Восточная лит., 1995. – 408 с.
7. Мишанич М., Мишанич С. Міф, міфологія, міфологізм, міфокритика, міфопоетика: Історія інтерпретації і розмежування понять : доп. на 5 Міжнар. конгр. українців (м. Чернівці, 26-29 серпня 2002 р.). – Донецьк : Норд-Прес, 2002. – 60 с.
8. Міжнаціональні горизонти і компаративістичний дискурс сучасних літературознавчих студій : моногр. / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В.Гнатюка ; за ред. Р. Т. Гром'яка. – Тернопіль : РВВ ТНПУ, 2005. – 320 с.
9. Моклиця М.В. Модернізм як структура: Філософія. Психологія. Поетика : моногр. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Луцьк : Вежа, 2002. – 390 с.
10. Найдыш В. Философия мифологии: От античности до эпохи романтизма. – М.: Гардарики, 2002. – 554 с.
11. Наливайко Д.С. Міфологія і сучасна література // Всесвіт. – 1980. – № 2. – С. 170-182; № 3. – С. 166-175.
12. Поліщук Я. Поліфункціональність міфу в поетиці модернізму // Слово і Час. – 2001. – № 2. – С. 35-45.
13. Холодов А. Мифопоэтика: мотив и сюжет в системе мировоззрения классика

- (Ф. М. Достоевский, И. А. Бунин). – Одесса : Астропринт, 2001. – 108 с.
14. Юнг К. Душа и миф: шесть архетипов / пер. с англ. В. В. Наукманова. – К. : Гос. б-ка Украины для юношества, 1996. – 384 с.
 15. Cuddon J.A. The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory / revised by C.E.Preston. – 4ed. – London : Penguin books, 1999. – 992 p.
 16. Frye Northrop. Anatomy of Criticism: Four essays. – London : Penguin Books, 1990. – 383 p.
 17. Tolkien J.R.R. On Fairy-Stories / J. R. R. Tolkien. – URL : http://bjorn.kiev.ua/librae/Tolkien/Tolkien_On_Fairy_Stories.htm.

Конспект лекції

Одними з найбільш популярних у сучасному літературознавстві є міфопоетичні студії, що пов'язано, зокрема, з надзвичайним інтересом епохи до міфу й міфотворчості у всіх галузях людської діяльності. Неспростовним фактом є те, що нині міф став чи не центральним поняттям у культурному поступі суспільства, міцно закріпившись не лише в літературно-мистецькій сфері, але й у соціології, культурології, політиці та навіть власне науці [2; 122]. Різномасштабне осмислення корпусу класичної міфології поєднується зі створенням, аналізом та реінтерпретацією неоміфологічних та квазіміфологічних явищ тощо (варто наголосити при цьому, що сучасна міфологія (неоміфологія), міфотворчість – відмінне від класичної міфології явище, хоча й зберігає певні характеристики останньої – але це вже предмет окремої розмови).

Поряд із цим, проблемним залишається питання теоретичного інструментарію, пов'язаного з цариною міфологічного. Невизначеність ряду базових понять тут (починаючи з головної категорії “міф”) не лише значно ускладнює процес дослідження, але й часом “надає” дискусійності результатам таких розвідок (нагадаймо, що ряд авторитетних учених взагалі відмовляють сучасній науці у здатності визначити міф чи розкрити сутність процесу міфотворчості (Г.-Г.Гадамер, М.Еліаде та ін.)).

Зважаючи на актуальність комплексу порушених проблем, завданнями даної розвідки бачимо: а) проаналізувати розуміння літературної міфотворчості сучасною наукою й запропонувати своє бачення цього феномена; б) уточнити й поглибити поняття міфопоетики літературного твору; в) сформулювати визначення міфопоетичної парадигми твору. Метою роботи є висунення оригінальної системи вираження міфологічного фактора в літературному творі.

Сучасне дослідження будь-якого явища вимагає формулювання відповідних сучасних методик та методологій. Очевидна потреба перегляду традиційних точок зору і власне на міф. У своїй монографії 2002 р. Я.Поліщук вказував: “Безперечно, сьогодні... нам аж ніяк не випадає повертатися до класичного поняття міфу як пракультурної... оповіді про богів та героїв... Міф... універсальний культурний феномен, значення якого виходить поза конкретні часові виміри (проте в кожен епоху інстальюється в духовних координатах часу) як первісний код символів, смислів, світоглядних уявлень чи, за узвичаєним у науці терміном, архетипів” [17; 5-6]⁵.

З огляду на концепцію Є.Мелетинського про історію літератури як про періодичні процеси її деміфологізації та реміфологізації (з відповідними вершинами цих процесів у періоди а) Просвітництва XVIII ст. та реалізму XIX-XX ст. і б) романтизму I пол. XIX ст. і модернізму) літературний процес постає як модель, що етапно розвивається в діапазоні “міфологічний – реалістичний (неміфологічний)”. Існуюча суперечливість усередині цих етапів літературного розвитку (визнана й Є.Мелетинським), очевидно, свідчить про можливість взаємопроникнення сфер міфологічного і неміфологічного. Однак самий факт цієї суперечливості “знімається”, якщо звернутись до теорії літературних модусів Н.Фрая⁶, який вважає, що, з одного боку, в історії літератури “...високий і низький міметичні модуси є свого роду зміщеними міфами, міфоями або

⁵ При цьому цікаво, що в найсучаснішому вітчизняному літературознавчому словникові міф визначається саме як “...розповідь про богів, духів, героїв, надприродні сили і ін., які брали участь у створенні світу” [9; 451].

⁶ Вчений виділяє міф, сказання, високий і низький міметичні модуси та іронічний модус [21; 33-34].

сюжетними кліше, які поступово зсувалися до протилежного їм полюсу правдоподібності, та потім, з появою іронії, почали рухатись у зворотній бік” [21; 52], а з іншого – “тоді як один модус визначає основну тональність твору, будь-який інший або і всі інші чотири можуть одночасно бути присутніми в ньому” [там само; 50]. Прикметне також положення одної з найсучасніших компаративістичних монографій: “...світову літературу як систему найталановитіших та найпоширеніших творів можна розглядати як архетипну проекцію спільного універсального міфу, а національні літератури – як проекції національних міфів” [13; 292].

Як видно, багато що тут залежить від теоретичної системи координат, у якій працює вчений.

Типи інсталяційних схем міфоеlementів у літературі вдало висвітлюються в розвідці Я.Поліщука як модули проявлення міфу в художній творчості: міфологізація, реміфологізація та деміфологізація [18; 38-43]. Ми вже доводили доцільність включення до числа цих модусів явища власне авторського міфу [2; 124-125]. Власне, проблема авторського міфу як найвищої форми міфотворчості є одною з центральних у данім контексті.

Питання “індивідуальної творчої міфології”, “власної міфології” порушував іще Ф.В.Шеллінг. За А.Нямцу, “авторські міфи” – це “...ситуації, образи і мотиви літературних творів, які в силу початкової потужності закладеної в них структурно-змістової домінанти почали активно використовуватися іншими авторами і в процесі подальшого функціонування піддалися своєрідній культурологічній міфологізації” [16; 58].

Цікаві міркування над цією проблемою належать О.Забужко, яка, розглядаючи феномен “національно-консолідуючого авторського міфу”⁷ (а серед його провідних творців – письменників “від Данте й Сервантеса до Гете”, й у т. ч. Т.Шевченка) [5; 18], пише, що “...творець авторського міфа дослівно “платить” власним життям, усією його чуттєвою й смисловою достовірністю цілокупно, за метафізичну істину свого квазілітературного універсалістського послання...” [там само; 26]; нижче дослідниця додає: “...скоро в авторському міфі автор сам стає своїм героєм, то в ході історико-культурного функціонування авторський міф неминуче “обертається” міфом самого автора...” [там само; 35].

Слід підкреслити, що питання міфотворчості, яке логічно актуалізується в ході нашої розмови, нині є проблемним. Звернемо увагу на визначення міфотворчості В.Найдиша: “...конструювання свідомістю певного типу конкретно-чуттєвої образності; міфотворча активність свідомості... транслюється від історично більш ранніх до більш пізніх та більш просунутих, складніших організованих культурно-історичних типів духовності, якісно модифікуючись, та не зникаючи цілком у жодному з них” [14; 29]. Прикметно, що визначення поняття “міфотворчість” усе-таки є констатуючим і не висвітлює механізму його внутрішніх процесів (цей момент обговорено нами вище).

В українському літературознавстві безпосередньо проблемі авторського міфотворення присвячено окремі праці останніх десятиліть; найбільш яскраві з них (і неоднозначно сприйняті в науковій співтоваристві) – шевченкознавчі – «Поет як міфотворець. Семантика символів у творчості Тараса Шевченка» Г.Грабовича (оригінальне англomовне видання 1982 р., україномовні видання 1991 і 1998 рр.) і «Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу» О.Забужко (1997, 2001 рр.).

Спираючись переважно на структурно-антропологічний підхід до міфу К.Леві-Стросса та проаналізувавши різноманітні міфопоетичні структури в мистецькому світі Кобзаря, його візію «золотого віку» і т. ін., американсько-український вчений Г.Грабович робить висновок, що Т.Шевченка «можна назвати істинним міфотворцем» [1; 169]. Дослідник звертає увагу на а) те, що “міф становить базовий код Шевченкової поезії” [там само; 169]; б) вияв української теми в доробку автора є “майже герметичною символічною системою, що відбиває глибинні особистісні й “універсальні” істини”, а мислення поета “є формою інтелектуального бриколажу” [там само; 169-170]; в) дієвість у зображуванім поетом світі та особливо в “його” Україні не історичного, а міфологічного часу [там само; 171], телеологічність і динамізм міфу Кобзаря тощо. “Однак

⁷ Вчена тим самим звужує поняття авторського міфу, тоді як А.Нямцу розглядає авторський міф узагалі.

унікальність Шевченка полягає в тому, – наголошує Г.Грабович, – що він сам виступає носієм міфу. Автор не просто відтворює міфологічну будову, а стає її учасником. Шляхом складної системи символічних ідентифікацій в оповідних творах поет стає їхнім центральним героєм і певною мірою всіма центральними героями. ...міф так глибоко засвоюється, а власний досвід так щільно з ним переплітається, що в результаті поета вже не можна відділити від створеного ним міфу” [там само; 170].

Загалом визнаючи монографію свого колеги й водночас місцями критикуючи її, О.Забужко бачить “власний Шевченків міф, розгорнутий довкола міфа України” [5; 17]. Отже, можемо констатувати, що погляди цих вчених сходяться в положенні “авторський міф = міф автора” (див. наведені вище роздуми О.Забужко про авторський міф).

Однак питання кваліфікації певного митця (того ж Т.Шевченка) як (національного) міфотворця нині залишається проблемним, що автоматично переводить у статус дискусійної систему передумов, які дозволили іншим дослідникам вважати творчість письменника міфотворчістю. Наприклад, Т.Мейзерська Т.Шевченка розглядає як “продукт національно-культурного міфу”, а Лесю Українку – як творця міфу особистісного [10; 38]. У данім випадку особливу увагу привертає до себе те, що у своїм студіюванні проблем індивідуальної (авторської) міфології вчена актуалізує положення про “єдність міфо- і метафоротворення, де міф постає як система метафор” [там само; 9]. Аналогічну думку висловлював раніше Н.Фрай, стверджуючи, що “...міф – це мистецтво безумовної метафоричної ідентичності” [21; 136].

Отже, погляди вчених стосовно дефініції авторського міфу істотно різняться, причому головною рисою цієї відмінності є проблема “самостійності”, “автономності” функціонування твору, який претендує називатись авторським міфом. За А.Нямцу, обов’язковий критерій розгляду твору як авторського міфу – наступна реінтерпретація його пізнішими митцями як певної інваріантної моделі. З погляду протилежної А.Нямцу позиції (а щодо даного критерію ці позиції можуть бути тільки протилежними), феномен авторського міфу не потребує для свого “визнання” наступного стороннього опрацювання (“культурологічної міфологізації” (А.Нямцу)), одразу будучи “повноцінним” міфом (неоміфом) (Г.Грабович, О.Забужко, Т.Мейзерська).

Момент, як бачимо, принциповий⁸, і його невизначеність ще раз ілюструє нерозробленість (точніше навіть, непроробленість) наукового інструментарію сфери міфопоетики, зокрема в Україні.

Проведена робота з аналізу зазначеної проблеми дозволяє трактувати літературну міфотворчість як художнє, філософсько-естетичне явище культури (яке найбільший розвиток отримало в кін. ХІХ-ХХ ст.), коли письменник, спираючись на матеріал класичної міфології й художньо його опрацьовуючи, створює варіантну, осучаснену модель давньої широковідомої міфологічної оповіді (модуси міфологізації, реміфологізації і деміфологізації), або ж коли на ґрунті власне авторського досвіду й світовідчування окреслюється потужне структурно-змістове ядро, яке “кодує” художній світ твору даного письменника та, можучи стати об’єктом інтерпретацій інших митців, зазнає “культурологічної” міфологізації (модус авторського, або ж “нового”, міфу).

Роль міфотворчого складника в літературному процесі важко переоцінити. Про потребу міфу в кожній національній культурі, а відтак і в літературі (зокрема модерній), пише О.Забужко [5; 20]; розглядаючи український літературознавчий контекст, Н.Зборовська підкреслює непересічність ролі в ньому міфокритики та “необхідність альтернативної модерної міфотворчості, прорив до якої може консолідувати сучасний літературний процес” [6; 6] тощо.

Об’єктивна складність розроблення теми “міфологічного” в літературі, а також відносна новизна цього профілю для українського (та і в цілому пострадянського) літературознавства

⁸ Простий приклад: авторські міфи про Дон Кіхота і Фауста, як і міфи про Дон Жуана і Гамлета, пройшли шлях “культурологічної міфологізації”, хоча перші два з них – “національно-консолідуючі” і, за логікою О.Забужко, такої “міфологізації” не потребують. З іншого боку, міфи Дж.Джойса чи Ф.Кафки теж є авторськими, проте не мають (і не потребують) “культурологічної міфологізації”.

обумовлюють недостатній ступінь висвітлення в науковій дискусії проблеми міфопоетики літературного твору. Доводиться констатувати й практичну відсутність сьогодні самого визначення терміна “міфопоетика”⁹.

Критично оцінюючи термін “міфопоетичний”, І.Дьяконов вказує, що міфопоетичне мислення – це мислення тропічне, в якому є нерозділеність раціонально-логічного та образно-емоційного начала [4; 35].

Погоджуємося з формулюванням Т.Саяпіної: “...міфопоетика – це сукупність засобів художнього змісто- і формотворення, які дають змогу “зчитати” закладений у творі міфологічний зміст на рівні усвідомленого або позасвідомого сприйняття читача” [19; 34]. Однак вважаємо за необхідне наголосити на тому, що в даному разі перед нами не “сукупність засобів художнього змісто- і формотворення”, а їх система, оскільки процес “зчитування” “міфологічного змісту” твору може відбуватися лише за умови системної взаємодії цих засобів у текстовій тканині останнього. О.Киченко розглядає міфопоетику, зокрема, “...як форму (внутрішню структуру) поетичної організації тексту і як функціонально-смыслову одиницю тексту, засновану на інтерпретації комунікативних можливостей міфу засобами поетичного мовлення” [7; 168].

Таким чином, міфопоетична система твору є формальним вираженням закладеного в нього міфологічного фактора. Останній обумовлений перш за все процесами свідомої авторської міфотворчості, виявляється через атрибути – міфеми, міфологеми, міфопоетичні мотиви тощо – та може існувати в чотирьох основних модусах (типах міфотворчості) – міфологізації, реміфологізації, деміфологізації та власне авторському міфі.

Найповніше вираження міфологічне начало в літературі кін. XIX – XX ст. знаходить у романі. Серед загальних рис міфологізму (неоміфологізму) в романі XX ст. Є.Мелетинський називає наступні: а) витіснення міфологічним часом об’єктивно історичного часу; б) те, що міфологізм стає “інструментом структурування оповіді”; в) широке використання повторів і техніки лейтмотивів; г) тісний зв’язок неоміфологізму з “глибинною” психологією підсвідомості” [11; 296-297]; г) протиставлення й водночас невіддільність одне від одного “міфу” й “історії” [там само; 322].

Вчений також акцентує, що “поетика міфологізування передбачає... міфологічний синкретизм і плюралізм, елементи іронії і трагедії... концепцію легко змінюваних соціальних ролей (масок), що підкреслюють взаємозамінність, “текучість” персонажів” [там само; 339].

Практика свідчить, що міфопоетична система твору найчастіше виражається у двох основних варіантах. Перший: коли твір насичений міфологічними елементами чи паралелями до них (алюзіями, ремінісценціями тощо), які не становлять, однак, сюжетотворчої структури, а отже, сформований у тексті міфопоетичний комплекс не має впорядкованого подієвого стрижня, ядра чи ряду таких стрижнів, ядер (такі міфопоетичні системи називаємо мозаїчними, або фрагментними). Другий варіант репрезентації міфопоетичної системи спостерігаємо, якщо наявна у творі міфопоетична складова є для нього і структуротворчою і (будучи наскрізною в тексті чи панівною в певному текстовому фрагменті) може розглядатись як міфопоетичний мотив, сюжет (міфопоетичні системи такого типу називаємо лінійними; приклад – роман Т.Манна “Йосиф та його брати”).

Характерно, що в міфопоетичній системі твору може домінувати одна легендарно-міфологічна традиція (антична в “Уліссі” Дж.Джойса), а можуть поєднуватись різні елементи (моделі) одної або двох і більше легендарно-міфологічних традицій: наприклад, біблійної та

⁹ Так, в одній зі спеціальних праць – М.Мишанич і С.Мишанича “Міф, міфологія, міфологізм, міфокритика, міфопоетика: історія інтерпретації і розмежування понять” – подається ґрунтовний критичний аналіз історії вивчення міфів у світовій та вітчизняній практиці, проте власне питання міфопоетики літературного твору, по суті, тільки згадується, а самий термін “міфопоетика” не вжито в принципі [12; 50-51]. Не знаходимо визначення поняття і в присвяченому зокрема міфопоетиці підрозділі (8.2.) одної зі спеціалізованих вітчизняних праць із компаративістики “Міжнаціональні горизонти і компаративістичний дискурс сучасних літературознавчих студій” за ред. Р.Гром’яка [13].

античної, язичницької (“Тесс із роду д’Ербервілів” Т.Гарді та ін.) тощо, причому одна з них також може бути виразно превалюючою (кельтська в “Поминках за Фіннеганом” Дж.Джойса). Так сполучаються не лише однотипні (мозаїчні чи лінійні), але й різнотипні за рівнем організації міфопоетичні системи: декілька мозаїчних, мозаїчна (-і) й лінійна (-і), ряд лінійних. Очевидно, вища форма організації з точки зору міфопоетики властива творам із лінійними міфопоетичними системами порівняно з творами з мозаїчними, а також творами з комбінованими міфопоетичними системами типу “лінійно-мозаїчна” (де поєднано різні за походженням легендарно-міфологічні традиції).

Отже, художній твір з міфопоетичною системою лінійного (чи комбінованого) типу може розглядатись як такий, що у своїй основі містить окремі міфологічні (легендарно-міфологічні) сюжетні моделі. О.Холодов визначає міфопоетичний мотив у значенні сюжетотвірного елемента як “...самостійну одноактну дію, наділену семіотичним значенням, яке відображає архетипічні відносини між суб’єктом і об’єктом, формує та моделює сюжет і залишається універсальним для різноманітних культур і традицій” [20; 5].

Важливим у даному контексті стає й поняття міфопоезії, яке І.Крохін визначає так: “Міфопоезія – реалізація ірреального (прихованих можливостей і сутностей речей) і в структурному відношенні тяжіє до реалізації, розгортання метафори в символ, символу в міф” [8; 517]. Вчена перераховує й усі рівні поетичного висловлювання, на яких може проводитись міфопоетичний принцип: це поезія міфологічного образу, символу-міфу, тексту-міфу та міфологічної композиції [там само; 518].

Міфотворчість, особливо у XX ст., стає одним зі шляхів посиленої інтелектуалізації й філософізації літератури і часом нагадує своєрідну “гру” письменника з матеріалом (скажімо, в Т.Манна). Роман XX ст. демонструє варіативність міфологізування різних авторів, яке у творі може мати роль “додаткової опори” (як в “Уліссі” Дж.Джойса) чи бути “абсолютно пануючою стихією” (як у “Поминках за Фіннеганом” того ж автора) [11; 319]; бути результатом складного інтелектуального опрацювання й інтерпретації класичної міфології (Дж.Джойс, Т.Манн та ін.) або ж мати “інтуїтивний характер” (термін Є.Мелетинського) (Ф.Кафка, С.Беккет та ін.)¹⁰, співіснувати та взаємодіяти з фольклорною традицією (латиноамериканський роман II пол. XX ст.) чи не звертатися до неї (західноєвропейський роман) тощо.

У літературному творі, де міфологічний фактор структурує основні шаблони художньої дійсності, формується авторська міфопоетична модель (образ) світу, або, ширше, – міфопоетична парадигма. Під останньою ми розуміємо модель міфопоетичного осмислення світу (виражену в тексті через його міфопоетичну систему), в основі якої – міфопоетичні уявлення автора (-ів) про світ і світобудову як втілена в художньому творі оригінальна світоглядно-філософська система.

Підсумовуючи вищесказане, пропонуємо своє бачення явища міфологічного фактора в літературі. Отже, художній твір можна розглядати у світоглядно-філософському вимірі та у вимірі тексту. В першому випадку говоримо про міфопоетичну парадигму твору, а в другому – про текстуально виражену міфопоетичну систему твору. Провідними поняттями міфопоетичної парадигми твору є тип ядра цієї парадигми (за джерелом виникнення) і міфопоетична атмосфера твору. Якщо в основі твору покладено одну легендарно-міфологічну традицію (скажімо, античну чи біблійну), тип ядра буде простим; коли ж таких традицій в основі твору дві і більше, – тип ядра складений.

Навколо ядра міфопоетичної парадигми обов’язково виникає міфопоетична атмосфера твору: коли автор підпорядковує її певній, виразно соціальній меті, виходячи у творі на рівень вже соціального міфу (як, наприклад, О.Кобилянська у своїй “Землі” [детальніше див.: 3]), то атмосфера ця є гетерогенною (тобто до центрального, “художнього” міфу у творі додається соціальний міф чи програма). Якщо ж чітко вираженої соціальної програми (це може бути й нова парадигма розвитку нації чи суспільства взагалі) автор не висуває, міфопоетична атмосфера твору є гомогенною. Вона завжди буде гомогенною (вірніше, гомогенізованою) й тоді, коли твір

¹⁰ Д.Наливайко називає дві провідні лінії модерністської міфотворчості – “конструюючу” (“свідому”) і “стихійну” (“безсвідому”) – за іменами їх зачинателів: відповідно “джойсівською” та “кафкіанською” [15, I; 178, 181].

становить собою авторський міф, бо останній є за своєю природою гомогенізуючим, усепоєднуючим.

Разом тип ядра міфопоетичної парадигми твору і міфопоетична атмосфера твору сприяють вираженню третього базового складника міфопоетичної парадигми твору – модуса вираження міфологічного фактора у творі (це тип опрацювання класичного міфу чи витворення авторського міфу). Таких модусів нараховуємо чотири основних (хоча в “чистому” вигляді їх часом виділити важко): міфологізація, реміфологізація, деміфологізація і власне авторський міф.

Міфопоетична система твору на рівні тексту може мати лінійну, фрагментну чи комбіновану структуру, утворювану складниками нижчого рівня (міфопоетичний мотив, міфологема тощо).

Викладені в розвідці роздуми є спробою структурування й концептуалізації основних актуальних питань міфопоетики твору та сфери літературної міфотворчості взагалі, а отже, можуть служити основою як подальших теоретичних досліджень цієї сфери, так і практичних студій з конкретними художніми текстами.

Лекція № 7

Тема: Прикладні компаративістичні студії:
кваліфікація й аналіз у міжнаціональних системах координат

Мета: Дати поняття спектру прикладних компаративістичних студій в сучасній Україні й поза її межами, ознайомити з завданнями досліджень різної наукової природи і шляхами їх вирішень; розглянути ключові вектори праць із порівняльного літературознавства в системі системного вивчення літератури.

План

1. Сучасні українсько-російські, українсько-польські й українсько-білоруські студії (проблематика, методологічне тяжіння).
2. Література України і Скандинавії: розвиток літературних відносин та їх дослідження. Сучасний етап.
3. Українська література і мистецтво слова західноєвропейських країн.
4. Орієнталістика в українській літературі. Сучасні праці.
5. Характеристика літературознавчих досліджень профілю „Україна – США” сучасного етапу.
6. Українсько-канадські літературознавчі студії. Основні підходи й акценти.
7. Перспективи і значення вивчення української літератури в зіставленні з іншими літературами Європи і Америки.

Проблемне питання: У чому, на Вашу думку, базові відмінності більшості вітчизняних і зарубіжних компаративних досліджень? Чому часом взаємосуперечливі результати внутрішньонаціональних і компаративних літературних студій?

Література

1. Гурдуз А. Міфопоетична парадигма в українській та західноєвропейській “прозі про землю” кінця XIX - першої третини XX ст.: Монографія. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П.Могили, 2008. – 216 с.
2. Наливайко Д. Стан і завдання українського порівняльного літературознавства // Урок української. – 2000. – № 11-12. – С.55-58.
3. Наливайко Д. Сучасна літературна компаративістика: аспекти і тенденції // Слово і Час. – 2007. – № 5. – С.28-30.
4. Папуша І. До методології літературознавчої компаративістики // Слово і Час. – 2002. – № 3. – С.58-67.
5. Лімборський І.В. Європейське та українське Просвітництво: незавершений проект? Реінтерпретація канону: спроба компаративного аналізу літературних парадигм. – Черкаси, 2006. – 364 с.

6. Матвійшин В.Г. Україно-французькі літературні зв'язки XIX - поч. XXст. – Львів, 1989. – 168 с.
7. Міжнаціональні горизонти і компаративістичний дискурс сучасних літературознавчих студій: Монографія / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В.Гнатюка; За ред. Р.Т.Гром'яка. – Тернопіль: РВВ ТНПУ, 2005. – 320 с.
8. Моренець В. Національні шляхи поетичного модерну першої половини XX ст.: Україна і Польща. – К.: Основи, 2002. – 328 с.
9. Денисова Т. Наука “компаративістика” в сучасному трактуванні // Слово і Час. – 2005. – № 5. – С.24-31.
10. Овчаренко Н.Ф. Міфологема землі в канадській і українській прозі. – К., 1996. – 199 с.
11. Пригодій С. М. Літературний імпресіонізм в Україні та США: (Типологія та національні особливості). – К.: Нора-принт, 1998. – 311 с.
12. Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті: В 5 т. Т.1-5 / АН УкрРСР. Ін-т л-ри ім. Т.Г.Шевченка. – К.: Наук. думка, 1987-1991.

Конспект лекції

Показовим для названої теми лекції є дослідження трансформації франкенштейніани початку ХХІ століття у фентезійному акценті.

Системне дослідження складників метатексту інтерпретацій легендарно-міфологічних структур як одне з пріоритетних завдань сучасної літературної компаративістики триває успішно, помітна позитивна його динаміка в слов'янському літературознавстві двох останніх десятиліть. Інтенсивне поповнення кластерів відповідного художнього корпусу, тенденції його внутрішнього самоосмислення значно ускладнюють процес вивчення, також орієнтуючи дослідників на більшу послідовність праць, злагоженість зусиль, мінімалізацію суб'єктивізму в роботі й ліквідацію тематичних лакун у ній. Серед ключових за значимістю і впливом у літературно-мистецькому процесі ХХ–ХХІ ст. виділяється образ Франкенштейна з роману Мері Шеллі «Франкенштейн, або Сучасний Прометей» 1818 р. Системні звертання до образу (вже як до «податливої метафори») свідчать про постійний інтерес до нього; серед найбільш оригінальних інтерпретацій ХХ ст. варто назвати п'єсу О. Ноулана і У. Лернінга «Франкенштейн, або Людина, яка стала богом», романи Р. Майерза «Хрест Франкенштейна», Б. Олдиса «Звільнений Франкенштейн», серію книг Д. Глата «Легенда про Франкенштейна». У перші десятиліття ХХІ ст. фіксуємо відчутну актуалізацію відповідної теми в літературі і кіно, причому вплив останнього на мистецтво слова помітно посилюється. Заслужують на особливу увагу в літературному корпусі III тисячоліття фактично не досліджені романи Д. Кунца «Франкенштейн» (цикл), П. Акройда «Журнал Віктора Франкенштейна», С. Х. О'Кіф «Чудовисько Франкенштейна», Е. Хенд «Наречена Франкенштейна: Наречена Пандори», С. Петручі «Тінь Франкенштейна». Долучаються в цей час до десятків кіноверсій за мотивами книги М. Шеллі (високим ступенем самобутності позначені «Франкенштейн» 1931 р. і «Наречена Франкенштейна» 1935 р. режисера Дж. Вайла, «Помста Франкенштейна» режисера Теренса Фішера 1958 р. (Великобританія), «Молодий Франкенштейн» М. Брукса 1974 р., «Франкенштейн Мері Шеллі» режисера К. Брани 1994 р. та ін.), зокрема, американські «Новий Франкенштейн» режисера Маркуса Ніспела 2004 р., «Армія Франкенштейна» режисера Ричарда Раапхорста 2013 р., «Віктор Франкенштейн» режисера Пола Макгигана 2015 р., а також репрезентативна в аспекті відображення тенденцій переосмислення легендарно-міфологічного образу межі ХХ–ХХІ ст., по-різному оцінювана критикою фентезійна драма режисера С. Бітті «Я, Франкенштейн».

Дослідженість франкенштейніани загалом недостатня і фрагментарна й фактично не охоплює твори ХХІ ст. Скажімо, в ґрунтовних роботах Т. Струкової і А. Нямцу окреслено принципи переосмислення ключового образу метатексту в обмеженому національними і хронологічними межами ряду інтерпретацій, при цьому автор монографії 2007 р. констатує «потребу поглибленого осмислення функціонально-семантичних трансформацій франкенштейнівського мотиву в літературі ХХ ст.», не коментуючи новішу частину

відповідного корпусу ХХІ ст. Не враховано слов'янські художні версії й так само обмежено минулим століттям аналіз матеріалів із теми в монографіях С. Т. Хічкок, Б. Каррена і под. У менших за масштабом розвідках переважно студіюються локальніші фрагменти франкенштейніани – літературної, кінематографічної або інваріант її ключового образу (Наталія Владимірова, Белла Напцок та ін.), зокрема, в руслі загальних літературознавчих питань (скажімо, Л. Пікун, О. Козій). Частіше франкенштейнівський мотив не артикулюється дослідниками відображення в художньому просторі тем техногенного катастрофізму (в тому числі чорнобильської, фукусимської ліній і под.). Неврахованість у наявних працях репрезентативних творів швидко доповнюваної франкенштейніани, які органічні світовим тенденціям переосмислення традиційних структур і водночас можуть помітно впливати на логіку інтерпретацій свого тематичного корпусу, змушує говорити про невисвітленість механізмів відповідних художніх трансформацій початку ХХІ ст. З огляду ж на взаємний вплив в означеному форматі творів літератури і кіно комплексне вивчення сучасних інтерпретацій франкенштейніани з урахуванням діалогу відповідних мистецьких сфер є необхідним.

Метою пропонованої статті є вперше здійснюване окреслення основних тенденцій трансформації франкенштейніани початку ХХІ ст., зокрема, на прикладі репрезентативної для контексту драми режисера Стюарта Бітті «Я, Франкенштейн» 2014 р. (США – Австралія). Принциповими при цьому стають висвітлення а) логіки дифузних явищ у переосмисленні ключового образу відповідного метатексту і б) розширення меж художньої валентності названої структури в фентезійному антуражі.

Амплітуда переосмислення образу і теми Франкенштейна де в чому поступається діапазону інтерпретацій ряду інших образів авторської міфології, позначена видозміною первісно закладеної художньої ідеї, зокрема, в силу специфічної подвійності тематичного стрижня. Якщо монстр Франкенштейна в романі М. Шеллі і багатьох наступних інтерпретацій мстить своєму творцю за нещасне (самотнє) існування, то в версії С. Бітті згодом ця істота бореться проти сил зла за людей взагалі. Важливо, що від науково-фантастичного жанру постать творіння Франкенштейна впевнено переходить до фентезійного, при цьому вона вже вступає в прямі взаємини з ірраціональними втіленнями сил добра і зла: якщо в інваріантному творі звертання монстра вченого до Бога носили риторичний характер, то в інтерпретації ХХІ ст. ця метафорика переходить на новий символічний рівень, опредмечується. Традиційно глобально осмислюване у франкенштейніані питання «хто я?» дитя вченого вже у фентезійному просторі С. Бітті задає своєрідним медіаторам – воїнам добра горгуліям.

У драмі С. Бітті творіння Франкенштейна монстром назвати важко, і факт номінації тут акцентується особливо: від безіменної істоти ряду попередніх інтерпретацій (відтіняє які, скажімо, «Франкенштейн: Мертвий і живий» Д. Кунца) постать головного героя переростає в символізацію людини взагалі (читай: нової людини ХХІ ст.) – не дарма королева ордена горгулій називає героя Адамом, підкреслюючи його стать: «він», не «воно». Цим у драмі також підтримується зв'язок з оригінальним романом М. Шеллі, в якому Творіння порівнює себе з першолюдиною (схожий прийом з «Адамом» обіграно в американському фантастичному телесеріалі «Зоряний крейсер „Галактика”» 2004 р.). Найменням героя актуалізовано наступний принциповий момент: зустріч і рятування ним жінки-вченого Терри осмислюється як знайдення ним своєї пари, Єви (драма має відкритий фінал і містить недвозначний натяк на взаємну симпатію Адама і вченої). Питання Терри, чи не прийшов герой до неї просити створити йому жінку, як колись обіцяв Віктор Франкенштейн, не випадкове: наречена монстра повинна була бути одною з ним природи, але, борючись за людей і рятуючи їх світ, Адам набуває душу (цей мотив заслуговує на окрему увагу), тобто тепер може бути коханий звичайною жінкою. Імена «Адам» і «Терра» в цьому контексті сполучаються й символічно: «Терра» семантично орієнтує на місце в просторі (горизонталь), тимчасом як «Адам» – на діалог епох, минулого і майбутнього (вертикаль); крім іншого, це й метафоричне поєднання науки й фантастики.

Фактично поєднуючи в пару дитя Франкенштейна і звичайну жінку, С. Бітті торкається ще одної важливої в літературно-мистецькому процесі ХХ–ХХІ ст. теми й гострої соціальної проблеми сучасності. Запропонована метафора передбачає поліваріантне трактування: можливість довільного конструювання людини (до рівня кіборга) в лабораторії, а також знайдення особистістю щастя серед представників не свого культурного плану (читай: повноправного входження до системи прийнятої соціальної культури елементів іншої). Аналогічна до останнього положення настанова прочитується в ряді сучасних аналізованому творів: у «Сходженні Юпітер» режисерів Л. і Л. Вачовські 2015 р. (США – Австралія), корпусах вампіради, мінотаврїани, інтерпретаціях образу єдиногого та ін.

Оригінальна конфігурація сюжету дозволяє С. Бітті актуалізувати і проблему синівської пам'яті, вдало підкреслену, знов-таки, іменем героя: Адам-Франкенштейн несе відповідальність як за вчинки свого прямого творця Віктора, так і за прабатька людства в цілому.

Коли в ранніх трактуваннях франкенштейніани про наявність душі у творіння вченого говориться абстрактно (наділена здатністю високих переживань істота не може не мати душу), то в версії С. Бітті одухотвореність Адама-Франкенштейна доведена й буквально – в ігровому порядку. Факт одухотвореності Адама-Франкенштейна (і, наприклад, гарпій – воїнів добра), те, що він постає в американсько-австралійській драмі, в тому числі, в іпостасі власне культурного героя, безсмертного захисника людської цивілізації й християнських цінностей, підтверджує високу художню валентність цього образу. Крім іншого, така інтерпретація суперечить сформованій традиції переосмислення постаті Франкенштейна митцями II половини ХХ – початку ХХІ ст.: пригадаймо фразу Дж. Байрона з роману Б. Олдиса «Звільнений Франкенштейн» 1973 р. «...нас очікує світ, що кишить чудовиськами Франкенштейна...», яка отримує продовження в романі Д. Кунца «Франкенштейн: Мертвий і живий» 2009 р., де вчений мріє за допомогою своїх «Нових людей» створити «...Мільйонлітній Рейх, спочатку на Землі, а потім на всіх планетах Всесвіту» (до слова, Б. Олдис проводить паралель «Франкенштейн – Едип»). Окреслений тип трактування головного героя драми «Я, Франкенштейн» органічний загальній тенденції реінтерпретацій легендарно-міфологічного образу в літературі II половини ХХ–ХХІ ст. – корпусу, де вампіри релігійні, а люди створені ними чи хочуть бути ними; де одухотворений Мінотавр з'єднує характеристики образів Робінзона й Агасфера чи Христа, Прометея і под.; де існують цивілізації мінотаврів і (антропоморфізованих) єдиногогів і т. ін. Опосередковано витримана в роботі С. Бітті і вказувана нами тенденція деформації позитивних типів легендарно-міфологічних образів: зокрема, обігрування в романі англійки 1818 р. біблійного контексту розвинуто в драмі 2014 р. коментарем про ангельський патронат над орденем горгулій (до речі, королева останніх наділена негативними рисами: здатна обманювати).

Водночас в аналізованому випадку можемо говорити і про опосередковану художню валентність постаті Адама-Франкенштейна – про її здатність інстальоватись у систему образів «сторонніх» сюжетів і мотивів. Так, у драмі С. Бітті персонаж Адам – елемент, привнесений у картину міського (паризького) фентезійного світу початку ХХІ ст., де малочисельні горгулії протистоять силам зла; франкенштейнівська лінія в її традиційному розумінні (з ідеєю відповідальності за свої вчинки перед майбутнім) тут проходить як додаткова, але постать самого Адама-воїна центральна: у результаті він стає каталізатором протистояння сил добра і зла й фактично очолює фінальну на певному етапі битву за добро. Подібний прийом зіткнення двох міфологічних світів репрезентовано, скажімо, в «Звільненому Франкенштейні» Б. Олдиса, де Джозеф Боденленд із майбутнього (ХХІ ст.) потрапляє до ХІХ ст. і сприймає цю епоху як міфологічну, сам також сприйнятий як міфологізована постать Дж. Байроном, майбутнім подружжям Шеллі й самим Віктором Франкенштейном та його творінням.

Убивство Адамом принца демонів – символічна вказівка і на перемогу героєм темного начала в собі; так С. Бітті наслідує закладений в тексті М. Шеллі принцип

роздвоєння героя, не дарма в главі VII її роману Віктору Франкенштейну потвора здається його власним злим началом, вампіром (більш виразно таке роздвоєння продемонстроване в «Дивній історії доктора Джекіла і містера Хайда» Р. Л. Стивенсона 1886 р.). В оригінальному тексті письменниці творіння вченого в розпачі порівнювало себе з Сатаною («У Сатани були побратими-демони; в їхніх очах він був прекрасний. А я самотній і всім ненависний»), і в роботі С. Бітті Адам, самотній у жорстокому світі (та врешті знайшовши пару), зустрівся з утіленнями сил зла, поставши їх протилежністю. Не є випадковістю підкреслення творінням Франкенштейна в драмі 2014 р. факту однакової дистанційованості його від сил добра, зла чи від людей – це також органічно вписується в популярну в літературно-мистецькому контексті середині ХХ – початку ХХІ ст. парадигму «добро – змінна – зло» і суперечить, наприклад, християнському канону.

Приклади опосередкованої художньої валентності легендарно-міфологічних образів бачимо переважно в творах середини ХХ – ХХІ ст.: в аналізованому контексті це американські «Франкенштейн зустрічає людину-вовка» режисера Роя Вільяма Нілла 1943 р. і «Ван Хельсінг» режисера Стивена Соммерса 2004 р., японський «Франкенштейн проти Барагона» режисера Ісиро Хонди 1965 р., а також синонімічні тут роман «Шерлок Холмс проти Дракули» Д. С. Девіса 1995 р., фантастичні американські цикл «Месники» і бойовик «Бетмен проти Супермена: На світанку справедливості» режисера З. Снайдера 2016 р. та ін. Думається, популярність творів з такими комбінаціями систем персонажів свідчить про певну кризу художньої, а значить, і соціальної свідомості, коли чергові постаті супергероїв (або осучаснені в відповідному аранжуванні образи класичних героїв) чи монстрів уже не викликають в аудиторії належної зацікавленості, і підвищити градус уваги до них автори намагаються за рахунок своєрідного зведення на одній сцені функціонально співвідносних чи різних за моральною спрямованістю дії персонажів (схожа причина, очевидно, викликає до життя в кінці ХХ ст. суперечливе явище мешап-прози). У процесі співіснування / протистояння постаті яскравих персонажів-одинаків розкриваються в не типовому для себе світлі, їх стереотипні лінії поведінки деформуються, часто знижується героїчний пафос їх намірів і бажань і, навпаки, можуть знаходити «етичне виправдання» вчинки традиційних злотворців. Названа «втомленість» образів (і аудиторії від них) може призводити до поступового порушення системності художнього звернення до них (чи до «інфляції образу»), а в результаті – до їх «пасивності», про яку пише А. Нямцу.

Прагнення Віктора Франкенштейна з твору М. Шеллі розімкнути обійми смерті очікувано осмислюється в драмі С. Бітті в містичному ключі і гротескно повторюється в спробах демонів оживляти тіла померлих, спираючись на наукові знання (в цьому випадку страх людства, пов'язаний з образом творіння Франкенштейна, поєднано зі страхом перед демонічним; у результаті підкреслюється ситуативна синонімія цих явищ). Водночас фентезійна канва картини 2014 р. нівелює постать людини як такої, що визначає хід історії й відповідає за нього: представники людства виведені в фільмі відстороненими від споглядання боротьби сил добра і зла і можуть тільки відчувати її результати на собі, бути керованими. Скажімо, доктор Терра, нічого не підозрюючи, працює у фінансованій демонами лабораторії, що ця лабораторія знаходиться в центрі Парижа, як і Собор Паризької Богоматері – за фільмом, осередок ордена горгулій. Сама французька столиця постає в роботі С. Бітті ніби в двох площинах: реалістичній та ірраціональній, що також відповідає фентезійним канонам (аналогічну подвійність Львова змальовано в романі Дари Корній і Тали Владмирової «Крила кольору хмар», Москви – в циклі С. Лук'яненка «Варти» тощо).

Як видно, висока художня валентність франкенштейніани забезпечує їй розширення інтерпретаційних горизонтів у ХХІ ст., чому сприяє, зокрема, впевнене введення теми і мотиву в фентезійний простір. Перспективність дослідження нових акцентів і тематичних сполучень у творах цього літературного корпусу ХХІ ст. безсумнівна.

Тема: Література в умовах мультимедіаекспансії: трансформації

Мета: Навчити розуміти сутність і структуру сучасного полілогу літератури й системи інших мистецтв, дати поняття мультимедіаекспансії та її різновидів у площині художньої літератури початку ХХІ ст.

План

1. Література в полілозі мистецтв: віхи становлення галузі й сучасний стан.
 2. Проблема перекодування різних видів мистецтв.
 3. Література й живопис і музика. Зорові форми.
 4. Література й скульптура та архітектура.
 5. Нові форми буття літератури: мультимедіароман, метро-роман, інтерактивний роман та ін.
- Проблемне питання:** Чи можуть дослідження з порівняльного літературознавства за умов посилення в них екстралітературних факторів перетворитися в культурологічні студії?

Література

1. Генералюк Л. Універсализм Шевченка: Взаємодія літератури і мистецтва / Леся Генералюк. – К. : Наукова думка, 2008. – 544 с.
2. Наливайко Д. Взаємозв'язки та взаємодії літератури й інших мистецтв в аспекті компаративістики // На пошану пам'яті Віктора Китастого : зб. наук. пр. / НаУКМА ; упоряд. Моренець В. П. – К. : Вид. дім. „КМАкадемія”, 2004. – С. 115-145.
3. Наливайко Д. Література в системі мистецтв як галузь порівняльного літературознавства // Слово і Час. – 2003. – № 5. – С. 10-18; № 6. – С. 7-19.
4. Наливайко Д. Стан і завдання українського порівняльного літературознавства // Літературознавство : [Матеріали 4 конгр. Міжнар. асоціації українців] : доп. та повідомл. – К. : Обереги, 2000. – Кн. 2. – С. 42-50.
5. Папуша І. До методології літературознавчої компаративістики // Слово і Час. – 2002. – № 3. – С. 58-67.
6. Літературознавча компаративістика : навч. посібник / Терноп. держ. пед. ун-т ім. В.Гнатюка ; упоряд. : Р. Т. Гром'як, І. В. Папуша. – Тернопіль, 2002. – 334 с.
7. Силантьєва В.І. Художнє мислення перехідного часу (література та живопис): А.Чехов, І.Левітан, В.Серов, К.Коровін. – Одеса : Астропринт, 2000. – 352 с.
8. Тишунина Н.В. Взаимодействие искусств в литературном произведении как проблема сравнительного литературоведения // Филологические науки. – 2003. – № 1. – С. 19-26.
9. Фока М. Синестезія як генератор музично-живописних ефектів у поетичній творчості Павла Тичини // Дивослово. – 2010. – № 1. – С. 55-57.

Конспект лекції

Аналіз сучасного літературознавчого і взагалі культурологічного дискурсу дозволяє говорити про впевнене домінування в ньому міфопоетичного похилу. Підвищений інтерес епохи до міфу й міфотворчості в усіх галузях людської діяльності при цьому віддзеркалюється вповні, хоча часом стимулює в окремих дослідників дещо штучний пошук міфопоетичного в довільно обраному фактичному матеріалі. Помітні такі випадки і в українському літературознавстві, де проблема (національної) міфотворчості стоїть вельми гостро.

Ключовою причиною середнього рівня значної частини прикладних вітчизняних розвідок із міфопоетики, виданих у кінці ХХ – початку ХХІ ст., залишається мінімальна розробленість теоретичного аспекту цієї сфери. При цьому якщо аналіз різноаспектних варіацій художнього переосмислення корпусу класичної міфології триває зі змінним успіхом, забезпечуючи швидше акумулятивну функцію для майбутніх компаративних студій, то дотичні до проблеми авторської міфології розвідки нині продуктивно майже не розробляються (потужним поштовхом до вивчення проблеми стала свого часу полеміка про міфотворчість Т. Шевченка). Іншими словами, осягнення мистецького тяжіння до «джойсівської» моделі міфотворчості аналізується інтенсивніше і технічно простіше, ніж

вивчення схильності письменника до моделі «кафкіанської» (ці дві моделі називає Д. Наливайко [13, 178; 13, 181]).

Фактори відсутності спроб узгодити колізію щодо теоретичного інструментарію, пов'язаного з інсталяцією міфоелементів у художній текст; неуточнення більшістю сучасних вітчизняних учених тих теоретичних координат, згідно з якими будуються їх роботи щодо відповідної практичної проекції або ж прийняття ними за основу без належного обґрунтування тих чи інших концепцій; парадокси у власному осмисленні теоретичного матеріалу (О. Кобзар [11, 137]); відчутна адаптація аналізованого матеріалу під обрану методологію (наприклад, О. Гольник [1, 12–13; 1, 15–16]); «забування» вказувати чуже авторство теоретичних розробок, використовуваних у власних публікаціях (прикметні «запозичення» в розвідці М. Зуєнко [10, 22] із праць А. Гурдуза [напр., див.: 7, 29–30]) з часом визнаються авторкою [9, 4–5]); формування на базі некоректних (і / чи нефахових) положень праць деяких попередників власних досліджень (зокрема, Л. Хавкіною [15, 20–21; 15, 32; 15, 57] – проблема має міждисциплінарний характер) вносять специфічний акцент у результати таких студій, що останні – як прогнозовано дискусійні – можуть потребувати додаткової верифікації. Адекватність і органічність світовим критеріям теоретичних координат міфопоетики, з іншого боку, формує відповідне поле вивчення, значно ширше, ніж воно уявляється окремим дослідникам (наприклад, І. Костюк [12]). Крім того, кластери відповідного художнього масиву інтенсивно поповнюються, спостерігаються тенденції його внутрішнього самоосмислення, що також ускладнює процес вивчення й орієнтує дослідників на більшу послідовність праць, злагодженість зусиль, мінімалізацію суб'єктивізму в роботі й ліквідацію тематичних лакун у ній.

З огляду на вищесказане об'єктивний інтерес викликає творчість митців початку ХХІ ст., орієнтованих на жанрово синтетичну прозу, якій властива особлива комбінаторна природа міфопоетичної парадигми. Яскравим прикладом такої прози може служити роман Алли Рогашко «Осінь Рондо місячної ночі» 2010–2011 р., який, написаний в експериментальному ключі співвідносно з вимогами винесеної в назву музичної форми (рондо), привертає увагу саме структурно-формальним принципом формування в його тексті міфопоетичної парадигми. Метою пропонованої розвідки є вперше здійснюване визначення специфіки міфопоетики названого роману. Ключовими завданнями при цьому стають а) виявлення ролі структуротворчих атрибутів рондо в формуванні міфопоетичної атмосфери роману; б) з'ясування особливостей звучання в тексті твору А. Рогашко провідних оказіональних міфологем і в) спроба трактування місця «Осінь Рондо...» в міфопоетичній типології українського любовного містичного роману початку ХХІ ст.

Текст «Осінь Рондо місячної ночі» ще не став об'єктом повноцінного літературознавчого аналізу (самотньою виглядає навіть традиційна для Галини Пагутяк емоційна рекомендація [14, 5–6], тимчасом як заслуговує на детальне літературознавче висвітлення в силу оригінального авторського підходу до обраної теми. Параболізм сприйняття роману і його різнорівневих складників реалізується шляхом особливого порядку розміщення, повторюваності й видозміни в тексті окремих словосполучень і речень, які набувають потрібний автору символізм і підтекст саме в заданій комбінації. «Опорні» лексеми при цьому стають оказіональними міфологемами тексту, упродовж сюжету функціонуючи як містичні вказівники. Такі первісні ключові міфологеми в романі відповідають чотирьом лексемам-складникам його назви: саме вони виступають маркерами романтичного антуражу подій роману. Осінь – як пора підведення підсумків через повернення в споминах у минуле життя – своє і чуже; рондо – як асоційована з музичним твором специфічно організована форма реалізації змісту через системні й дещо варійовані повторення головної теми та її ситуативних атрибутів; місячна пора – як найінтимніший і найбільш романтичний, пов'язаний з любовними і / чи містичними переживаннями час [14, 94], а також ніч – як символ таємниці, яку героям потрібно досягнути. Подібний, хоч і менш підкреслюваний автором ситуативний параболізм набувається в реалістично, на перший погляд, піднесеній картині світу в романі Ольги Слоновьської «Дівчинка на кулі» 2012 р., де названий ефект забезпечується, зокрема, діалогом з однойменним витвором

Пабло Пікассо.

У творі А. Рогашко історія кохання однієї трагічно загиблої пари (Софії і Степана) химерно віддзеркалюється в житті іншої (Любки і Любомира) як у своїй реінкарнованій версії [14, 186], чим утверджується незнищенна сила кохання. У своєрідному зачині роману під назвою «Із розмови двох янголів» заявлено оригінальні координати художнього моделювання: трійця Він і Вона та Музика формують вічно повторюване Осіннє Рондо місячної ночі, якому протистоїть «якась незвідана химерна сила» [14, 9]. Остання закономірно до традицій масової літератури абстрактної природи [2, 297], хоча й з'являється героям роману в вигляді таємничої пані в чорному. Саме в цій частині книги артикульована її провідна тема і вказаний ряд другорядних (атрибутивних для головної теми) мотивів. Поєднання доль двох пов'язаних у часі закоханих пар – зі світів старого і нового Львова – в А. Рогашко художньо обіграно, зокрема, у вигляді химерних пригадувань, дежавю, передчуттів героїв [14, 84; 14, 191]. При цьому часові й просторові атрибути обох історій перегукуються, забезпечуючи впізнаваність і відповідне системне нагадування в тексті, а також містять власну внутрішню логічну схему. Наприклад, зустріч Любки з її милим відбувається весною, а тимчасовий розрив – восени, такий самий символізм витриманий в часі зустрічі й розлуки закоханих часів старого Львова.

Указані численні акцентовані образи й мікрообрази, пов'язані з ними сцени – явлення таємничої жінки в чорному, яка загубилася в часі [14, 78; 14, 104–105; 14, 137], романтична окриленість героїні (Софії [14, 18; 14, 44] і Любки [14, 74]) «бліді квіти» на деревах [14, 65; 14, 136] і тривожна поведінка ворон [14, 48; 14, 83–84], схожа на осінь весна [14, 10; 14, 64–65; 14, 104] тощо – в своїй повторюваності утворюють мережу символічних перегуків, що сприймаються як система містичних знаків, яка орієнтує на тривожний розвиток дії, навіть думку про циклічність і відносність часу, його тяглість і сталість, сприяє ефекту ретардації, універсалізації й масштабуванню зображуваних подій і, нарешті, дозволяє кваліфікувати роман як різновид міського фентезі з ретро-похилом (у координатах популярного в українській літературі межі XX–XXI ст. «львівського» тексту).

Багатозначність метафор також сприяє стереоскопічності сприйняття твору. Важливий, приміром, у романі асоціативний комплекс води. Як плин часу і пам'яті піднесене назване перевтілення історії першої пари закоханих у життя другої; трагедія загибелі Софії і Степана сюжетно пов'язана з історичним «одяганням» річки Полтви в камінь – паралельно таким «похованням» у небутті (символічна бездонність води) показане в тексті А. Рогашко недопущення кохання Софії і Степана. Саме з рідиною асоційовані для Степана любовні переживання: «Зустрічі ті були, мов краплі життєдайного еліксиру, яким він напувався...» [14, 48]; Любка наповнюється енергетикою коханого «...мов нектаром, по самі вінця...» [14, 130]; у години ж возз'єднання Любки і Любомира «...ніжність, пристрасть і жага вихлюпнулись зовні солодкою знемогою» [14, 198] і под.

Як вода переливається в «Осінньому Рондо...» музика, роль якої – особливо мелодій Ф. Шопена [14, 176], Л. ван Бетховена – підкреслена в житті персонажів. Постать Ф. Шопена, очевидно, вибрана не випадково: йому належить ряд рондо. Якщо в першій історії роману Софія грає на фортепіано, то в другій – Любомир; «чарівна музика» «...була невід'ємною частиною життя Любомира. [...] Серце уважно слухало її і розуміло. Музика сформувала його світогляд, сприйняття життя. Він міг підвестися над повсякденністю... й доторкнутися душею цього неймовірно прекрасного світу під назвою Музика» [14, 111–112]. У час довгоочікуваного поєднання пари сучасного Львова Любомир грає Любці «Місячну сонату» Л. ван Бетховена [14, 173], що в контексті подій і атмосфери роману отримує символічний сенс. Більш того, в книзі, побудованій за канонами музичної форми рондо, звучить і «симфонія старого міста» Львова [14, 87].

Серед повторюваних в аналізованому романі текстових фрагментів особливо вагомі ті, що стосуються провідної тематичної лінії. Так, важливе в контексті сюжету питання «Котра година?» героям роману задає таємнича жінка в чорному (кількість повторень фрази долає символічне число три), вік якої від часу першої історії до періоду другої відповідно змінюється: якщо Софії являється «висока красива пані років десть за тридцять» [14, 21] або

«старезна бабця в поношеному вицвілому одязі» [14, 65], то перед Любкою вже тільки «висока старезна бабця років десь так за дев'яносто» [14, 78], [аналогічно див.: 14, 137]. «...Якесь суцільне втілення зла...» – досить точно характеризує цю постать Любомир [14, 189]. Пов'язані з жінкою в чорному повторювані фрагменти тексту значні за обсягом і змістовно варіативні, що відповідає принципу рондо, вони становлять своєрідний рефрен роману, певно відображаючи й динаміку сюжету.

Доречно пригадати подібну практику в романі Вікторії Гранецької «Мантра-омана» 2011 р., де повторювані точно чи майже дослівно фрагменти (окремі речення та їх групи) численні й системні, розташовані по всьому тексту і функціонально співвідносні з рефренами в творах пісенного жанру. Завдяки цьому процес читання «Мантри-омани» певно нагадує проказування розчиненого в її тексті набору мантр (мантра відтворюється повторенням із можливими модуляціями), які врешті зливаються в одну умовну «мантру» роману. До слова, з огляду на зв'язок «Мантри-омани» з «Євпраксією» Павла Загребельного систему повторюваних фрагментів у тексті В. Гранецької можна розглядати і як розгорнуту й ускладнену лейтмотивну лінію цього роману-попередника [3, 143].

Виявлені закономірності творів А. Рогашко і В. Гранецької типологічно подібні (романи писалися фактично одночасно), формальні причини їх появи в художніх текстах однакові – викликані специфікою обраних «жанрових» форм (відповідно рондо і мантри). При цьому комбінаторна міфопоетика твору В. Гранецької доповнена вказаними повторами, тимчасом як для міфопоетики роману А. Рогашко коментовані повтори структуротвірні. Менш очевидна, але певно наявна подібність аналізованого роману А. Рогашко і до «Зла» Людмили Баграт 2002 р., де окремі текстові повтори також становлять кільцевість композиції і специфічна система містичних знаків робить очікуваною трагічну розв'язку (існування ірраціонально орієнтованої символіки в містичній прозі, як і специфічний хронотоп чи швидше ігровий характер містико-фентезійного елементу в ній взагалі можна вважати типовим явищем).

Спостерігаємо в тексті «Осіннього Рондо...» й інші можливі відгуки творів-попередників. Скажімо, нагадує про себе названий роман Л. Баграт «Зло», в якому героїня Марго так само, як і Любка, знаходить і зустрічається з коханим уві сні й проходить при цьому подібні випробування. Найбільш яскраво сказане ілюструє повторюване в романі А. Рогашко прохання коханого Любки не випускати його руку з її [14, 76; 14, 149; 14, 170; 14, 198]. Не уникає А. Рогашко і такого популярного в українському містичному любовному романі початку ХХІ ст. моменту, як створення (переважно) героїнею мистецького витвору чи написання книги про пережите. В «Осінньому Рондо...» «Степан мріяв написати книгу», а Любомир напише [14, 198]. Аналогічно героїня «Гонихмарника» Дари Корній, Аліна, – художниця, а Магда-Мавка в «Щоденнику Мавки» тієї ж авторки – письменниця (художником є обранець Мавки – Олексій); захоплюється фентезі-малярством Руслана в «Зозулятах зими» Дари Корній і Тали Владимирової, пишуть книгу Сніжана із «Дзеркала єдинорога» Людмили Таран і Євпраксія з «Мантри-омани» В. Гранецької, творить власну історію-казку «фея казок» Марго із «Зла» Л. Баграт і под.

Узагальнюючи сказане, можна стверджувати, однак, що дебютний і художньо успішний роман А. Рогашко «Осіннє Рондо місячної ночі» досить оригінальний, сприймається значною мірою і як літературний експеримент, а його міфопоетичний потенціал розкрито відносно автономно стосовно класичного міфологічного чи авторського міфопоетичного корпусу, і в цьому підхід А. Рогашко ближче до манери Олени Печорної (особливо в «Колах на воді» 2013 р. [4]). Також на користь аналізованого твору свідчить увага авторки до техніки написання, власне до слова, побудови тексту, що, на жаль, далеко не завжди характерно для сучасної української прози. Міфопоетична система «Осіннього Рондо...» в своїй основі відповідає мозаїчному типу [7, 27–28] і принципово відрізняється від аналогічних систем переважної більшості любовних містично-фентезійних романів України кінця ХХ – початку ХХІ ст., в основі яких лежить комбінаторна (лінійно-мозаїчна) модель [3, 139–140] і ставка переважно зроблена на нехитрий, «формульний» і популярний, частіше багато в чому запозичений із західноєвропейських і північноамериканських зразків

сюжет [5, 65]. Серед типових творів названої групи можна назвати «Мантру-оману» В. Гранецької, численні романи Дари Корній та ін. [6, 62].

І хоча комбінаторна міфопоетична система твору формально складніша, більш технічна, вона є варіантом «джойсівської» моделі міфотворчості, що остання як абсолютно органічна стандартам масового – «формульного» – мистецтва нині стала чи не цілком домінантною в Україні. Переобтяження літературно-мистецького процесу такими зразками сприймається критикою з відомих причин прихильно і відповідно дещо деформує уявлення про просування пошуків національної міфотворчості вперед, оскільки інтенсивність процесу гарантується швидше «кафкіанською» моделлю міфотворчості, а така в українській літературі (і, наприклад, у білоруській) початку ХХІ ст. надто незначна. У результаті національна літературно-мистецька система на шляху міфопоетичних пошуків переживає кризу не тільки через складність руху в бік «кафкіанської» моделі, але й через штучну ставку на домінантну в світі «джойсівську» модель, яка, в свою чергу, значно вичерпана і демонструє ознаки кризи [8, 48–49].

Проблеми конкретизації й узгодження ключових методологічних координат для забезпечення достовірності й недвозначності результатів міфопоетичних студій на шляху інтенсифікації вивчення окресленої сфери – з одного боку, а також глибоке осягнення в компаративному ключі творів новітніх національних письменників – з іншого, безумовно, є пріоритетними в українському літературознавстві початку ХХІ ст. Романи Алли Рогашко при цьому становлять особливий інтерес, зокрема, в сенсі прогресу її роботи над художнім словом (до речі, в наступному творі авторки «Крізь безодню до світла» риторика дещо змінюється), тому подальше опрацювання її прози уявляється доцільним і перспективним.

Комплекс контрольних робіт (ККР) для визначення залишкових знань з дисципліни, завдань для контрольних робіт

Комплексний тест

Базовий рівень (30 питань з 1 правильною відповіддю)

1. Науковий етап розвитку літературної компаративістики розпочинається...
 - в античний час
 - у середині XX ст.
 - у XVIII ст.
 - у II пол. XIX ст.
 - у середині XVIII ст.
2. Імагологія розглядає...
 - національні образи
 - образи одної культури крізь призму сприйняття іншої національної культури
 - культурологічні міфи окремих націй
 - національні іміджі країн світу
 - явища мистецтва слова шляхом їх зіставлення
3. Класичною в літературній компаративістиці вважається школа...
 - англійська;
 - німецька;
 - американська
 - французька
 - італійська.
4. Генетико-контактологічний підхід у компаративістиці змінюється типологічним...
 - у середині XX ст.
 - на початку XXI ст.
 - у середині XIX ст.
 - тільки в американських дослідженнях сер. XX ст.
 - тільки в американських дослідженнях сер. XIX ст.
5. У сучасних компаративістичних студіях домінує...
 - контактна генетика
 - синтез типології і контактної генетики
 - генетична контактологія
 - типологія
 - імагологія
6. Проміжною ланкою між національною й регіональною літературними системами є...
 - світова літературна система
 - літературна підзона
 - зональна літературна система
 - літературний підрегіон
 - обласна літературна система
7. Арабо-мусульманська, балканська, балтійська, скандинавська, слов'янська літературні (культурно-літературні) системи є...
 - національними
 - зональними
 - регіональними
 - часовими
 - обласними
8. Запозичення, наслідування, стилізація належать до сфери...
 - контактно-генетичних зв'язків
 - генетичних зв'язків
 - контактних зв'язків
 - типологічних сходжень
 - полі контактів
9. Умовний розподіл компаративістів на контекстуалістів і неконтекстуалістів пов'язаний з періодом розвитку літературної компаративістики...

офіційного визнання
„першої кризи”
„другої кризи”
„третьої кризи”
донауковим

10. Провідним компаративістом України є...

Богуслав Бакула
Дмитро Наливайко
Анатолій Науменко
Микола Жулинський
Анатолій Гуляк

11. Відомим словацьким ученим-компаративістом є...

Богуслав Бакула
Дмитро Наливайко
Олександр Дима
Діоніз Дюришин
Галина Сиваченко

12. Теорію і практику культурологічної трансформації легендарно-міфологічних образів і мотивів розробляє...

Богуслав Бакула
Дмитро Наливайко
Анатолій Науменко
Олександр Дима
Анатолій Нямцу

13. Зацікавлення циклом творів про Сиду припадає на період...

античності
середини XX ст.
XVIII ст.
II пол. XIX ст.
XVII ст.

14. Термін “порівняльне літературознавство” вжито вперше в дослідженні...

Й.В.Гете
Філарета Шаля
Едгара Кине
Жозефа Текста
Абеля Франсуа Вільмена

15. Засновником літературної компаративістики називають...

Й.В.Гете
Філарета Шаля
Олександра Веселовського
Жозефа Текста
Теодора Бенфея

16. Першим дослідником “мандрівних сюжетів” стає...

Джон Денлоп
Теодор Бенфей
Олександр Веселовський
Жермена де Сталь
Г.Е.Лессинг

17. Автором поняття „світова література” є...

Х. Кортасар
Й.В.Гете
В.Шекспір
Л. да Вінчі
Г.Е.Лессинг

18. Хуан де ла Куева, Лопе де Вега, Гільєн де Кастро, П'єр Корнель пропонують у своїх творах власну інтерпретацію образу...

Дон Жуана
Дон Кіхота

- Франкенштейна
Сида
Гамлета
19. Автором першого в історії літературної компаративістики підручника “La littérature comparée” є...
Жозеф Текст
Поль Ван Тигем
Філарет Шаль
Едгар Кине
Діоніз Дюришин
20. Синхроністичні таблиці були винайдені...
Михайлом Драгомановим
Іваном Франком
Михайлом Возняком
Олександром Веселовським
Михайлом Бахтіним
21. Україністка Магдаліна Ласло-Куцюк – представниця порівняльного літературознавства...
Польщі
Словенії
Румунії
Російської Федерації
США
22. Монографія „Очима Заходу: Рецепція України в Західній Європі XI-XVIII ст.” відзначена Шевченківською премією і належить...
Дмитру Наливайку
Галині Сиваченко
Тамарі Денисовій
Тетяні Рязанцевій
Ігорю Лімборському
23. Новостворений відділ компаративістики в Інституті літератури імені Т.Г.Шевченка НАН України очолює...
Галина Сиваченко
Дмитро Затонський
Наталя Овчаренко
Дмитро Наливайко
Тамара Денисова
24. Формально визнана американська школа була....
1958 р.
1941 р.
1812 р.
1931 р.
на поч. XX ст.
25. Перший підручник з літературної компаративістики виданий...
1831 р.
1812 р.
1920 р.
1861 р.
1979 р.
26. Першим українським компаративістом вважається...
Іван Франко
Михайло Драгоманов
Олена Пчілка
Михайло Возняк
Олександр Білецький
27. Знамениту доповідь “Криза порівняльного літературознавства” виголошує на II Конгресі Міжнародної асоціації порівняльного літературознавства...
Америко Кастро
Рене Веллек
Філарет Шаль

Роман Якобсон

Юлія Кристева

28. Уперше в Україні в 1994 р. кафедру компаративістики було створено...
в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка
в Національному університеті “Києво-Могилянська академія”
в Запорізькому національному університеті
в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича
в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка
29. Міжнародна асоціація літературної компаративістики існує...
з 1931 р.
з 1979 р.
з 1955 р.
з 1958 р.
з 1961 р.
30. У Німеччині літературна компаративістика набула особливого розквіту...
після Першої світової війни
після Другої світової війни
до Другої світової війни
до Першої світової війни
на початку ХХІ ст.

Середній рівень (6 питань відкритого типу)

1. Глобальне дослідження „Міф. Легенда. Література: (теоретичні аспекти функціонування)” (2007) належить... (Анатолію Нямцу).
2. Доповідь “Криза порівняльного літературознавства”, виголошена на II Конгресі Міжнародної асоціації порівняльного літературознавства, зафіксувала в розвитку літературної компаративістики етап... (Першої кризи).
3. Штаб-квартира Міжнародної асоціації літературної компаративістики розташована... (У Парижі).
4. Повне відновлення (з часів радянської заборони) досліджень із порівняльного літературознавства в Україні відбувається після... (1991 р.).
5. Компаративістика як інтертекстуальність отримує найширший розвиток... (У Польщі).
6. Найбільш впливовою на межі ХХ-ХХІ ст. у світі вважається компаративістична „школа”... (Американська, або США).

(6 питань з 2-3 правильними відповідями або на встановлення відповідності)

1. “Конструюючи” лінію модерністської міфотворчості також називають...
“безсвідомою”
“свідомою”
“стихійною”
“кафкіанською”
“джойсівською”
2. До структури сучасної української літературної компаративістики входять...
контактна генетика
гендерні студії
література в системі мистецтв
типологія
франкознавство
3. Серед складових сучасної української літературної компаративістики називають...
текстологію
літературну критику
імагологію
типологію
славістику
4. Серед названих учених назвіть компаративістів.
Г. Сиваченко
Д. Наливайко
З. і М. Лановики

М. Сулима

В. Агеєва

5. Серед перших (за часом) українських компаративістів виділяються ці постаті...

І. Франко

О. Дей

М. Дашкевич

М. Драгоманов

Н. Шумило

6. У компаративістиці щодо системного вивчення літератури оперують наступними термінами...

зональна літературна система

провідна літературна система

допоміжна літературна система

літературний регіон

світова література

(15 тестів з 1 правильною відповіддю)

1. Провідним іспаністом України є компаративіст...

Галина Сиваченко

Дмитро Затонський

Наталя Овчаренко

Олександр Пронкевич

Тамара Денисова

2. Американський компаративіст чеського походження, ім'я якого стало ключовим у період зміни методологічних парадигм порівняльного літературознавства.

Ірвінг Беббіт

Олександр Дима

Діоніз Дюришин

Рене Веллек

Жозеф Текст

3. Головною небезпекою для літературної компаративістики в кінці XX – початку XXI ст. вбачають у перетворенні досліджень її сфери...

в орієнталістичні

в кінематографічні

в культурологічні

в історичні

в природничі

4. Трактат „Лаокоон” належить...

Й.В.Гете

Г.Е.Лессингу

Ф.Шиллеру

Новалісу

Дж.Локку

5. Серед учених-емігрантів, хто активно розвивав українську компаративістику за кордоном, виділяється постать...

Галини Сиваченко

Тамари Денисової

Елеонори Соловей;

Дмитра Чижевського

Михайла Возняка

6. Про так звані „круги різної величини променів” в українському літературознавстві свого часу говорить...

Іван Франко

Дмитро Наливайко

Михайло Драгоманов

Осип Бодянський

Олександр Котляревський

7. Перший у світі „Журнал порівняльної історії літератури” був започаткований...

у Великобританії

- у Норвегії
 - у Росії
 - у Німеччині
 - в Італії
8. Олександр Дима презентує школу компаративістики...
- російську
 - польську
 - чеську
 - румунську
 - американську
9. „Компаративістичний бум” (Д.Наливайко) світова філологія переживає...
- в I пол. XIX ст.
 - в 60-ті – поч. 90-х рр. XX ст.
 - в 20-ті – поч. 40-х рр. XX ст.
 - на поч. XXI ст.
 - у кін. XIX ст.
10. В Японії літературна компаративістика набула особливого розквіту...
- після Першої світової війни
 - після Другої світової війни
 - до Другої світової війни
 - до Першої світової війни
 - на початку XXI ст.
11. Ключова постать в літературній компаративістиці США середини XX ст.
- Рене Веллек
 - Роман Якобсон
 - Артуро Фаринеллі
 - Америко Кастро
 - Чендлер Белл
12. Концепцію бачення літературної компаративістики як «порівняльної поетики» запропонував... Рене Веллек
- Рене Етьємбль
 - Ерих Ауербах
 - Томо Вірк
 - Олександр Веселовський
13. З доповіддю цього вченого асоціюють початок офіційного відліку періоду „другої кризи” в порівняльному літературознавстві...
- Р.Етьємбль
 - Томо Вірк
 - Д.Наливайко
 - Чарлз Бернхаймер
 - Чендлер Белл
14. Акад. Олександр Білецький презентує школу компаративістики...
- російську
 - німецьку
 - українську
 - польську
 - білоруську
15. Проблема „маргіналізації літературознавства” постає вперше в контексті...
- „першої кризи” компаративістики
 - „другої кризи” компаративістики
 - „третьої кризи компаративістики”
 - наукового визнання компаративістики
 - зміни контактної-генетичної парадигми досліджень типологічною

Високий рівень (вміння аналізувати та застосовувати набуті знання) (6 тестів з 1 правильною відповіддю)

1. Дослідження літератури в системі мистецтв та інших видів духовно-творчої діяльності людини як галузь літературної компаративістики визнана...

1953 р.
1991 р.
1993 р.
1979 р.
1912 р.

2. Найстарша серед галузей порівняльного літературознавства.

контактна генетика
типологія
література в системі мистецтв
імагологія
орієнталістика

3. Науковець, який обґрунтовує зародження українського порівняльного літературознавства в I пол. XIX ст.

М.Конрад
Л.Грицик
М.Драгоманов
І.Франко
М.Дашкевич

4. Г.Вервес визначає цю працю як „першу у вітчизняному літературознавстві спробу дослідження динаміки входження окремо взятого національного письменства – від його витоків і до наших днів – в регіональний (слов'янський, європейський) і світовий літературний контекст”.

„Як література самоутверджується у світі” Г.Вервеса (К., 1990)

„Національні шляхи поетичного модерну першої половини XX ст.: Україна і Польща” В.Моренця (К., 2002)

„Міф. Легенда. Література: (теоретичні аспекти функціонування)” А.Нямцу (Чернівці, 2007)

„Українська література в загальнослов'янському й світовому літературному контексті” (К., 1987-1991)

„Спільність і своєрідність: Українська література в контексті європейського літературного процесу” Д.Наливайка (К., 1988)

5. Вчення про особливі міжлітературні спільності належить...

Д. Наливайку
Н. Фраю
І. Неупокоевій
Д. Дюришину
С. Козаку

6. Найбільше значення мовний фактор має для літературної системи...

регіональної
світової
зональної
національної
історичної

(9 тестів з 2-3 правильними відповідями)

1. Наймолодші серед галузей порівняльного літературознавства.

контактна генетика
типологія
література в системі мистецтв
імагологія
орієнталістика

2. Рене Веллек, Гаррі Левін, Анна Балакян, Овен Олдрідж, Томас Грін, Маржорі Перлофф, Джонатан Куллер, Девід Демрош, Маргарет Хігоннет – це...

імагологи
контекстуалісти
компаративісти
президенти Асоціації американських компаративістів
президенти Асоціації компаративістів Великобритаії

3. Тип досліджень, який не є галуззю порівняльного літературознавства.

контактна генетика
документальні

література в системі мистецтв
герменевтика
імагологія

4. Ключові позиції в порівняльному літературознавстві переходять до американської „школи”...
в кінці XIX ст.
у результаті „першої кризи” розвитку порівняльного літературознавства
на початку XX ст.
в середині XX ст.
в середині XIX ст.
5. „Друга криза” літературної компаративістики фіксується на межі XX–XXI ст. у цих країнах...
Великобританія
США
Україна
Німеччина
Чилі
6. „Школа” літературної компаративістики США після свого становлення...
перебувала в дружніх відносинах із „материнською школою”
перебувала в перпендикулярних відносинах із французькою „школою”
перебувала в дружніх відносинах із французькою „школою”
критикувала „школу”, завдяки якій сформувалася
реалізувала у певний період власну домінуючу методологію дослідження
7. До історичних відносяться такі літературні системи...
шведська
чехословацька
скандинавська
радянська
індійська
8. Серед імен раннях компаративістів виділяють такі.
Ф. Шаль
Р. Етьємбль
Е. Кине
Л. Грицик
Аристотель
9. Назвіть форми адаптації літературного твору.
Онаціоналізація
Осучаснення
Дайджестування
Постколоніальна критика
Цитація

(9 питань відкритого типу)

1. Термін „світова література” належить... (Й. В. Гете).
2. Найбільш впливова національна „школа” компаративістики в I пол. XIX ст. (Французька).
3. Тип зв'язку чи іншого різновиду співвідношень української „химерної прози” і латиноамериканського „магічного реалізму”. (Типологія).
4. Поняття інтертекстуальності висуває... (Юлія Кристева).
5. Екранізована версія перебуває з твором-інваріантом у зв'язку... (Генетичному).
6. Тип зв'язку чи іншого різновиду співвідношень „Слова о полку Ігоревім” і „Пісні про Роланда”. (Типологія).
7. Елементи компаративістики вперше зустрічаємо в цьому науковому творі. („Поетика” Аристотеля).
8. Мовний фактор має найбільше значення в цій культурно-літературній системі. (Національна).
9. Українська культурно-літературна система належить до літературної зони... (слов'янської).

(6 питань-есе)

1. Назвіть передумови і результати „першої кризи” літературної компаративістики.
2. Укажіть причини „другої кризи” компаративістики.
3. Назвіть об'єкт вивчення імагології.
4. У чому відмінність міфологізації від деміфологізації в художньому творі?

5. Назвіть і обґрунтуйте домінантний метод компаративістичного дослідження межі XX–XXI ст.
6. Розкрийте зміст поняття „світова література”.

Критерії оцінки виконаних завдань ККР із дисципліни „Компаративістика і літературний процес”

Оцінка виставляється відповідно до чинного положення за чотирибальною системою, "відмінно", "добре", "задовільно", "незадовільно".

1. "Відмінно".

Студент володіє набутими знаннями та використовує їх для вирішення нової навчальної проблеми. Оцінка „відмінно” передбачає повні відповіді на всі запропоновані в білеті питання з наведенням необхідних теоретико-методологічних передумов, вираженим творчим підходом до вирішення проблеми, зазначенням прикладів, які б ілюстрували відповідний аспект певного питання. Студент виявляє розуміння історико-літературних явищ і процесів; робить аргументовані висновки; характеризує історико-літературні явища і процеси, використовуючи різні джерела інформації. Вміє:

- диференціювати, інтегрувати та уніфікувати знання;
- застосовувати правила, методи, принципи, закони у конкретних ситуаціях;
- аналізувати й оцінювати факти, події та прогнозувати очікувані результати;
- викладати матеріал на папері логічно, послідовно, системно і повно;
- аргументовано висловлювати свої думки, вміти формулювати висновки;
- виявляти творчий підхід до виконання завдань;
- правильно оформити письмову роботу.

2. "Добре".

Студент у достатній мірі оперує навчальним матеріалом, узагальнює окремі факти, формулює та обґрунтовує нескладні висновки; може дати порівняльну характеристику літературних явищ, дає визначення поняттям; самостійно встановлює причинно-наслідкові зв'язки явищ і процесів; може узагальнювати й застосовувати знання, але припускається певних негрубих помилок чи неточностей у відповідях, не ілюструє свої відповіді прикладами. У роботі виконано переважну більшість поставлених завдань (не менш як дві третини), виявлено належні знання, вміння й навички порівняльного вивчення художніх творів.

3. "Задовільно".

Студент володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або володіє частиною навчального матеріалу, вміє застосовувати знання у стандартних ситуаціях. Студент самостійно відтворює фактичний матеріал теми; може дати стислу характеристику мовному або літературному явищу (за алгоритмом); правильно вживає літературознавчі терміни. Студент володіє навчальним матеріалом поверхово і фрагментарно.

У роботі виконано не менш як одну третину поставлених завдань, коли студент володіє основами літературознавчого зіставлення і не може на практиці застосувати теоретичні знання, навести приклади обговорюваних у роботі мистецьких явищ і процесів; проводить можливі й переважно (частково) правильні зіставлення творів чи інших явищ міждисциплінарного процесу і не демонструє при цьому певні теоретичні знання.

4. "Незадовільно".

Студент не володіє навчальним матеріалом, не зміг виконати жодного з поставлених питань, не володіє теоретичними знаннями і практичними вміннями компаративного аналізу художніх творів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

За шкалою ECTS	За шкалою університету	За національного шкалою	
		Екзамен	Залік
A	90-100 (відмінно)	5 (відмінно)	Зараховано
B	80-89 (дуже добре)	4 (добре)	
C	65-79 (добре)		
D	55-64 (задовільно)	3 (задовільно)	
E	50-54 (достатньо)		
FX	35-49 (незадовільно)	2 (незадовільно)	Не зараховано
F	1-34 (неприйнятно)		

ВАРІАНТИ ЗАВДАНЬ ІЗ ДИСЦИПЛІНИ
„КОМПАРАТИВІСТИКА І ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС”
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

ВАРІАНТ № 1

1. Дайте оцінку „донаукової стадії” розвитку порівняльного літературознавства. Поясніть назву цієї стадії.
2. Визначте й обґрунтуйте характер зв'язку чи іншого типу співвідношень „Слова о полку Ігоревім” і „Пісні про Роланда”.
3. Проаналізуйте міфопоетичну систему повісті О.Кобилянської „Земля”.

ВАРІАНТ № 2

1. Обґрунтуйте причини і наслідки періоду „першої кризи” в розвитку літературної компаративістики.
2. Проаналізуйте ключові різнорівневі подібності й відмінності в романах Пантелеймона Куліша „Чорна рада” і Вальтера Скотта „Айвенго”.
3. Проаналізуйте міфопоетичну систему новели В.Стефаника „Камінний хрест”.

ВАРІАНТ № 3

1. Обґрунтуйте причини періоду „другої кризи” в розвитку літературної компаративістики.
2. Визначте й обґрунтуйте характер зв'язку чи іншого типу співвідношень байок Л.Глібова та І.Крилова „Вовк і Ягня”.
3. Проаналізуйте міфопоетичну систему роману І.Багряного „Сад Гетсиманський”.

ВАРІАНТ № 4

1. Дайте оцінку стану й тенденцій розвитку сучасної літературної компаративістики.
2. Визначте й обґрунтуйте характер зв'язків чи іншого типу співвідношень байок Ж. де Лафонтена, І.Крилова і Л.Глібова „Вовк і Ягня”.
3. Проаналізуйте власний приклад контактено-генетичних зв'язків у літературі. Доведіть, що тип зв'язку / іншого різновиду співвідношення обраних Вами об'єктів літературного процесу кваліфікується саме як контактено-генетичний.

ВАРІАНТ № 5

1. Дайте оцінку стану й тенденцій розвитку сучасної української літературної компаративістики.
2. Визначте й поясніть характер зв'язку чи іншого типу співвідношень байок Ж. де Лафонтена та І.Крилова „Бабка і Мураха”.
3. Проаналізуйте власний приклад типологічних сходжень у літературі. Доведіть, що співвідношення обраних Вами об'єктів літературного процесу кваліфікується саме як типологія.

ВАРІАНТ № 6

1. Дайте оцінку структурі сучасної української літературної компаративістики щодо повноти врахування цією структурою явищ міжлітературного процесу.
2. Визначте й обґрунтуйте характер зв'язку чи іншого типу співвідношень романів „Повія” Панаса Мирного і „Пастка” Е.Золя.
3. Проаналізуйте власний приклад (наявного чи можливого й доцільного) дослідження профілю „Біблія і література”.

ВАРІАНТ № 7

1. Обґрунтуйте специфіку предмета дослідження імагології і власне статус імагології.
2. Визначте й обґрунтуйте характер зв'язку чи іншого типу співвідношень творів „Fata morgana” М.Коцюбинського і „Земля” Е.Золя.
3. Проаналізуйте власний приклад (наявного чи можливого й доцільного) дослідження профілю „антична спадщина і література”.

ВАРІАНТ № 8

1. Проаналізуйте власний приклад типу опрацювання письменником легендарно-міфологічного матеріалу „міфологізація”.
2. Визначте й обґрунтуйте характер зв'язку чи іншого типу співвідношень творів „Земля” О.Кобилянської і „Земля” Е.Золя.
3. Визначте й обґрунтуйте характер зв'язку чи іншого типу співвідношень творів „Перевтілення” Ф.Кафки і „Перевтілення” Р.Бредбері.

ВАРІАНТ № 9

1. Проаналізуйте власний приклад мікрорівневої типології в літературі. Доведіть, що тип співвідношення обраних Вами об'єктів літературного процесу належить до типології мікрорівня.
2. Визначте й обґрунтуйте характер зв'язку чи іншого типу співвідношень творів „Камінний хрест” В.Стефаника і „Земля” Е.Золя.
3. Визначте своєрідність інтертекстуальності роману Ю.Андруховича „Рекреації”.

ВАРІАНТ № 10

1. Проаналізуйте власний приклад макрорівневої типології в літературі. Доведіть, що тип співвідношення обраних Вами об'єктів літературного процесу належить до типології макрорівня.
2. Визначте й обґрунтуйте характер зв'язку чи іншого типу співвідношень творів „Борислав сміється” І.Франка і „Пастка” Е.Золя.
3. Визначте своєрідність інтертекстуальності роману Ю.Андруховича „Московіада”.

Перелік довідкової літератури,
використання якої дозволяється при виконанні ККР
з дисципліни „Компаративістика і літературний процес”

1. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / Буковин. центр гуманіт. дослідж.; за ред. А.Волкова та ін. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – 636 с.
2. Літературознавчий словник-довідник / уклад.: Р.Т.Гром'як, Ю.І.Ковалів, В.І.Теремко. – 2-ге вид., випр., допов. – К.: ВЦ “Академія”, 2006. – 752 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1 (ч. I)

Тема: **Основи вчення про літературні системи**

План

1. Поняття літературної системи. Типи літературних систем.
2. Співвідношення концепцій І. Неупокоевої і Д. Дюришина.
3. Загальна характеристика літературного регіону, зони та національної літературної системи.

Завдання:

1. Визначте спільне й відмінне у трактуванні літературних систем І. Неупокоевою і Д. Дюришиним.
2. Поясніть відмінність особливих міжлітературних спільностей і міжлітературних спільностей (за Д. Дюришиним).
3. Схарактеризуйте (на вибір) конкретні літературні регіон, зону й національну систему.
4. Дайте оцінку найвідомішим концепціям світової літератури, прокоментуйте їх.
5. Яке визначення світової літератури, на Вашу думку, оптимальне / близьке до оптимального? Обґрунтуйте відповідь.
6. Які перспективи вивчення світової літератури Ви бачите в майбутньому? Якою при цьому залишається роль національних літератур?

Студенти повинні знати: теоретичні й практичні засади аналізу літературних систем різних рівнів, систематику світової літератури.

Студенти повинні вміти: наводити приклади й моделювати, аналізувати дослідження в межах різних літературних систем, визначати характерні риси взаємозв'язків літературних систем.

Ключові слова: літературні системи (національна, зональна, регіональна), світова література, компаративне дослідження, моделювання, проект.

Література

1. Азаров Ю.А. Новые исследования в области сравнительного литературоведения / Ю. А. Азаров, В. В. Сорокина // Вестник Моск. ун-та. – Сер. 9, Филология. – 1995. – № 1. – С. 89-96.
2. Дюришин Д. Межлитературные общности как конкретизация закономерностей мировой литературы / Д. Дюришин // Проблемы особых межлитературных общностей / под ред. Д. Дюришина. – М. : Наука : Восточная лит., 1993. – С. 9-63.
3. Дюришин Д. О европейских межлитературных центризмах / Д. Дюришин // Россия, Запад, Восток: Встречные течения : К 100-летию со дня рожд. акад. М. П. Алексеева. – СПб. : Наука, 1996. – С. 269-276.
4. Кузнецова Р.Р. Концепция мировой литературы Диониза Дюришина / Р. Р. Кузнецова // Вестник Моск. ун-та. – Сер. 9, Филология. – 1995. – № 1. – С. 82-89.
5. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / Буковин. центр гуманіт. дослідж. ; за ред. А. Волкова та ін. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – 636 с.
6. Неупокоева И.Г. История всемирной литературы. Проблемы системного и сравнительного анализа / И. Г. Неупокоева. – М. : Наука, 1976. – 359 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1 (ч. II)

Тема: Засадничі принципи формування і функціонування міжлітературних зв'язків.
Класифікації

План

1. Класифікація форм міжлітературного процесу.
2. Генетико-контактні зв'язки: їх понятійний апарат та механізми функціонування.
3. Проблеми типології. Типологічні сходження.
4. Поняття традиційних образів та сюжетів у світлі літературної компаративістики. Специфіка їх художнього існування в літературі та культурі.

Завдання:

1. Назвіть базові складники системи міжлітературних зв'язків.
2. Чому типологічні співвідношення не передбачають зв'язку? Яка термінологічна полеміка з цим пов'язана?

Студенти повинні знати: механізми сучасної системи міжлітературних зв'язків.

Студенти повинні вміти: встановлювати логічно-сміслові зв'язки між структурними компонентами системи МЛЗ, кваліфікувати й аналізувати конкретні явища відповідного контексту.

Ключові слова: міжлітературні зв'язки, механізм, структура, тенденція.

Література

1. Гурдуз А. „Друге ім'я” автора, твору та героя : (До питання про взаємопроникнення літератур і культур) // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2003. – № 4. – С. 201-203.
2. Генералюк Л. Алгоритми і варіанти концепту „картина”: вплив образотворчого мистецтва на літературний стиль Шевченка / Леся Генералюк // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2011. – № 1-2. – С. 112-123.
3. Клименко Ж. Проблема взаємодії літератур у компаративістиці // Зарубіжна література. – 1999. – № 33-34. – С.с3.
4. Лилова А. Введение в общую теорию перевода. – М., 1985.
5. Нямцу А. Основы теории традиционных сюжетов. – Черновцы: Рута, 2003. – 80 с.
6. Ойцевич Г. (пол. проф.). Тайные записки 1836-1837 годов А.Пушкина как постмодернистская мистификация / Гжегож Ойцевич // Зарубіжна література в школах України. – 2008. – № 6. – С. 26-30.
7. Попович А. Проблемы художественного перевода / под ред. П. М. Топера ; пер. со словац. И.А.Бернштейн, И.С.Чернявской. – М. : Высш. школа, 1980. – 199 с.
8. Радчук В. Глобалізація і переклад // Всесвіт. – 2002. – № 5-6. – С. 127-136.
9. Стріха М. Переклад як націєтворення // Зарубіжна література – 2003. – № 14. – С. 13-14.
10. Тетеріна О. Переклад як чинник розвитку нової української літератури (поч. XIX ст.) // Слово і Час. – 2002. – № 11. – С. 14-19.
11. Традиційні сюжети та образи : моногр. / авт. проекту й упоряд. : А. Р. Волков. – Чернівці : Місто, 2004. – 442 с.
12. Художественный перевод и взаимодействие литератур // Вопросы литературы. – 1979. – № 5. – С. 3-82.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2 (ч. I)

Тема: Художня полівалентність легендарно-міфологічної структури і процеси культурологічної трансформації

План

1. Легендарно-міфологічна (традиційна) структура: походження, рівні організації, термінологічна полеміка.
2. „Культурологічна міфологізація” (А. Нямцу) традиційного конструкту в літературно-мистецькому просторі: специфіка загальна, історична.
3. Потягнення художньої валентності легендарно-міфологічних структур. Показники полівалентності. Культурологічний зв'язок як передумова.
4. Критерії функціонування легендарно-міфологічних структур (активність / пасивність, універсальність / локальність и под.).
5. Знакові легендарно-міфологічні структури кінця XX – початку XXI ст. та їх роль у формуванні сучасної картини світу в уявленні людини.
6. Сучасний культурний герой (супергерой) у масовій літературі.

Студенти повинні знати: сучасні компаративні дослідження традиційних структур.

Студенти повинні вміти: наводити приклади й аналізувати сучасні дослідження традиційних структур у літературі.

Ключові слова: легендарно-міфологічна (традиційна) структура.

Література

1. Нямцу А. Миф. Легенда. Литература: (теоретические аспекты функционирования): моногр. – Черновцы: Рута, 2007.
2. Нямцу А. Основы теории традиционных сюжетов. – Черновцы: Рута, 2003. – 80 с.
3. Нямцу А.Е. Традиция и новаторство в мировой литературе : ч. 1 / А.Е.Нямцу. – Черновцы: Рута, 2005. – 96 с.
4. Нямцу А.Є. Традиція у слов'янських та західноєвропейських літературах : (проблеми теорії) / А.Є.Нямцу. – Чернівці: Рута, 2001. – 152 с.
5. Традиційні сюжети та образи: моногр. / авт. проекту й упоряд.: А.Р.Волков. – Чернівці: Місто, 2004. – 442 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2 (ч. II)

Тема: Авторський міф як проблема

План

1. Питання авторської міфології в контексті нео- і квазіміфологічних явищ.
2. Провідні дефініції авторської міфотворчості: принципи відмінності й подібності. Проблеми кваліфікації.
3. Досвід персональної міфотворчості в історії літератури. Кафкіанський і джойсівський підходи. Видозміни з наближенням до сучасності.
4. Національна міфотворчість у літературно-мистецькому контексті.

Завдання:

1. З'ясуйте сенс поняття авторського міфу в сучасній культурології / літературознавстві. Які провідні протилежні концепції дозволяють кваліфікувати певний літературно-мистецький феномен як авторський міф?
1. Чим принципово відрізняються кафкіанський і джойсівський типи міфотворчості?
2. Яку роль відіграє в процесі визначення характеру міфотворчої моделі нації творчий аспект? Відповідь аргументуйте.

Студенти повинні знати: сучасні компаративні дослідження авторської міфології, різновиди цього художнього корпусу.

Студенти повинні вміти: наводити приклади й аналізувати сучасні дослідження авторського міфотворення.

Ключові слова: авторський міф, міфологема, міфема, інтерпретація, типологія.

Література

1. Гурдуз А. Міф і міфологічний фактор у літературі: (Загальнотеоретичні проблеми студіювання) // Укр. мова й літ. в серед. школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2004. – № 3. – С.120-126.
2. Гурдуз А.І. Міфопоетика роману Еміля Золя “Земля” // Зарубіжна література в школах України. – 2005. – № 9. – С.11-13.
3. Нямцу А. Миф. Легенда. Литература: (теоретические аспекты функционирования): моногр. – Черновцы: Рута, 2007.
4. Нямцу А.Є. Традиція у слов'янських та західноєвропейських літературах : (проблеми теорії) / А.Є.Нямцу. – Чернівці: Рута, 2001. – 152 с.
5. Традиційні сюжети та образи: моногр. / авт. проекту й упоряд.: А.Р.Волков. – Чернівці: Місто, 2004. – 442 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3 (ч. І)

Тема: **Прикладні компаративістичні студії: кваліфікація й аналіз у міжнаціональних системах координат**

Зміст заняття:

Проведення експериментального моделювання компаративних студій / занять за орієнтовними типами („герой – герой”; „твір – твір”; „художній образ твору одного автора у творчості іншого митця”; „творчість автора – творчість автора”; „творчість (творчий метод) автора (-ів) в інонаціональному літературному контексті”; „літературний напрям (течія) – літературний напрям (течія)” тощо).

Завдання: Мікрогрупи або кожен студент окремо готують і репрезентують на занятті свою оригінальну модель компаративного вивчення літературних явищ (-а) (на вибір), за можливістю вказуючи при цьому повний комплекс відповідних параметрів дослідження (актуальність, об'єкт і предмет вивчення, мета і завдання роботи, методи дослідження та його структура, перспективність результатів розвідки та їх практичне й теоретичне значення тощо).

Запропоновані моделі-проекти захищаються в аудиторії. Захист являє собою тезовий виклад сутності передбачуваної моделі з наступною дискусією.

Студенти повинні знати: теоретичні й практичні засади різного типу компаративних досліджень.

Студенти повинні вміти: наводити приклади й моделювати, аналізувати різнотипні компаративні дослідження.

Ключові слова: компаративне дослідження, моделювання, проект, орієнталістика, запозичення, адаптація, рецепція наукова.

Література

1. Гурдуз А. Міфопоетична парадигма в українській та західноєвропейській „прозі про землю” кінця ХІХ - першої третини ХХ ст. : моногр. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2008. – 216 с.
2. Лімборський І.В. Європейське та українське Просвітництво: незавершений проект? Реінтерпретація канону: спроба компаративного аналізу літературних парадигм. – Черкаси, 2006. – 364 с.
3. Матвійшин В.Г. Україно-французькі літературні зв'язки ХІХ – поч. ХХ ст. – Львів, 1989. – 168 с.

4. Наливайко Д.С. Типологія української реалістичної літератури на європейському тлі // Наливайко Д. Теорія літератури й компаративістика. – К. : Вид. дім „Києво-Могилянська академія”, 2006. – С. 277-312.
5. Нямцу А. Миф. Легенда. Литература: (теоретические аспекты функционирования) : моногр. – Черновцы : Рута, 2007.
6. Пригодій С. М. Літературний імпресіонізм в Україні та США : (Типологія та національні особливості). – К. : Нора-принт, 1998. – 311 с.
7. Современные зарубежные литературоведческие концепции: герменевтика, рецептивная эстетика : реф. сб. / Цурканова. – М., 1983. – 184 с.
8. Турган О.Д. Українська література кінця XIX – початку XX ст. і античність : (Шляхи сприйняття і засвоєння) / НАН України. Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К., 1995. – 175 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3 (ч. II)

Тема: Сучасна українська література в системі світової

План

1. Українська національна літературна система: специфіка розвитку й сучасний стан.
2. Панівні проблемно-тематичні комплекси сучасної вітчизняної літератури: панорамний огляд.
3. Запозичення, наслідування і власний шлях українських письменників кінця XX - початку XXI ст.

Завдання

1. Проаналізуйте наукову діяльність окремого українського дослідницького центру, вченого або групи вчених (можлива доповідь).
2. Висвітліть стан дослідження одного чи кількох названих вище компаративних профілів в Україні.

Студенти повинні знати: теоретичні й практичні засади різного типу компаративних досліджень.

Студенти повинні вміти: наводити приклади й моделювати, аналізувати різнотипні компаративні дослідження.

Ключові слова: компаративне дослідження, моделювання, проект, орієнталістика, запозичення, адаптація, рецепція наукова.

Література

1. Клименко Ж. Проблема взаємодії літератур у компаративістиці // Зарубіжна література. – 1999. – № 33-34. – С.3.
2. Міжнаціональні горизонти і компаративістичний дискурс сучасних літературознавчих студій: монографія / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В.Гнатюка; за ред. Р.Т.Гром'яка. – Тернопіль: РВВ ТНПУ, 2005. – 320 с.
3. Моренець В. Національні шляхи поетичного модерну першої половини XX ст.: Україна і Польща. – К.: Основи, 2002. – 328 с.
4. Нахлік Є. Доля – Los – Судьба: Шевченко і польські та російські романтики /. Львів. від-ня Ін-ту л-ри ім. Т.Г.Шевченка НАН України. – Львів, 2003.– 568 с.
5. Нямцу А. Основы теории традиционных сюжетов. – Черновцы: Рута, 2003. – 80 с.
6. Овчаренко Н.Ф. Міфологема землі в канадській і українській прозі. – К., 1996. – 199 с.
7. Пригодій С. М. Літературний імпресіонізм в Україні та США: (Типологія та національні особливості). – К.: Нора-принт, 1998. – 311 с.
8. Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті: В 5 т. Т.1-5 / АН УкрРСП. Ін-т л-ри ім. Т.Г.Шевченка. – К.: Наук. думка, 1987-1991.

Література додаткова

1. Гурдуз А. “Друге ім'я” автора, твору та героя: (До питання про взаємопроникнення літератур і культур) // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях,

- ліццях та колегіумах. – 2003. – № 4. – С. 201-203.
2. Літературна компаративістика. Вип.1 / НАН України. Ін-т л-ри ім. Т.Г.Шевченка; Редкол.: Наливайко Д.С. (відп. ред.) та ін. – К.: ПЦ «Фоліант», 2005. – 363 с.
 3. Літературна компаративістика. Вип.2 / НАН України. Ін-т л-ри ім. Т.Г.Шевченка ; редкол. : Наливайко Д.С. (відп. ред.) та ін. – К.: ПЦ «Фоліант», 2005. – 365 с.
 4. Современное зарубежное литературоведение: Страны Западной Европы и США: Концепции. Школы. Термины / Рос. Акад. наук. ИНИОН ; сост. И.П.Ильин, Е.Л.Цурганова. – М.: Интрада, 1996. – 520 с.
 5. Традиційні сюжети та образи : монографія / авт. проекту й упоряд. : А.Р.Волков. – Чернівці: Місто, 2004. – 442 с.

Контрольні завдання до практичних занять, завдання для заліків

Контрольна робота: І варіант

I. Ознайомчо-орієнтаційний рівень

2. Науковий етап розвитку літературної компаративістики розпочинається...
 - а) в античний час;
 - б) у XVIII ст.;
 - в) у середині XX ст.;
 - г) у II пол. XIX ст.
3. Імагологія розглядає...
 - а) національні образи;
 - б) образи одної культури крізь призму сприйняття іншої національної культури;
 - в) культурологічні міфи окремих націй;
 - г) національні іміджі країн світу.
4. Класичною в літературній компаративістиці вважається школа...
 - а) англійська;
 - б) американська;
 - в) німецька;
 - г) французька.
5. Генетико-контактологічний підхід у компаративістиці змінюється типологічним...
 - а) у середині XX ст.;
 - б) у середині XIX ст.;
 - в) на початку XXI ст.;
 - г) тільки в американських дослідженнях сер. XX ст.
6. У сучасних компаративістичних студіях домінує...
 - а) контактна генетика;
 - б) генетична контактологія;
 - в) синтез типології і контактної генетики;
 - г) типологія.
7. Проміжною ланкою між національною й регіональною літературними системами є...
 - а) світова літературна система;
 - б) зональна літературна система;
 - в) літературна підзона;
 - г) літературний підрегіон.
8. Арабо-мусульманська, балканська, балтійська, скандинавська, слов'янська літературні (культурно-літературні) системи є...
 - а) національними;
 - б) регіональними;
 - в) зональними;
 - г) часовими.
9. “Конструюючи” лінію модерністської міфотворчості також називають...
 - а) “безсвідомою”;
 - б) “джойсівською”;
 - в) “свідомою”;
 - г) “кафкіанською”;
 - г) “стихійною”.
10. Запозичення, наслідування, стилізація належать до сфери...
 - а) контактної-генетичних зв'язків;
 - б) контактних зв'язків;
 - в) генетичних зв'язків;
 - г) типологічних сходжень.
11. Умовний розподіл компаративістів на контекстуалістів і неконтекстуалістів пов'язаний з періодом розвитку літературної компаративістики...
 - а) офіційного визнання;
 - б) “першої кризи”;
 - в) «другої кризи».

II. Понятійно-аналітичний рівень.

1. Визначте характер зв'язку чи іншого типу співвідношень „Слова о полку Ігоревім” і „Пісні про Роланда”.
2. Який характер зв'язку чи іншого типу співвідношень байок Л.Глібова та І.Крилова „Вовк і Ягня”.
3. Визначте тип співвідношень творів „Камінний господар” Лесі Українки і „Дон-Жуан” Дж.Г.Байрона.
4. Наведіть власні приклади типів опрацювання письменником легендарно-міфологічного матеріалу (міфологізації, реміфологізації, деміфологізації).
5. Визначте характер зв'язку чи іншого типу співвідношень поезії Олександра Олеся і Ш.Бодлера.

III. Продуктивно-синтетичний рівень

1. Дайте оцінку явищу байронізму в світовій літературі з погляду порівняльного літературознавства.
2. Визначте своєрідність і статус онаціоналізації в системі міжлітературного процесу. Наведіть приклади.
3. Проаналізуйте власний приклад (наявного чи можливого й доцільного) міжмистецького дослідження. Визначте його різновид.

ЗАЛКОВІ ПИТАННЯ

1. Літературна компаративістика: її предмет, мета і завдання.
2. Структура літературної компаративістики. Міжпредметні зв'язки.
3. Етапи розвитку світової літературної компаративістики.
4. Компаративістика кінця XIX - I пол. XX ст.: її основний предмет і методологія.
5. Компаративістика II пол. XX ст.: основний предмет вивчення і методологія.
6. Етапи "кризи" в розвитку порівняльного літературознавства: причини, пошук шляхів вирішення.
7. Розвиток компаративістики в Україні.
8. "Школи" порівняльного літературознавства.
9. Найвизначніші представники вітчизняної й зарубіжної компаративістики: характеристика наукової діяльності.
10. Компаративістика і світова література. Концепції світової літератури.
11. Компаративістика і теорія літератури, їх взаємопов'язаність і взаємодія.
12. Компаративістика та історія літератури.
13. Літературна компаративістика як "порівняльна поетика".
14. Контактно-генетичні зв'язки в літературі: природа, функціонування, значення, різновиди.
15. Виникнення й функціонування типологічних сходжень у літературі.
16. Синкретизм контактної-генетичних зв'язків і типологічних сходжень у літературі.
17. Література в системі інших видів мистецтва: становлення, сучасний стан і перспективи галузі компаративістики.
18. Проблеми імагології.
19. Тематологічний рівень порівняльно-типологічного дослідження літератури.
20. Генологічний рівень порівняльно-типологічного вивчення літератури.
21. Жанри та їх системи в національних літературах: специфіка, трансформації.
22. Теорія інтертекстуальності в сучасній компаративістиці. Претекст. Гіпертекст.
23. Особливості компаративного дослідження художніх систем і стилів у літературі.
24. Проблема літературних систем.
25. Національна літературна система: закономірності розвитку.
26. Специфіка існування і розвитку зональної літературної системи.
27. Особливості розвитку літературного регіону.
28. Поняття міжлітературного процесу. Його структура.
29. Вплив і рецепція у літературному процесі.
30. Місце і роль перекладу в системі міжлітературного процесу. Еволюція художнього перекладу та його різновиди.
31. Історія й сьогодення українського перекладознавства. Найвизначніші представники.
32. Міфологія і література. Міфологічний фактор у літературі. Проблеми літературної міфотворчості.
33. Міфопоетика літературного твору: система і складники.
34. Функціонування й трансформація традиційних структур у літературі. Античний. біблійний та інші складники в літературних творах.
35. Своєрідність художніх систем і стилів української літератури.
36. Давня українська література в європейському контексті.
37. Нова українська література і світовий контекст.
38. Сучасна українська література в контексті світового літературного процесу.
39. Сучасна літературна компаративістика: стан, проблеми, тенденції, перспективи.
40. Діяльність секції порівняльного літературознавства відділу теорії літератури і компаративістики Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України.
41. Викладання літературної компаративістики в середній і вищій школі: стан і проблеми.

**Методичні матеріали, що забезпечують самостійну роботу студентів
(зокрема, банк тестів, теми рефератів, глосарій)**

Самостійна робота студентів

САМОСТІЙНА РОБОТА № 1

Тема: **Еволюція порівняльного літературознавства: кризи і перспективи**

План

1. Еволюція поглядів на статус, предмет і завдання літературної компаративістики та відбиття цих змін у дослідженнях відповідних періодів.
2. Структура літературної компаративістики та місце в системі інших наук.
3. Методологічні пріоритети порівняльного літературознавства початку ХХІ ст.
4. Специфіка українських компаративістичних праць кінця ХХ - початку ХХІ ст.
5. Характеристика новітніх компаративістичних студій (зокрема, вітчизняних).

Завдання

1. Як на початку ХХІ ст. трактують компаративне дослідження (оптимальне методологічно)?
2. Покажіть на прикладах характер різночитань компаративної методології в різних країнах середини / II половини ХХ ст. / кінця ХХ ст. / початку ХХІ ст.
3. Прокоментуйте логіку змін розуміння предмета й завдань літературної компаративістики протягом її історії як науки.

Студенти повинні знати: тенденції розвитку сучасної літературної компаративістики, її структуру, мету і завдання, міжпредметні зв'язки.

Студенти повинні вміти: встановлювати логічно-сміслові зв'язки між етапами розвитку компаративістики, її структурними компонентами, характеризувати новітні компаративні дослідження.

Ключові слова: літературна компаративістика, етапи розвитку, структура, контактна генетика, типологія, література в системі інших видів мистецтв, імагологія, тенденція.

Література

1. Бакула Б. Кілька міркувань на тему інтегральної компаративістики / Б. Бакула // Слово і Час. – 2002. – № 3. – С. 50–58.
2. Веретюк О. Наука чи метанаука, або Компаративістика в епоху постмодернізму / О. Веретюк // V конгрес Міжнар. асоціації українців (Чернівці, 26-29 серпня 2002 р.): Літературознавство : кн.1 / упоряд. і відп. ред. О. Мишанич. – Чернівці: Рута, 2003. – С. 113–116.
3. Вирк Т. Сравнительное литературоведение сегодня – и завтра? / Т. Вирк // Вестник Московского ун-та. Сер. 9. Филология. – 2003. – № 5. – С. 168–197.
4. Дима А. Принципы сравнительного литературоведения : пер. с румын. / А. Дима. – М. : Прогресс, 1977. – 229 с.
5. Дюришин Д. Теория сравнительного изучения литературы : пер. со словац. / Д. Дюришин. – М. : Прогресс, 1979. – 320 с.
6. Конрад Н.И. Запад и Восток : статьи / Н. И. Конрад ; АН СССР. Ин-т востоковедения. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М. : Наука, 1972. – 496 с.
7. Літературознавча компаративістика : навч. посібник / Тернопіл. держ. пед. ун-т ім. В.Гнатюка ; ред. Р. Т. Гром'як ; упоряд. : Р. Т. Гром'як, І. В. Папуша. – Тернопіль, 2002. – 334 с.
8. Літературознавча компаративістика: стан, проблеми : (Чи потребує оновлення порівняльне літературознавство в Україні?) // Слово і Час. – 2002. – № 2. – С. 24–26.
9. Наливайко Д. Література в системі мистецтв як галузь порівняльного літературознавства /

- Д. Наливайко // Слово і Час. – 2003. – № 5. – С. 10–18 ; № 6. – С. 7–19.
10. Наливайко Д. Стан і завдання українського порівняльного літературознавства / Д. Наливайко // Літературознавство : [Матеріали 4 конгр. Міжнар. асоціації українців] : доп. та повідомл. – К.: Обереги, 2000. – Кн. 2. – С. 42–50.
11. Наливайко Д. Сучасна літературна компаративістика: аспекти і тенденції / Д. Наливайко // Слово і Час. – 2007. – № 5. – С. 28–30.

САМОСТІЙНА РОБОТА № 2

Тема: Спектр імагологічних студій у сучасній компаративістиці

План

1. Специфіка класичних і сучасних імагологічних досліджень. Нові тенденції бачення наукового напрямку.
2. Етноімагологія. Сутність, специфіка, дискусії, перспективи розвитку.
3. Різновиди імажинацій та їх місце в компаративних дослідженнях.
4. Українська імагологія: характер досліджень, проблеми, перспективи.
5. Імагологічний профіль роботи секції компаративістики відділу теорії літератури й компаративістики Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України: пошуки і здобутки.

Завдання

1. Зіставте значення понять етноімагології в слов'янських і західних наукових парадигмах. Про що свідчить відмінність трактування терміна?
2. Назвіть можливі напрями досліджень з імагології.
3. Оберіть конкретно-національний ракурс імагологічних студій і дайте його характеристику (на певний історичний період).
4. Розкрийте зміст поняття “етноімагологія”.
5. Наведіть власні приклади експериментально наукових ситуацій для проявлення продуктивної й непродуктивної імажинації. Прокоментуйте.
6. Доведіть важливість імагологічних досліджень у сучасному світі.

Література

1. Будний В. Розгадка чарів Цирцеї: національні образи та стереотипи в освітленні літературної етноімагології // Слово і Час. – 2007. – № 3. – С. 52-63.
2. Вервес Г.Д. Як література самоутверджується у світі: Дослідження. – К.: Дніпро, 1990. – 452 с.
3. Гурдуз А. Світова літературна компаративістика: етапи розвитку // Укр. мова й літ. в серед. школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2005. – № 2. – С.114-120.
4. Наливайко Д. Стан і завдання українського порівняльного літературознавства // Урок української. – 2000. – № 11-12. – С.55-58.
5. Наливайко Д. Сучасна літературна компаративістика: аспекти і тенденції // Слово і Час. – 2007. – № 5. – С.28-30.
6. Орехов В.В. „Ответная” литературная рецепция как объект имагологии // Літературна компаративістика. Вип.1 / НАН України. Ін-т л-ри ім. Т.Г.Шевченка; Редкол.: Наливайко Д.С. (відп. ред.) та ін. – К.: ПЦ „Фоліант”, 2005. – С.98-110.
7. Папуша І. До методології літературознавчої компаративістики // Слово і Час. – 2002. – № 3. – С.58-67.

Література додаткова

1. Літературна компаративістика. Вип.1 / НАН України. Ін-т л-ри ім. Т.Г.Шевченка; Редкол.: Наливайко Д.С. (відп. ред.) та ін. – К.: ПЦ „Фоліант”, 2005. – 363 с.
2. Літературна компаративістика. Вип.2 / НАН України. Ін-т л-ри ім. Т.Г.Шевченка; Редкол.: Наливайко Д.С. (відп. ред.) та ін. – К.: ПЦ „Фоліант”, 2005. – 365 с.

САМОСТІЙНА РОБОТА № 3

Тема: **Біблійні образи і мотиви в українській та західноєвропейській прозі**

План

1. Біблійний метатекст у світовій літературно-мистецькій системі.
2. Тенденції інтерпретації ключових образів Біблії в різні культурні епохи.
3. Біблійний часопростір як матеріал літературних творів.
4. Втілення добра і зла в сучасному літературно-мистецькому просторі: зміна смислових акцентів і вплив масової культури.
5. Новітні явища контексту: християнське фентезі.

Завдання:

Проаналізуйте запропоновану на занятті викладачем модель компаративного аналізу творів. Визначте, які парадигми інтерпретації проявляються в кожному з текстів, і подумайте, які фактори переважно це зумовлюють. Чи вивиснується якийсь із цих митців до власне авторського міфотворення? Висновок обґрунтуйте.

Студенти повинні знати: сучасні компаративні дослідження традиційних структур біблійного походження, різновиди й основні варіанти інтерпретацій цих структур.

Студенти повинні вміти: наводити приклади й аналізувати сучасні дослідження традиційних структур у літературі.

Ключові слова: легендарно-міфологічна (традиційна) структура біблійного походження, інтерпретація.

Література

1. Бетко І. Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії XIX - початку XX століть / Ірина Бетко. – К., 1999.
2. Вітрук О. З вірою в день прийдешній: Образ Богоматері у світовому мистецтві // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2000. – № 2. – С 224–229; № 3. – С.196–206.
3. Кудрявцев М.Г. І аз воздам...: Злочин і кара як соціально-етична проблема в художніх інтерпретаціях... І не тільки. / М.Г.Кудрявцев. – Кам'янець-Поділ. : Оіюм, 2005. – 176 с.
4. Нямцу А. Иуда Искариот и другие... : учеб. пособие / А.Нямцу. – Черновцы : Рута, 2004. – 88 с.
5. Нямцу А.Е. Мир Нового Завета в литературе / А.Е.Нямцу. – Черновцы : Рута, 1998. – 108 с.
6. Сулима В. Біблія і українська література : навч. посіб. / В.Сулима. – К. : Освіта, 1998. – 400 с.
7. Традиційні сюжети та образи: моногр. / авт. проекту й упоряд.: А.Р.Волков. – Чернівці: Місто, 2004. – 442 с.

САМОСТІЙНА РОБОТА № 4

Тема: **Античні структури в літературі**

План

1. Античний стереотипний образ як традиційна структура. Різновиди.
2. Трагування спектру античних образів у літературі різних мистецьких парадигм. Олімпійські та інші божества та їх інтерпретації.
3. Художня полівалентність ключових античних образів у сучасній європейській і північноамериканській літературі. Типи втілення символізації.
4. Сучасні фентезі-мікси з античною основою: механізми творення.

Завдання:

Прочитайте запропонований викладачем на занятті експрес-аналіз трансформації в

літературі XX – початку XXI ст. образу єдинорога і визначте основні фактори зміни його інтерпретації. Які аналогічні образи Ви можете назвати? Прокоментуйте логіку зміни їх бачення в культурі періоду відповідно до запропонованого зразка.

Студенти повинні знати: сучасні компаративні дослідження традиційних структур античного походження, різновиди й основні варіанти інтерпретацій цих структур.

Студенти повинні вміти: наводити приклади й аналізувати сучасні дослідження традиційних структур у літературі.

Ключові слова: легендарно-міфологічна (традиційна) структура античного походження, інтерпретація.

Література

1. Гурдуз А.І. Амплітуда переосмислення образу єдинорога в літературі XX - першого десятиліття XXI ст. // Новітня філологія. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2010. – № 37. – С. 99-115.
2. Гурдуз А.І. Літературна мінотавріана XX - початку XXI ст. // Зарубіжна література в школах України. – 2009. – № 1 – С.13-17; № 6. – С.51-56.
3. Гурдуз А.І. Постійність рухливого: ізоморфізм ключових традиційних образів і мотивів у літературі // Зарубіжна література в школах України. – 2009. – № 12. – С.63-64.
4. Ленська С.В. Образ Прометея у світовій літературі // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2006. – № 8. – С.47-53.
5. Нямцу А. Миф. Легенда. Литература : (теоретические аспекты функционирования): моногр. – Черновцы: Рута, 2007.
6. Нямцу А. Основы теории традиционных сюжетов. – Черновцы : Рута, 2003. – 80 с.
7. Традиційні сюжети та образи : моногр. / авт. проекту й упоряд.: А.Р.Волков. – Чернівці: Місто, 2004. – 442 с.
8. Турган О.Д. Українська література кінця XIX - початку XX ст. і античність: (Шляхи сприйняття і засвоєння) / НАН України. Ін-т л-ри ім. Т.Г.Шевченка. – К., 1995. – 175 с.

САМОСТІЙНА РОБОТА № 5

Тема: **Засади міфопоетичного моделювання в літературі і проблема інтертекстуальності**

План

1. Сутність поняття „інтертекстуальність” (спектр підходів, дискусії).
2. Інтертекстуальність у компаративістиці. Види інтертекстуальності. Автотекстуальність.
3. Практика інтертекстуальних досліджень.
4. Гіперлітература: поняття, художня практика, дискусії навколо.
 - 4.1. Поняття комп’ютерної літератури.
 - 4.2. Принципи побудови й інтерпретації комп’ютерних текстів.
 - 4.3. Засади аналізу гіпертексту.

Завдання

1. Прочитайте два-три комп’ютерні художні тексти (на вибір) та проаналізуйте їх структуру.
2. Спробуйте сформулювати (через гіперпосилання) схему логічної будови обраного Вами тексту, відобразити взаємозв’язки його складників.
3. Яке, на Вашу думку, майбутнє комп’ютерної літератури?

Література

1. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / за ред. М. Зубрицької. – 2-е вид., допов. – Львів : Літопис, 2002. – 832 с.
2. Астаф’єв О. Інтертекстуальність як літературна стратегія // Дивослово. – 2000. – № 2. – С. 5-7.

3. Бульвінська О.І. Інформаційне суспільство і література: перспективи співіснування // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2004. – № 6. – С. 7-10.
4. Ильин И.П. Интертекстуальность // Литературная энциклопедия терминов и понятий / гл. ред. и сост. А. Н. Николюкин. – М. : Интелвак, 2001. – С. 307-309.
5. Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог и роман // Вестник Моск. ун-та. Сер.9, Филология. – 1995. – № 1. – С. 97-125.
6. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / Буковин. центр гуманіт. дослідж. ; за ред. А. Волкова та ін. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – 636 с.
7. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К. : ВЦ „Академія”, 1997. – 752 с.
8. Літературознавчий словник-довідник / уклад. : Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремко. – 2-е вид., випр., допов. – К. : ВЦ „Академія”, 2006. – 752 с.
9. Науменко А.М. Філологічний аналіз тексту : (Основи лінгвопоетики) : Навч. посібник для студ. вищих навч. закладів. – Вінниця : Нова Книга, 2005. – 416 с.
10. Одаренко О. Простір розгалужених шляхів: знайомство з гіперлітературою // Всесвіт. – 2003. – № 9-10. – С.161-168.
11. Рихло П.В. Поетика діалогу. Творчість Пауля Целана як інтертекст : моногр. – Чернівці : Рута, 2005. – 584 с.
12. Руднев В.П. Словарь культуры XX века. – М. : Аграф, 1997. – 384 с.
13. Слащёва М.А. Мифопоэтическая модель мира в постмодернистской прозе Милорада Павича // Вестник Моск. ун-та. Сер. 9, Филология. – 1997. – № 3. – С. 43-53.
14. Современное зарубежное литературоведение: Страны Западной Европы и США: Концепции. Школы. Термины / Рос. Акад. наук. ИНИОН; сост. И. П. Ильин, Е. Л. Цурганова. – М. : Интрада, 1996. – 520 с.
15. Фатеева Н.А. Контрапункт интертекстуальности, или Интертекст в мире текстов. – М. : Агар, 2002. – 280 с.
16. Хализев В.Е. Интертекстуальность // Хализев В.Е. Теория литературы : Учебник для студ. высших учебных заведений. – М. : Высшая школа, 1999. – С. 259-293.

САМОСТІЙНА РОБОТА № 6

Тема: Генетико-контактні зв'язки і типологічні сходження крізь призму традиційних структур

План

1. Сучасне розуміння систем контактної генетики і типології в компаративістиці.
2. Поняття метатексту традиційних структур у літературознавстві.
3. Різновиди традиційних структур та особливості їх культурологічного функціонування. Закономірності функціонування легендарно-міфологічних структур.
4. Сучасні тенденції трансформації ключових традиційних структур: причини, характеристика, прогнозування.

Завдання

1. Зіставте поняття метатексту й метасюжетності в різних наукових сферах.
2. Вилаштуйте схему розвитку обраної Вами легендарно-міфологічної структури протягом XIX-XXI ст. Прокоментуйте.

Література

1. Гурдуз А.І. Постійність рухливого: ізоморфізм ключових традиційних образів і мотивів у літературі // Зарубіжна література в школах України. – 2009. – № 12. – С.63-64.
2. Нямцу А. Миф. Легенда. Литература: (теоретические аспекты функционирования): моногр. – Черновцы: Рута, 2007.
3. Нямцу А. Основы теории традиционных сюжетов. – Черновцы: Рута, 2003. – 80 с.
4. Традиційні сюжети та образи: моногр. / авт. проекту й упоряд.: А.Р.Волков. – Чернівці: Місто, 2004. – 442 с.

Література додаткова

1. Берков П.Н. Проблемы исторического развития литератур: Статьи. – Л.: Худож. лит., 1981. – 495 с.
2. Современное зарубежное литературоведение: Страны Западной Европы и США: Концепции. Школы. Термины / Рос. Акад. наук. ИНИОН; Сост. И.П.Ильин, Е.Л.Цурганова. – М.: Интрада, 1996. – 520 с.
3. Літературна компаративістика. Вип.2 / НАН України. Ін-т л-ри ім. Т.Г.Шевченка; Редкол.: Наливайко Д.С. (відп. ред.) та ін. – К.: ПЦ «Фоліант», 2005. – 365 с.

САМОСТІЙНА РОБОТА № 7

Тема: Міфопоетична парадигма твору

План

1. Проблеми міфу в сучасній культурології. Міфологія і література.
2. Міфологічний фактор у літературі: загальнотеоретичні проблеми студіювання.
 - 2.1. Структурно-змістова характеристика міфологічного фактора в літературі (загальне поняття про його атрибути й модуси виявлення).
 - 2.2. Літературна міфотворчість та її типологія.
3. Міфологічний фактор у літературі різних епох та художніх систем: особливості симбіозу (доповіді; апарат прикладів-ілюстрацій дібрати з української та зарубіжної літератур):
 - 3.1. Античність.
 - 3.2. Середні віки і Ренесанс.
 - 3.3. XVII-XVIII ст.: класицизм, Просвітництво.
 - 3.4. I пол. XIX ст.: романтизм.
 - 3.5. II пол. XIX ст.: реалізм.
 - 3.6. Кін. XIX – поч. XX ст.
 - 3.7. XX – поч. XXI століття.
4. Поняття міфопоетики літературного твору.
5. Міфопоетична система твору (різновиди структури, зміст, складники) та міфопоетична парадигма.

Завдання

1. Здійснить міфопоетичний аналіз одного-двох прозових творів (на вибір).

Термінологічний словник до заняття:

міфологічний фактор у літературі; міфотворчість; міфологема; міфема; міфопоетика; міфопоетичний мотив; міфопоетична парадигма; міфологізація, реміфологізація, деміфологізація та власне авторський міф; модус міфологічного фактора в літературі; „неоміф”, „вторинна міфологія”.

Література

1. Грабович Г. Поет як міфотворець: Семантика символів у творчості Тараса Шевченка / Пер. з англ. С.Павличко. – Вид. 2-ге, випр. й авториз. – К.: Критика, 1998. – 207 с.
2. Гурдуз А. Міф і міфологічний фактор у літературі: (Загальнотеоретичні проблеми студіювання) // Укр. мова й літ. в серед. школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2004. – № 3. – С.120-126.
3. Гурдуз А. Міфопоетичні парадигми “Землі” Ольги Кобилянської та “Соків землі” Кнута Гамсуна // Літературознавчі обрії. Праці молодих учених. / Ін-т літ. ім. Т.Г. Шевченка НАН України. – К.: 2005. – Вип. 7. – С.17-22.
4. Дьяконов И.М. Архаические мифы Востока и Запада. – М.: Наука, 1990. – 247 с.
5. Забужко О.С. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. – Вид. 2-ге, випр. – К.: Факт, 2001. – 160 с.
6. Зборовська Н. Літературний процес і завдання критики // Слово і Час. – 2004. – № 4. – С. 3-7.

7. Мелетинский Е.М. Поэтика мифа. – 2-е изд. – М.: Изд. фирма “Восточная литература” РАН, 1995. – 408 с.
8. Мишанич М., Мишанич С. Міф, міфологія, міфологізм, міфокритика, міфопоетика: Історія інтерпретації і розмежування понять: Доп. на V Міжнар. конгр. українців (м. Чернівці, 26-29 серпня 2002 р.). – Донецьк: Норд-Прес, 2002. – 60 с.
9. Міжнаціональні горизонти і компаративістичний дискурс сучасних літературознавчих студій : моногр. / Тернопіл. нац. пед. ун-т ім. В.Гнатюка ; за ред. Р.Т.Гром'яка. – Тернопіль: РВВ ТНПУ, 2005. – 320 с.
10. Найдыш В. Философия мифологии: От античности до эпохи романтизма. – М.: Гардарики, 2002. – 554 с.
11. Наливайко Д.С. Міфологія і сучасна література // Всесвіт. – 1980. – № 2. – С.170-182; № 3. – С.166-175.
12. Нямцу А.Є. Традиція у слов'янських та західноєвропейських літературах (проблеми теорії). – Чернівці: Рута, 2001. – 152 с.
13. Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму : моногр. – Вид. 2-ге, допов. і переробл. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. – 392 с.
14. Поліщук Я. Поліфункціональність міфу в поетиці модернізму // Слово і Час. – 2001. – № 2. – С. 35-45.
15. Холодов А. Мифопоэтика: мотив и сюжет в системе мировоззрения классика (Ф.М.Достоевский, И.О.Бунин). – Одесса: Астропринт, 2001. – 108 с.
16. Frye N. Anatomy of Criticism: Four essays. – London: Penguin Book, 1990. – 383 p.

САМОСТІЙНА РОБОТА № 8

Тема: **Проблеми наслідування й запозичення в сучасній (зокрема, українській) літературі**

План

1. Наслідування й запозичення як явища взаємодії міжлітературного процесу.
 2. Художній канон і художня рецепція в міжмистецькому просторі. Національні варіанти в історії літератури.
 3. Західна літературно-мистецька парадигма межі ХХ-ХХІ ст. та її вплив (проблемно-тематичний комплекс, ідеологічні кліше, системи образів-матриць). Український ракурс.
 4. Запозичення в слов'янських (зокрема, українській) літературах в умовах масової культури. Роль формульності творів.
 5. Наслідування й запозичення в жанровому спектрі. Плагіат.
- Завдання
1. Мотивуйте межі потенційно дозволеного запозичення в художній літературі.
 2. Поясніть, наскільки коректно говорити про оригінальність творчості в умовах панування масової („формульної”) культури / літератури.
 3. Прокоментуйте особливості процесів рецепції зарубіжного художнього досвіду слов'янською групою літератур (українською літературою).

Література

1. Грицик Л. Українська компаративістика: Концептуальні проєкції / Людмила Грицик. – Донецьк : Юго-Восток, 2010. – 298 с.
2. Гурдуз А. І. Міжкультурний діалог як проблема українського фентезі ХХІ століття / А. І. Гурдуз // Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. Сер. : Філологічні науки : (літературознавство) / гол. ред. В. Д. Буда, гол. ред. сер. О. С. Філатова. – Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2014. – Вип. 4.14 (111). – С. 63–69.
3. Гурдуз А. І. Метагероїня романів Дари Корній / А. І. Гурдуз // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки : (літературознавство) : зб. наук. пр. / за ред. О. С. Філатової. – Миколаїв : МНУ

- ім. В. О. Сухомлинського, 2015. – Жовтень. – Вип. 2 (16). – С. 61–67.
4. Гурдуз А. Роман Дари Корній «Гонимарник»: місце в мистецькому контексті з погляду традиції й новаторства / А. Гурдуз // Українознавчий альманах / ред. кол. : М. І. Обушний (відп. ред.) та ін. – К. ; Мелітополь. – 2012. – Вип. 9. – С. 229–235.
 5. Гурдуз А. І. Міфопоетика роману Дари Корній «Щоденник Мавки» / А. І. Гурдуз // *Studia methodologica* : зб. наук. праць пам'яті д-ра філол. наук, проф., акад. Академії ВШ України Р. Гром'яка (1937–2014) / Тернопіл. нац. пед. ун-т імені В. Гнатюка. – Тернопіль : Наук.-ред. відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. – Вип. 40. – С. 307–312.
 6. Гурдуз А. І. «Лісова пісня» Лесі Українки як образно-сюжетна матриця українсько-російської „жіночої прози” початку ХХІ століття // Наукові праці : наук.-метод. журнал. Сер. : Філологія. Літературознавство. – Миколаїв : Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили, 2015. – Вип. 247. Т. 259. – С. 29–34.
 7. Міжнаціональні горизонти і компаративістичний дискурс сучасних літературознавчих студій : моногр. / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В.Гнатюка ; за ред. Р.Т.Гром'яка. – Тернопіль : РВВ ТНПУ, 2005. – 320 с.

САМОСТІЙНА РОБОТА № 9

Тема: Закономірності генологічних і тематологічних трансформацій у сучасній літературі. Українська варіація і погляд

План

1. Динаміка традиційних образів і мотивів у сучасній літературі.
2. Проблеми літературної міфотворчості. Український акцент.
3. Тенденції розвитку сучасної прози, поезії та драматургії (генологія).

Завдання:

1. Назвіть і прокоментуйте основні вектори сучасних компаративних досліджень традиційних структур.

Література

1. Грабович Г. Поет як міфотворець: Семантика символів у творчості Тараса Шевченка / пер. з англ. С.Павличко. – Вид. 2-ге, випр. й авториз. – К.: Критика, 1998. – 207 с.
2. Гурдуз А. Міф і міфологічний фактор у літературі: (Загальнотеоретичні проблеми студіювання) // Укр. мова й літ. в серед. школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2004. – № 3. – С.120-126.
3. Гурдуз А.І. Міфопоетика роману Емілія Золя “Земля” // Зарубіжна література в школах України. – 2005. – № 9. – С.11-13.
4. Гурдуз А.І. Міфопоетична парадигма в романі Томаса Гарді “Тесс із роду д’Ербервіллів”: контури біблійних моделей // Зарубіжна література в школах України. – 2005. – № 8. – С. 10-14.
5. Гурдуз А.І. Постійність рухливого: ізоморфізм ключових традиційних образів і мотивів у літературі // Зарубіжна література в школах України. – 2009. – № 12. – С.63-64.
6. Нямцу А. Миф. Легенда. Литература: (теоретические аспекты функционирования): моногр. – Черновцы: Рута, 2007.
7. Нямцу А.Е. Легендарно-мифологические структуры в славянских и западноевропейских литературах: Учеб. пособие / Черновиц. нац. ун-т им. Ю.Федьковича. – Черновцы: Рута, 2001. – 208 с.
8. Современные зарубежные литературоведческие концепции: герменевтика, рецептивная эстетика: Реф. сб. / Цурканова.– М., 1983.– 184 с.
9. Турган О. Д. Українська література кінця ХІХ - початку ХХ ст. і античність: (Шляхи сприйняття і засвоєння) / НАН України. Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. – К., 1995. – 175 с.
10. Фатеева Н.А. Контрапункт интертекстуальности, или Интертекст в мире текстов. – М. : Агар, 2000. – 280 с.

САМОСТІЙНА РОБОТА № 10

Тема: Література в умовах мультимедіаекспансії: трансформації

План

1. Література в полілозі мистецтв: віхи становлення галузі й сучасний стан.
2. Проблема перекодування різних видів мистецтв.
3. Література й живопис і музика. Зорові форми.
4. Література й скульптура та архітектура.
5. Нові форми буття літератури: мультимедіароман, метро-роман, інтерактивний роман та ін.

Завдання

1. Визначте пріоритетні напрямки досліджень галузі компаративістики „література в системі інших видів мистецтв” у сучасній Україні.
2. Прокоментуйте явище синестезії в літературі.
3. Схарактеризуйте взаємовплив літератури й інших видів мистецтв на прикладах конкретних художніх стилів, творчості митців.

Студенти повинні знати: теоретичні й практичні засади міжмистецьких досліджень.

Студенти повинні вміти: наводити приклади й моделювати, аналізувати різнотипні міжмистецькі дослідження.

Ключові слова: компаративне дослідження, моделювання, проект, міжмистецький полілог, запозичення, адаптація.

Література

1. Генералюк Л. Універсалізм Шевченка: Взаємодія літератури і мистецтва / Леся Генералюк. – К. : Наукова думка, 2008. – 544 с.
2. Наливайко Д. Взаємозв’язки та взаємодії літератури й інших мистецтв в аспекті компаративістики // На пошану пам’яті Віктора Китастого : зб. наук. пр. / НаУКМА ; упоряд. Моренець В. П. – К. : Вид. дім. „КМАкадемія”, 2004. – С. 115-145.
3. Наливайко Д. Література в системі мистецтв як галузь порівняльного літературознавства // Слово і Час. – 2003. – № 5. – С. 10-18; № 6. – С. 7-19.
4. Наливайко Д. Стан і завдання українського порівняльного літературознавства // Літературознавство : [Матеріали 4 конгр. Міжнар. асоціації українців] : доп. та повідомл. – К. : Обереги, 2000. – Кн. 2. – С. 42-50.
5. Папуша І. До методології літературознавчої компаративістики // Слово і Час. – 2002. – № 3. – С. 58-67.
6. Літературознавча компаративістика : навч. посібник / Терноп. держ. пед. ун-т ім. В.Гнатюка ; упоряд. : Р. Т. Гром’як, І. В. Папуша. – Тернопіль, 2002. – 334 с.
7. Силантьєва В.І. Художнє мислення перехідного часу (література та живопис): А.Чехов, І.Левітан, В.Серов, К.Коровін. – Одеса : Астропринт, 2000. – 352 с.
8. Тишунина Н.В. Взаимодействие искусств в литературном произведении как проблема сравнительного литературоведения // Филологические науки. – 2003. – № 1. – С. 19-26.
9. Фока М. Синестезія як генератор музично-живописних ефектів у поетичній творчості Павла Тичини // Дивослово. – 2010. – № 1. – С. 55-57.

САМОСТІЙНА РОБОТА № 11

Тема: Засадничі принципи й завдання сучасного вивчення української літератури в європейському літературному контексті (східно- і західноєвропейському)

План

1. Сучасні українсько-російські, українсько-польські й українсько-білоруські студії (проблематика, методологічне тяжіння).
2. Література України і Скандинавії: розвиток літературних відносин та їх

- дослідження. Сучасний етап.
3. Українська література і мистецтво слова західноєвропейських країн.
 4. Орієнталістика в українській літературі. Сучасні праці.

Ключові слова: компаративне дослідження, моделювання, проект, орієнталістика, запозичення, адаптація, рецепція наукова.

Завдання

1. Прокоментуйте базові різночитання теорій традиційних структур в різних національних „школах” літературної компаративістики.
2. Підготувати повідомлення з одної з указаних тем.

Література

1. Грицик Л. Українська компаративістика: Концептуальні проєкції / Людмила Грицик. – Донецьк : Юго-Восток, 2010. – 298 с.
2. Гурдуз А. Міфопоетична парадигма в українській та західноєвропейській “прозі про землю” кінця ХІХ - першої третини ХХ ст.: моногр. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П.Могили, 2008. – 216 с.
3. Наливайко Д. Стан і завдання українського порівняльного літературознавства // Урок української. – 2000. – № 11-12. – С.55-58.
4. Наливайко Д. Сучасна літературна компаративістика: аспекти і тенденції // Слово і Час. – 2007. – № 5. – С.28-30.
5. Лопушанський Я. Українсько-німецько-австрійські літературні взаємини першої половини ХХ ст. / Я.Лопушанський // Слово і Час. – 2000. – № 11. – С. 74-78.
6. Лімборський І.В. Європейське та українське Просвітництво: незавершений проєкт? Реінтерпретація канону: спроба компаративного аналізу літературних парадигм. – Черкаси, 2006. – 364 с.
7. Матвійшин В.Г. Україно-французькі літературні зв'язки ХІХ - поч. ХХст. – Львів, 1989. – 168 с.
8. Міжнаціональні горизонти і компаративістичний дискурс сучасних літературознавчих студій : моногр. / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В.Гнатюка ; за ред. Р.Т.Гром'яка. – Тернопіль: РВВ ТНПУ, 2005. – 320 с.
9. Моренець В. Національні шляхи поетичного модерну першої половини ХХ ст.: Україна і Польща. – К. : Основи, 2002. – 328 с.
10. Папуша І. До методології літературознавчої компаративістики // Слово і Час. – 2002. – № 3. – С.58-67.

САМОСТІЙНА РОБОТА № 12

Тема: Специфіка українсько-американських та українсько-канадських досліджень ХХ - початку ХХІ ст.

План

1. Характеристика літературознавчих досліджень профілю „Україна – США” сучасного етапу.
2. Українсько-канадські літературознавчі студії. Основні підходи й акценти.
3. Перспективи і значення вивчення української літератури в зіставленні з іншими літературами Європи і Америки.

Завдання

Підготувати повідомлення з одної з указаних тем.

Література

1. Денисова Т. Наука “компаративістика” в сучасному трактуванні // Слово і Час. – 2005. – № 5. – С.24-31.
2. Овчаренко Н.Ф. Міфологема землі в канадській і українській прозі. – К., 1996. – 199 с.

3. Пригодій С. М. Літературний імпресіонізм в Україні та США: (Типологія та національні особливості). – К.: Нора-принт, 1998. – 311 с.
4. Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті: в 5 т. Т. 1-5 / АН УкрРСР. Ін-т л-ри ім. Т.Г.Шевченка. – К.: Наук. думка, 1987-1991.

САМОСТІЙНА РОБОТА № 13

Тема: Компаративна інноватика як фактор оптимізації вивчення дисциплін гуманітарного циклу в вищій школі

План

1. Методика компаративного викладання літератури як проблема. Специфіка реалізації в процесі навчання дисциплін гуманітарного циклу у вищій школі.
2. Літературна компаративістика у ВНЗ. Шляхи впровадження: досвід і проблеми.
3. Зіставний аналіз шляхів упровадження курсів порівняльного літературознавства в університетах Східної Європи і Західної Європи та Північної Америки.

Завдання

1. Складіть анотацію на два-три вітчизняні порівняльно-типологічні дослідження останніх років.
2. Вкажіть проблеми методики компаративного викладання літератури у ВНЗ. Які можливі шляхи їх розв'язання?
3. Підготуйте доповідь „Особливості викладання літературної компаративістики у ВНЗ України та інших країн світу”.

Література

1. Галич О. Теорія літератури : підруч. / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв ; за наук. ред. О. Галича. – К. : Либідь, 2001. – 488 с.
2. Гром'як Р. Літературознавча компаративістика та перекладознавство: дотичність, перетини, колізії // Слово і Час. – 2002. – № 8. – С. 49-58.
3. Наєнко М.К. Історія українського літературознавства: підруч. – К. : ВЦ „Академія”, 2001. – 360 с.
4. Наливайко Д.С. Компаративний аспект вивчення літератури у вищій і середній школі // Наук. вісник каф. ЮНЕСКО Київ. держ. лінгвіст. ун-ту (ЛІЕГВАПАКС-VIII). Філологія, педагогіка і психологія в антропоцентричних парадигмах. – К., 2000. – Вип. 3В.
5. Нямцу А. Основы теории традиционных сюжетов. – Черновцы : Рута, 2003. – 80 с.
6. Росовецький С. Якого оновлення потребує українська компаративістика: нотатки традиціоналіста // Слово і Час. – 2003. – № 5. – С. 19-30.
7. Чинні вузівські програми з української та світової літератури.

САМОСТІЙНА РОБОТА № 14

Тема: Упровадження елементів технологій порівняльного літературознавства в сучасній середній школі: досвід і перспективи

План

1. Програмні вимоги сучасної системи освіти щодо наведення міжмистецьких зв'язків під час викладання курсів української й світової літератур у середній школі.
2. Елементи компаративістики у викладанні шкільного курсу літератури: допустимі межі, засоби, механізми.
3. Застосування мультимедіатехнологій у контексті дотримання компаративних вимог сучасних шкільних програм до викладання літератури.

Завдання

1. Змодельуйте методичні ситуації для уроку літератури: без проведення міжкультурних зв'язків і зі звертанням до них. Зробіть висновки.

2. Вкажіть проблеми методики компаративного викладання літератури у середній школі. Які можливі шляхи їх розв'язання?

Література

1. Градовський А. Компаративний аналіз у системі шкільного курсу літератури: методологія та методика. – Черкаси : Брама, 2003. – 292 с.
2. Клименко Ж. Заради пізнання світу і себе у цьому світі... : (Компаративний підхід до викладання літератури в школі) / Жанна Клименко // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2010. – № 11-12. – С. 47-52.
3. Наливайко Д.С. Компаративний аспект вивчення літератури у вищій і середній школі // Наук. вісник каф. ЮНЕСКО Київ. держ. лінгвіст. ун-ту (ЛІЕГВАПАКС-VIII). Філологія, педагогіка і психологія в антропоцентричних парадигмах. – К., 2000. – Вип. 3В.
4. Росовецький С. Якого оновлення потребує українська компаративістика: нотатки традиціоналіста // Слово і Час. – 2003. – № 5. – С. 19-30.
5. Чинні шкільні програми з історії української та світової літератури.

ЗАЛКОВІ ПИТАННЯ

42. Літературна компаративістика: її предмет, мета і завдання.
43. Структура літературної компаративістики. Міжпредметні зв'язки.
44. Етапи розвитку світової літературної компаративістики.
45. Компаративістика кінця XIX - I пол. XX ст.: її основний предмет і методологія.
46. Компаративістика II пол. XX ст.: основний предмет вивчення і методологія.
47. Етапи "кризи" в розвитку порівняльного літературознавства: причини, пошук шляхів вирішення.
48. Розвиток компаративістики в Україні.
49. "Школи" порівняльного літературознавства.
50. Найвизначніші представники вітчизняної й зарубіжної компаративістики: характеристика наукової діяльності.
51. Компаративістика і світова література. Концепції світової літератури.
52. Компаративістика і теорія літератури, їх взаємопов'язаність і взаємодія.
53. Компаративістика та історія літератури.
54. Літературна компаративістика як "порівняльна поетика".
55. Контактно-генетичні зв'язки в літературі: природа, функціонування, значення, різновиди.
56. Виникнення й функціонування типологічних сходжень у літературі.
57. Синкретизм контактної-генетичних зв'язків і типологічних сходжень у літературі.
58. Література в системі інших видів мистецтва: становлення, сучасний стан і перспективи галузі компаративістики.
59. Проблеми імагології.
60. Тематологічний рівень порівняльно-типологічного дослідження літератури.
61. Генологічний рівень порівняльно-типологічного вивчення літератури.
62. Жанри та їх системи в національних літературах: специфіка, трансформації.
63. Теорія інтертекстуальності в сучасній компаративістиці. Претекст. Гіпертекст.
64. Особливості компаративного дослідження художніх систем і стилів у літературі.
65. Проблема літературних систем.
66. Національна літературна система: закономірності розвитку.
67. Специфіка існування і розвитку зональної літературної системи.
68. Особливості розвитку літературного регіону.
69. Поняття міжлітературного процесу. Його структура.
70. Вплив і рецепція у літературному процесі.
71. Місце і роль перекладу в системі міжлітературного процесу. Еволюція художнього перекладу та його різновиди.
72. Історія й сьогодення українського перекладознавства. Найвизначніші представники.
73. Міфологія і література. Міфологічний фактор у літературі. Проблеми літературної міфотворчості.
74. Міфопоетика літературного твору: система і складники.
75. Функціонування й трансформація традиційних структур у літературі. Античний. біблійний та інші складники в літературних творах.
76. Своєрідність художніх систем і стилів української літератури.
77. Давня українська література в європейському контексті.
78. Нова українська література і світовий контекст.
79. Сучасна українська література в контексті світового літературного процесу.
80. Сучасна літературна компаративістика: стан, проблеми, тенденції, перспективи.
81. Діяльність відділу порівняльного літературознавства Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка.
82. Викладання літературної компаративістики в середній і вищій школі: стан і проблеми.

Глосарій

Алегорія (грецьк. allegoria, від allos – інший і agogeo – говорю) – інакомовлення, в якому конкретний образ є формою розкриття абстрактного уявлення, судження, поняття. Суть алегорії становить внутрішнє порівняння певного явища з іншим. Вона постала на межі понятійного образно-художнього мислення з розкладом культової міфології, звідки взято багато алегоричних образів. Складніший вид алегорії – наділення істот, предметів рисами людського характеру.

Бароко (від італ. barocco – дивний, химерний) – напрям у мистецтві та літературі XVII-XVIIIст., який посідає важливе місце у розвитку європейської культури. Його художня система надзвичайно складна: їй властиві мінливість, поліфонічність, ускладнена форма. Література бароко поєднує релігійні та світські мотиви й образи, тяжіє до різних контрастів, складної метафоричності, алегорій, прагне вразити читача пишним, барвистим стилем та риторичним оздобленням твору. Видатними ліриками бароко були італійський поет Джамбаттіста Маріно (1569-1625) та іспанський поет Луїс де Гонгора-і-Арготе (1561-16270), виразником філософських і художніх принципів бароко у жанрі драми – іспанський драматург Педро Кальдерон де ла Барка (1600-1681).

Драма (грецьк. drama – дія) – один з літературних родів, який змальовує світ у формі дії. Здебільшого призначений для сценічного втілення. Для драматичних творів притаманна фабульна побудова з необхідними для цього атрибутами: зав'язкою, розвитком дії, кульмінацією та розв'язкою. Започаткували цей вид літератури античні письменники (Есхіл, Софокл, Еврипід), подальшого розвитку він набув за доби класицизму (П.Корнель, Ж.Расін), в епоху Просвітництва (Ф.Шиллер, Г.Е.Лессінг), в літературі XIXст. (В.Гюго, Дж.Байрон та ін.) і XXст. (Б.Шоу, Б.Брехт та ін.). Відповідно до змісту і форми, характеру конфлікту драматичні твори поділяються на окремі види і жанри (трагедія, комедія, драма, фарс, водевіль, мелодрама, трагікомедія). У минулому існували також містерії, міраклі, мораліте, шкільні драми, інтермедії. Драма як жанр драматичних творів – п'єса соціального або побутового характеру з гострим конфліктом, який розвивається у постійній напрузі. Дійові особи драми – переважно звичайні, рядові люди, і автор прагне розкрити їх психологію, дослідити еволюцію характерів, мотивацію вчинків і дій.

Жанр ліро-епічний – своєрідний літературний жанр, в якому гармонійно поєднуються зображальні засоби виразності, притаманні ліриці та епосу, внаслідок чого витворюються якісно нові сполуки (вірш у прозі, ліро-епічна поема, роман у віршах та ін.). Зародження ліро-епічних творів простежується у добу романтизму, коли ліричні тенденції розповсюджувалися на інші роди літератури.

Інтерпретація (лат. «тлумачення», «роз'яснення») – дослідницька діяльність, пов'язана з тлумаченням змістового, смислового боку літературного твору на різних його структурних рівнях через співвіднесення з цілістю вищого порядку.

Класицизм (лат. classicus – взірцевий, зразковий) – художній стиль і напрям в європейській літературі та мистецтві XVII – XVIIIст. Зберігав свої позиції аж до першої чверті XIX ст. Характерна орієнтація на художню творчість Стародавньої Греції та Стародавнього Риму, що проголошувалось ідеальною, класичною (зразковою), гідною наслідування. Теоретичним підґрунтям класицизму була антична теорія поетики (“Поетика” Аристотеля), основні положення якої втілювала французька “Плеяда” (XVIст.). Найповнішим, найґрунтовнішим був теоретичний трактат Н.Буало «Мистецтво поетичне» (1674), написаний після того, як класицизм у літературі Франції сформувався. Н.Буало встановив суворі вимоги до кожного жанру, узаконив жанрову специфіку та ієрархію жанрів. Автори класицизму брали сюжети з античної міфології та історії. Для драматургії проголошується закон трьох єдностей: єдність дії (головна дія не може перериватися не пов'язаними з нею подіями чи епізодами); єдність часу

(події мають відбуватися протягом однієї доби); єдність місця (місце дії не змінювалося). Героями класицистичних творів були переважно люди високого походження. Найвизначнішими письменниками-класицистами у Франції були Ф. де Малерб, П. Корнель, Ж. Расін, Ж.Б. Мольєр, Ж. де Лафонтен та ін. Під впливом французької літератури класицизм поширювався в інших країнах Європи: Німеччині (І. Готшед); Росії (В. Тредіаковський, М. Ломоносов, Г. Державін та ін.).

Контекст – частина твору (фраза, строфа, глава, розділ), яка допомагає зрозуміти точний смисл аналізованого епізоду.

Літературний процес – поступальний розвиток світової літератури.

Метод художній (творчий) (грецьк. *methodos* – шлях дослідження) – сукупність засобів творення художньої дійсності в літературі, що ґрунтується на певному, притаманному лише даному митцеві розумінні світу, суспільства і людини у ньому. Він включає в себе принципи добору життєвих фактів і явищ, засоби художнього узагальнення і побудови образів. Основними художніми (творчими) методами у літературі XVIII-XIX ст. були бароко, класицизм, сентименталізм, романтизм, реалізм та ін.).

Напрямок літературний – сукупність художньо-змістовних та естетичних принципів і тенденцій, що характерні для творчості багатьох письменників певного періоду розвитку літературного процесу. Так, у XVII-XVIII ст. це – класицизм, бароко, сентименталізм, у XIX ст. – романтизм, реалізм, натуралізм тощо. Представників кожного літературного напрямку об'єднують однаковий підхід до зображення дійсності, місця людини у суспільстві та Всесвіті; використання системи нормативних правил на рівні стилю, композиції, жанрових форм, сукупності художніх засобів; спільність мотивів, тем, ідей, образів, сюжетних схем, які є характерними для конкретно літературного напрямку.

Просвітництво – доба в історії європейської культури, XVIII ст., “Вік Просвітництва”. У цей час формуються нові уявлення про світ, людину, суспільство, про смисл життя тощо. Письменники, філософи, вчені того часу вважали, що вони несуть людям світло нової істини, тому їх називали просвітниками, а всю добу – Просвітництвом. Просвітники стверджували, що з усіх цінностей людини найбільшою є розум, що у Всесвіті діють однакові універсальні закони і людина буде щасливою тоді, коли пізнає їх і влаштує власне життя за цими законами, найвищим з яких є закон Розуму. Класичні зразки просвітницької художньої літератури у Франції створили Вольтер, Дідро, Руссо. В Англії рух просвітництва започаткували письменники Дефо, Свіфт, Філдінг. Німецька література доби Просвітництва досягла розквіту у другій половині XVIII ст. (Лессінг, Гете, Шілер).

Реалізм (лат. «*realis*» - речовий, дійсний) – один з ідейно-художніх напрямів у літературі й мистецтві XIX ст. Основоположна проблема взаємин людини і середовища, впливу соціально-історичних обставин на формування духовного світу (характеру) особистості. Замість інтуїтивно-чуттєвого світосприймання на перше місце висувається пізнавально-аналітичне начало, а типізація дійсності стверджується як універсальний спосіб художнього узагальнення. Література стає засобом пізнання людиною себе і навколишнього світу, набуває аксіологічного (ідеологічного) звучання. Принцип вірності реальній дійсності усвідомлюється як критерій художності, як сама художність. Тут важливі об'єктивність, миметичні принципи, переорієнтація (після романтизму) з минулого на сучасність, конкретно-історичний підхід до явищ дійсності, розуміння історії як поступального розвитку (прогресу), гуманізм та ін.

Романтизм (франц. *romantisme*) – літературний напрям, який сформувався на протидію класицизму. Виник він наприкінці XVIII ст. у Німеччині, Англії та Франції, на початку XIX ст. поширився у Польщі, Росії, Австрії, згодом охопив інші країни Європи, Північної і Південної

Америки. У XVIIIст. романтичним називали усе незвичайне, фантастичне, дивне, таке, що зустрічається лише у романах, а не в житті. На межі XVIII-XIXст. термін “романтизм” означав новий літературний напрям, протилежний класицизму. Визначальними для нього стали такі риси, як заперечення раціоналізму доби Просвітництва, відмова від реалістичного зображення дійсності, неприйняття буденності і звеличення “життя духу”, культ почуттів, заглибленість у внутрішній світ людини, захоплення фольклором, інтерес до фантастики, екзотичних картин природи тощо. Романтизм відкидає нормативність, понад усе цінується творча свобода, фантазія. Заслуга романтиків полягає у розвитку жанрів історичного роману і драми, фантастичної повісті, ліро-епічної поеми, балади, романсу.

Сентименталізм (франц. sentimentalisme, від лат. sentiment – почуття, чуттєвість, чутливість) – течія в європейській літературі другої половини XVIIIст. – початку XIXст., яка виникла і розвинулася на противагу жорстоким, раціоналістичним нормативам класицизму та властивому добі Просвітництва культу абсолютизованого розуму і проголосив “культ почуттів”. Отримала свою назву за твором англійського письменника Л.Стерна “Сентиментальна подорож” (1768). Тогочасне суспільство відкрило здатність простої людини, не зіпсованої цивілізацією, до тонких чуттєвих переживань. Найпоширенішими жанрами сентименталізму були елегія, послання, епістолярний роман, повість, дорожні нотатки, щоденники. Улюблені персонажі й теми письменників-сентименталістів (Руссо, Річардсон, Карамзін) – люди простого звання, діти, прості явища природи, кохання тощо.

Стиль – сукупність ознак, які характеризують твори певного часу, напряму, індивідуальну манеру письменника. Мистецтвознавство під стилем розуміє те спільне, що об’єднує творчість ряду митців, споріднену тематикою, способом творення художнього світу. Тут стиль збігається з мистецьким напрямом, течією. Оскільки літературно-стильову течію започатковує оригінальний митець з яскраво вираженим світобаченням, неповторним письмом, то найбільш вживаним і окресленим поняттям є «авторський, або індивідуальний, стиль». Світовідчуття, світобачення письменника зумовлюють оригінальність стилю його творів. Стиль письменника – це система особливостей його творчості, якими його твори відрізняються від творів інших митців. Сукупність зображально-виражальних засобів письменника дає ефект стилю, коли закономірно поєднується в художньо мотивовану систему, зумовлену індивідуальністю митця.

Тема (грецьк. thema – “те, що лежить в основі”) – коло подій, життєвих явищ, представлених у художньому творі, у тісному зв’язку з проблемами, які з них постають і потребують осмислення.

Цикл – ряд пов’язаних між собою явищ, які творять певну замкнуту цілість. У літературі – сукупність художніх творів одного жанру, об’єднаних задумом автора в естетичну цілість.

Критерії оцінювання знань і вмінь студентів

Оцінка виставляється відповідно до чинного положення за чотирибальною системою, "відмінно", "добре", "задовільно", "незадовільно".

1. "Відмінно"

Студент володіє набутими знаннями та використовує їх для вирішення нової навчальної проблеми. Оцінка „відмінно” передбачає повні відповіді на всі запропоновані в білеті питання з наведенням необхідних теоретико-методологічних передумов, вираженим творчим підходом до вирішення проблеми, зазначенням прикладів, які б ілюстрували відповідний аспект певного питання. Студент виявляє розуміння історико-літературних явищ і процесів; робить аргументовані висновки; характеризує історико-літературні явища і процеси, використовуючи різні джерела інформації. Вміє:

- диференціювати, інтегрувати та уніфікувати знання;
- застосовувати правила, методи, принципи, закони у конкретних ситуаціях;
- аналізувати й оцінювати факти, події та прогнозувати очікувані результати;
- викладати матеріал на папері логічно, послідовно, системно і повно;
- аргументовано висловлювати свої думки, вміти формулювати висновки;
- виявляти творчий підхід до виконання завдань;
- правильно оформити письмову роботу.

2. "Добре"

Студент у достатній мірі оперує навчальним матеріалом, узагальнює окремі факти, формулює та обґрунтовує нескладні висновки; може дати порівняльну характеристику літературних явищ, дає визначення поняттям; самостійно встановлює причинно-наслідкові зв'язки явищ і процесів; може узагальнювати й застосовувати знання, але припускається певних негрубих помилок чи неточностей у відповідях, не ілюструє свої відповіді прикладами. У роботі виконано переважну більшість поставлених завдань (не менш як дві третини), виявлено належні знання, вміння й навички порівняльного вивчення художніх творів.

3. "Задовільно"

Студент володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або володіє частиною навчального матеріалу, вміє застосовувати знання у стандартних ситуаціях. Студент самостійно відтворює фактичний матеріал теми; може дати стислу характеристику мовному або літературному явищу (за алгоритмом); правильно вживає літературознавчі терміни. Студент володіє навчальним матеріалом поверхово і фрагментарно.

У роботі виконано не менш як одну третину поставлених завдань, коли студент володіє основами літературознавчого зіставлення і не може на практиці застосувати теоретичні знання, навести приклади обговорюваних у роботі мистецьких явищ і процесів; проводить можливі й переважно (частково) правильні зіставлення творів чи інших явищ міжлітературного процесу і не демонструє при цьому певні теоретичні знання.

4. "Незадовільно"

Студент не володіє навчальним матеріалом, не зміг виконати жодного з поставлених питань, не володіє теоретичними знаннями і практичними вміннями компаративного аналізу художніх творів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

ОЦІНКА ЄКТС	СУМА БАЛІВ	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		екзамен	залік
A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
E	50-54		
FX	35-49	2 (незадовільно)	Не зараховано

КОНЦЕПЦІЯ КУРСУ

1. **Мета вивчення дисципліни** – системно ознайомити студентів з теорією і практикою компаративних досліджень, навчити самостійно проводити порівняльні студії різних рівнів.
2. **Завдання курсу:** вдосконалювати вміння студентів аналізувати й зіставляти художні твори та явища всього жанро-видового спектру; забезпечити максимально повне володіння студентами фактичним матеріалом з курсу, а також їх термінологічну грамотність; спрямовувати увагу на ознайомлення з творчістю кращих вітчизняних майстрів художнього перекладу; формувати вміння та навички практики наукової роботи студентів під час виконання ними рефератів і доповідей з питань, відведених на самостійне опрацювання, тощо; розвивати художній смак і творчу уяву студентів.
3. Компаративний, фундаментальний, комбінований, пояснювально-ілюстративний, проблемного викладу навчального матеріалу, репродуктивний, інтертекстуальний, міфопоетичний, культурно-історичний, описовий, герменевтичний **методи навчання.**
4. **Дидактичні засоби навчання:** слово викладача, підручники і посібники, наочні матеріали (таблиці, схеми, мультимедіапрезентації), веб-сайт викладача.

Інформаційні ресурси

1. Посилання на сайт викладача: <https://mnu.mk.ua/course/index.php?categoryid=257>.
2. Підручники:
 - 2.1. Будний В. Порівняльне літературознавство / Василь Будний, Микола Ільницький. – К. : ВД „Києво-Могилянська академія”, 2008. – 430 с. (2 прим. у бібл.).
 - 2.2. Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті : у 5 т. – К. : Наукова думка, 1987-1994 (2 прим. у бібл.).
3. Електронні підручники, статті:
 - Гурдуз А. Літературна компаративістика: навч.-метод. посібник для студентів вищих навч. закладів. – Миколаїв: вид-во МДГУ ім. П.Могили, 2008. – 72 с. – URL : <http://lib.chdu.edu.ua/index.php?m=2&b=266>.
 - Гурдуз А. Традиційні структури в літературі: навч.-метод. рекомендації до вивчення курсу “Літературна компаративістика”. – Миколаїв: вид-во МДГУ ім. П.Могили, 2008. – 68 с. – URL : <http://lib.chdu.edu.ua/index.php?m=2&b=265>.
 - Гурдуз А. Міфопоетична парадигма в українській та західноєвропейській “прозі про землю” кінця XIX - першої третини XX ст. – Миколаїв: вид-во МДГУ ім. П.Могили, 2008. – 216 с. – URL : <http://lib.chdu.edu.ua/index.php?m=9&b=20>.
 - Гурдуз А.І., Чорна О.Б. Нава Володимира Арєнєва: своєрідність інтерпретації в повісті „Бісова душа, або Заклятий скарб” // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О.Сухомлинського : зб. наук. праць. Сер. Філологічні науки / за ред. В.Д.Будака, М.І.Майстренко. – Миколаїв : МНУ імені В.О.Сухомлинського, 2012. – Т. 4. Вип. 4.9. – С. 48-54. – URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvmdu/Fil/2012_9/11.htm.
 - Гурдуз А.І. Образ і комплекс Франкенштейна в романах Брайана Олдісса і Юрія Смолича / А.І.Гурдуз, К.І.Здоренко // URL: http://www.bdpu.org/scientific_published/ukr_lit_2008/Gurduz_Zdorenko/document_view.
 - Гурдуз А.І., Федорова О.А. Перегляд літературознавчих стереотипів: поетика „уесекських романів” Томаса Гарді // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О.Сухомлинського : зб. наук. праць / за ред. М.І.Майстренко. – Миколаїв : МДГУ імені В.О.Сухомлинського, 2010. – Вип. 6. Філологічні науки. – С. 4-7. – URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvmdu/Fil/2010_6/1.htm.
 - Гурдуз А. Під знаком Ф.Шиллера: доля однієї української драми // Матеріали Третьої міжнар. наук.-практ. Інтернет-конфер. “Діалог мов – діалог культур. Україна і світ” (Ludwig-Maximilians-Universität, Fakultät für Sprach- und Literaturwissenschaften Department II Slavische Philologie, München, 1-4 листопада 2012 р.). – URL : <http://www.ukrainistik-konferenz.slavistik.lmu.de/wp-content/uploads/Andrij-Gurduz.pdf>.
 - Гурдуз А.І., Сорокіна М.О. Поема Вікторії Шуліко „Атлантида”: традиція і новаторство у звертанні до легендарно-міфологічної структури // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О.Сухомлинського : зб. наук. праць. Серія „Філологічні науки” / за ред. В.Д.Будака, М.І.Майстренко. – Миколаїв : МНУ імені В.О.Сухомлинського, 2012. – Т. 4. Вип. 4.10. – С. 59-62. – URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvmdu/Fil/2012_10/13.htm.
 - Гурдуз А.І., Крученко Е.А. Путь Минотавра в русской литературе II половины XX - начала XXI веков // Новітня філологія. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – № 13. – С. 72-81. – URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nevfil/2010_13/13-9.pdf.
 - Гурдуз А. Роман Дари Корній “Гонимарник”: місце в мистецькому контексті з погляду традиції й новаторста // Українознавчий альманах. – К. ; Мелітополь. – 2012. – Вип. 9. – С. 229-235. – URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ukralm/2012_9/hurduz_a.pdf.
 - Гурдуз А.І. Типологія міфопоетичних технік в українській та західноєвропейській “прозі про землю” кінця XIX - I третини XX ст.: аспект рецепції біблійного матеріалу // Наукові праці / Миколаїв. держ. гуманіт. ун-т ім. П.Могили. – Т. 59. Вип. 46. Філологія. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П.Могили, 2006. – С. 126-129. – URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/FL/2006_46/46-25.pdf.

